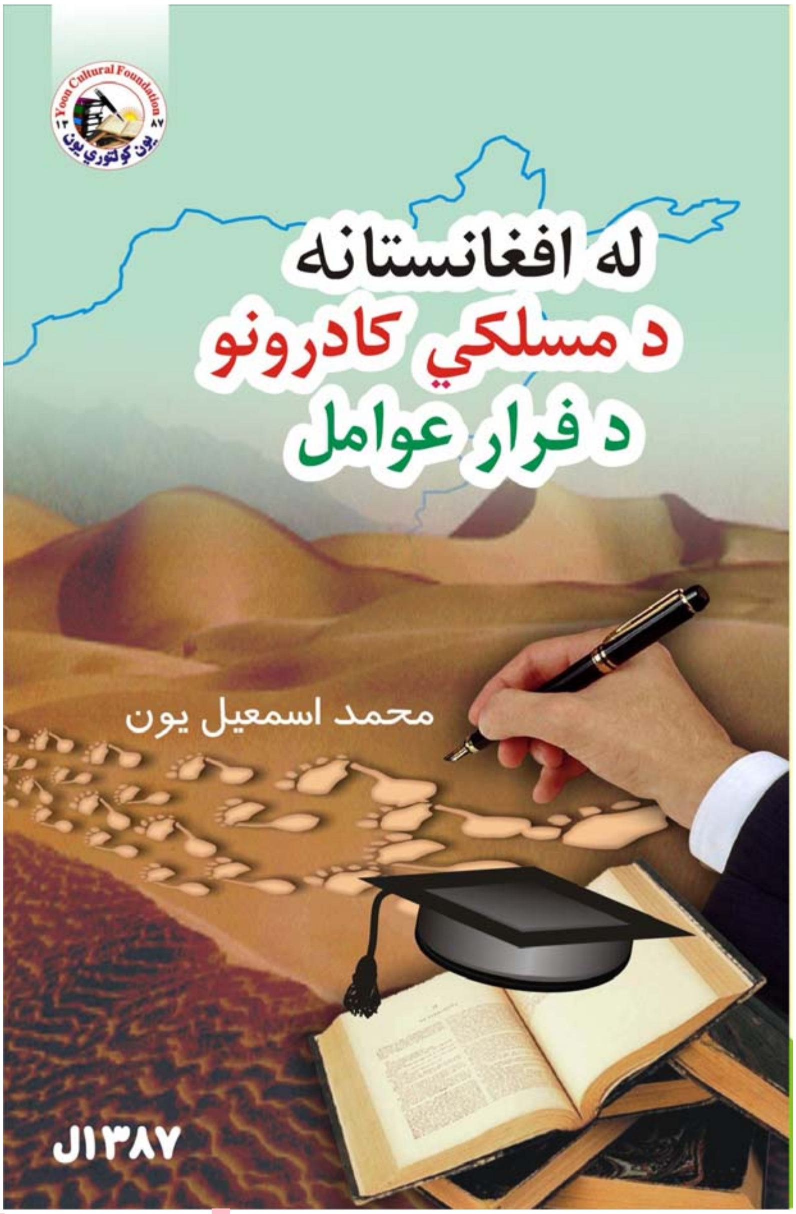

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

له افغانستانه د مسلکي کادرونو د فرار عوامل

ليکوال

محمد اسمعيل يون

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

کتاب پېژندنه

د کتاب نوم:	له افغانستانه د مسلکي کادرونو د فرار عوامل
لیکوال:	محمد اسمعیل یون
خپرندوی:	یون کلتوري یون
چاپشمېر:	۱۰۰۰ ټوکه
لومړی چاپ:	۱۳۷۸ل کال
دویم چاپ:	۱۳۸۷ل کال
د لیکوال پرله پسې نومره:	(۱۲)
د خپرندوی پرله پسې نومره:	(۱۲)
کمپوزر:	ضیاءالرحمن ضیاء

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیولیک

ګڼه	سرلیک	مخ
۱	ددې اثر دویم چاپ	۱
۲	سریزه	۵
۳	ترغمیزې دمخه څوکلونو کې ښوونیز...	۱۱
۴	د علمي کدرونو د فرار پړاوونه:	۲۲
۵	لومړی پړاو	۲۲
۶	دویم پړاو	۳۴
۷	دریم پړاو	۴۳
۸	څلورم پړاو	۵۸
۹	پنځم پړاو	۷۳
۱۰	د ارزښتونو کمزوري کېدل او د فرار...	۸۳
۱۱	د افغانستان راډیو ټلویزیون	۹۰
۱۲	ټولنیز- فرهنګي سازمانونه	۹۷
۱۳	کابل پوهنتون	۱۰۶
۱۴	د افغانستان علومو اکاډمي	۱۱۱
۱۵	پایله او څو وړاندیزونه	۱۱۳
۱۶	اخځونه	۱۲۵
۱۷	د محمد اسمعیل یون لنډه پېژندنه	۱۲۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې اثر دويم چاپ

دا اثر ما د طالبانو د واکمنۍ د لومړيو کلونو په بهير کې ليکلی و او پر ۱۳۷۸ل کال، په پېښور کې د افغانستان د مطالعاتو مرکز له خوا چاپ شوی دی، نو ځکه خو تر ۱۳۷۸ل کال پورې د طالبانو د واکمنۍ د بهير څو لومړني کلونه هم رانغاړي. له ۱۳۵۷ل کال څخه، د دې کتاب تر ليکلو (۱۳۷۸ل کال) پورې، د هر رژيم په واکمنۍ کې افغانستان، ګڼ شمېر علمي کادرونه له لاسه ورکړي دي.

زه چې د دې ټولې غميزې په بهير کې د خپل هېواد په غېږه کې اوسېدم، نو د هېواد د نورې ويجاړۍ تر څنګ، علمي او

فرهنګي مرکزونو ته اوښتو زيانونو ډېر زيات ځورولم، نو ځکه مې د هېواد هر ګوټ کې، چې کوم علمي او کلتوري مرکز ته زيان رسېده، ما به يادښتاوه، زما دهمدغو يادښتونو د اوډنې په نتيجه کې، دا او يو بل څېړنيز اثر (د افغانستان فرهنګ ته اوښتي زيانونه) رامنځته شول.

حقيقت خو دادی، چې کله يوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنه له ذهني پلوه زیانمنه او وپاشل شي، د هغې بیا رغونه ډېره مشکله وي، فزیکي ویجاړې ببرته په مغزو جوړېږي، خو د مغزونو ویجاړې په فزیکي رغونې نه جوړېږي. ((له افغانستانه د مسلکي کادرونو د فرار عوامل)) اثر ما د همدغه خطر د احساس له امله لیکلی او همغه وخت او اوس هم، خپل هېواد ته دا خطر احساسوم، چې له هېواده ((د مغزونو فرار)) هېواد ته څومره رنځوونکې ناروغي ده.

د وروستیو څو کلونو په بهیر کې، سره له دې چې اوس هم د هېواد په ګڼ شمېر سیمو کې تر (۲۲۵) زیات ښوونځي تړل شوي او سیزل شوي او لا هم دا لړۍ دوام لري، خو بیا هم د هیله مندۍ یوه خبره داده، چې په هېواد کې ښوونیز، روزنیز او د لوړو زده کړو مرکزونه زیات شوي او په ملیونو افغانان پر زده -کړو بوخت دي. د دې ترڅنګ یو زیات شمېر بهر مېشتي تحصیل کړي، افغانان ببرته خپل هېواد ته راستانه شوي او دلته د خپل هېواد پر ابادۍ بوخت دي، په دې ډول هغه هیله، وړاندیز او وړاندوینه، چې د دې اثر د لیکلو پر وخت، د دې اثر په وروستۍ برخه کې راغلې، یوه برخه یې هغه وخت یوازې یوه هیله وه، خو اوس عملي شوې ده. د طالبانو د حاکمیت پر مهال د هغوی پر نیمګړتیاوو څه لیکل، له خپل سر سره د لوبو

(c) ketabton.com: The Digital Library

په مانا وو. خو ما هغه وخت هم د هېواد علمي برخې او کادر ته رسېدلی زيان، تر خپله وسه بيان کړی دی.

دا چې دا کتاب تر هغې نېټې لس کاله وروسته يو ځل بيا چاپېږي، زه نه غواړم کوم خاص بدلون په کې راولم او د هغه وخت د سياسي او ټولنيزو دردونو انځورونو ته نوی رنګ ورکړم، هره ليکنه د خپل وخت رنګ او خوند لري، پر تېر مهال، د اوسمهال رنګ ګډول، د ليکوال د هغې زمانې رسالت او مسوولیت کمرنګوي، نو ځکه زه نه غواړم خپله کلتوري ماضي بل رنګ وښيم. په دې اثر کې مې يوازې چاپي او ځينې املايي- انشايي تېروتنې تر زياته حده سمې کړي، د اثر په محتوا کې مې هېڅ ډول ګوتې نه دي وهلي، د دې اثر په باب قضاوت لوستونکو ته پرېږدم، چې څنګه يې ارزوي. د اوسنۍ زمانې د حالاتو په اړه هم بې تفاوته نه يم، لوستونکي کولای شي د اوسمهالو پېښو انځورنې، زما په نورو کتابګوټو کې وګوري. ليکوال ته خپل اثار د خپلو اولادونو غوندې خواږه وي، خو هغه اولادونه، چې مورو پلار پرې ډېر تکليف او ستونزې ګاللې وي، په ډېر زيار يې روزلي وي، نېک صالح هم وي او هېواد ته يې ګټه هم زياته وي، طبعاً پر مور و پلار ډېر ګران وي. ما خپلې ټولې ليکنې د خپل زړه په وينو ټوکولې، خو ((د افغانستان فرهنګ ته اوښتي زيانونه)) او بل همدا

(c) ketabton.com: The Digital Library

اثر، چې اوس ستاسو په لاس کې دی، پر ما ځکه ډېر ګران او ډېر راته خواږه دي، چې دې کې زما د هېواد ټول غم او درد پروت دی، د هېواد د فکري شتمنۍ او معنوي پانګې اسکېرلی انځور مې همدلته خوندي دی.

چا مې له کلتور سره څه وکړل؟ چا مې کلتوري شتمنۍ لوټ کړه؟ څه مې لرل او څه اوس نه لرم؟ دې ډول پوښتنو ته مې تر خپله وسه همدې اثارو کې ځواب ویلی دی. په پای کې له خپلو ټولو هېوادوالو، د نن او له سبا چاروا کو څخه، هیله کوم، چې د خپلې کلتوري شتمنۍ ساتنې، بډاینې او بیارغونې ته تر بل هر ډګره زیاته پاملرنه وکړي، همدا زموږ د خلکو د هوساینې او پرمختګ اساسي لاره چاره ده.

په همدې هیله

پوهندوی محمد اسمعیل یون

ارګ، د جمهوري ریاست ودانۍ

کابل- افغانستان

۱۳۸۷ل کال د سلواغې ۲۴مه نېټه

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه

(۱۳۵۷-۱۳۷۷ل) کلونه د افغانستان د ټول تاریخ په تېره بیا د معاصر تاریخ تر ټولو بد ، ستونزمن، کرکجن، تاوجن، غمجن، زړه بوږنوونکي او خواشینوونکي کلونه دي. پر همدې کلونو ډول ډول ناتارونو او غمیزو ، د افغانانو د ژوند او د نوي عصري راټوکېدلي تمدن غوټۍ ومروړلې او د خوشالوونکو هیلو ستوني یې خپټه کړل. د ۱۳۵۷ل کال د دویمې میاشتې لومړۍ لسیزه وه، چې پر افغان ولس یو نابېره ناتار راپرېوت. د ۱۳۵۸ل کال د مرغومي پر شپږمه، په بهرني یرغل سره دا ناتار نوي او بشپړتیایي پړاو ته ورسېد. د ۱۳۶۵ل کال د غویي پر ۱۴ د ناورین په متن کې یو ډول ظاهري بدلون ته اړتیا پېښه شوه. د ۱۳۷۱ل کال د غویي پر اتمې؛ د دې لویې غمیزې د پیل تر ورځې یوه ورځ وروسته په سپین رنګ کې یو بل تور ناتار زموږ پر اسکېرلي ولس وتپل شو. څلورنیم کاله دې غمیزې دوام وکړ او څه چې له تېرو غمیزو خوندي او جوړ پاتې وو، یو په بل پسې لوټ او تالا شول او هر څه یې د نېستۍ پر سیند لاهو کړل. دې پرله پسې غمیزو همداسې غزونې وکړې او هرې خواته یې د کرکې، ورانۍ او وحشت اورونه وشیندل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانستان او افغان ولس د دې غميزو او ناتارونو په بهير کې دومره وکړېدل، چې ډېر څه يې له لاسه ورکړل. مادي شتمنۍ تباه شوې، تر (۵۰۰) زيات پلونه تباه شول، په زرګونو کيلو متره پوخ سړک تباه شو، تر (۲۰۰۰) زياتې لويې او وړې فابريکې له منځه لاړې، (۳۵۰۰) ښوونځي ړنګ او وسېزل شول، د ۷ مليونه خلکو د لوستوال کېدو مخه ونيول شوه، ۲ مليونه کسان مهاجرت ته اړ شول، د مرکز په ګډون د هېواد تر ۳۰ زيات لوی ښارونه ځينې په نيمه او ځينې په بشپړ ډول تباه شول، يو نيم مليون کسان ووژل شول، يونيم مليون ټپي، معيوب او معلول شول، په لسګونو لوی، په سلګونو منځني او شخصي کتابتونونه تباه شول، شل مليونه ټوکه کتابونه تباه او چور شول؛ يو ملي او څو سيمه ييز موزيمونه تباه شول؛ له ۱۲۰ زرو ټوټو څخه زيات تاريخي اثار له دې موزيمونو لوټ او تالا شول؛ تر ۲۰ زرو زياتې علمي تاريخي او هنري خطي نسخې تباه شوې؛ په زرګونو هنري اثار او تابلو ګانې وسېزل شول، په ټنونو سره او سپين زر تر هېواده بهر کړای شول؛ په مليونونو ټنه وسپنه او په لسګونو ټنه مس په ناڅيز قيمت پر ګاونډيانو وپلورل شول، يوه دوه سوه کلنه مجربه اردو ړنګه کړای شوه، په لسګونو زره دولتي او شخصي ګاډي ويجاړ، چور او وسېزل شول، عقيده يي، سياسي او سيمه ييزو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

سمتي او ژبنيو رنځونو او اورونو ته لمن ووهل شوه، په هېواد کې د ملي اندول او قومي توازن د ګډوډولو لپاره هڅې وشوې؛ د سياسي واک پر مصنوعي سرچينو ګوتې ووهل شوې. د لوړو زده کړو تر (۱۴) زياتې موسسې د لړ او ډېر وخت لپاره له کاره ولوېدلې، د پوهې او پرمختګ مخې ته په قصدي او ناقصدي ډول خنډونه واچول شول، د ټولنيزو او کلتوري ارزښتونو د سپکاوي او کمزورۍ لپاره هڅې وشوې. د هېواد نړيوال حيثيت ته ستر زيانونه ورواوښتل، د چاپ او خپرونو شل لوی مرکزونه تباه شول، تر شلو زياتې راډيويي او (۷) ټلويزيوني دستګاوې په بشپړ او قسمي ډول ويجاړې شوې، د هېواد زيات او يا هم ټول وګړي له ډول ډول صحي او رواني ناروغيو، اقتصادي ستونزو او نورو ربړو سره مخامخ شول. لنډه دا چې داسې يوه غميزه پر افغانانو راغله، چې نه يې د افغانانو په تېر تاريخ کې ساری موجود و او د نړۍ په تاريخ کې به يې هم کومه انډوليزه بېلګه پيدا نه شي.

لکه چې د دې جګړې د ناورين او غميزې په بهير کې د افغانستان زياتره فرهنګي، علمي، اقتصادي مرکزونه ړنګ، ويجاړ او چور کړای شول، همداسې د هېواد پر علمي او فرهنګي کادرونو او د کار سرېو باندې هم د مرګ او درد شمال تېر شو. په زرګونو علمي کادرونه، زنداني، شکنجه او په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ببلابېلو پړاوونو کې، په ببلابېلو پلمو له کاره ګوښه کړای شول او نور په لسګونو زره د خپل ټاټوبي پرېښودو ته اړ شول. یو نه اټکلېدونکی شمېر تحصیل کړي افغانان د نړۍ په ګوټ ګوټ کې خواره شول او هېواد یې له کار او علمي تجربو څخه بې برخې شو.

زه د هېواد د فرهنګ او ابادۍ د لېوال او مینه وال په توګه د خپل ژوند له پیله بیا تر دې دمه، د خپل هېواد په غېږ کې اوسېږم، د شلو کلونو د ډول ډول حکومتونو ناده دې، د خپل ولس، په ځانګړي ډول د تحصیل کړو هېوادوالو پر وړاندې د هر پړاو هغه ناوړه چلند مې په خپلو سترګو لیدلی، چې زموږ په لسګونو زره او ان په لکونو تحصیل کړي افغانان یې د هېواد پرېښودو ته اړ کړل. اوس هېواد د علمي او مسلکي کادرونو له پلوه له یوې لویې خلا سره مخ دی، هر هغه حکومت چې په راتلونکي کې د هېواد د بیا رغونې، د ژوند د خړوب او سوکالۍ لپاره څه نیتونه او هیلې لري، نو د علمي کادرونو د نشتوالي له کبله به له سختو ستونزو سره مخ شي.

په دې اثر کې تر ممکنه بریده، په لنډیز سره، په ببلابېلو پړاوونو کې د هېواد د مسلکي او علمي کادرونو، د فرار څرنګوالی او د هغو څومره والی څېړل شوی دی او د هغو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

بېرته راتګ پر څرنګوالي بحث شوی او په دې اړه څو وړاندیزونه شوي دي.

د یادونې وړ بولم، چې د زړه درد او خپلې ملي ولولې د دې کتابګوټي لیکلو ته هڅولی یم. د افغانستان په اوسنیو تنګو شرایطو کې د یو پوره علمي او کره اثر لیکل ناشوني ځکه ښکاري، چې د پوره سرچینو او منابعو پیدا کول خورا ګران او ان ناشوني دي، ځکه چې په هېواد کې هر څه تباه شوي دي، کله چې د علمي کادرونو د فرار د څرنګوالي په باب بحث کېږي، نو سړی مجبور دی، چې د معلوماتو لپاره همغې موسسې یا سرچینې ته مراجعه وکړي، خو په هېواد کې دا هرڅه تر زیاته بریده تباه شوي دي. اوس نو چې څوک د افغانستان هرې برخې ته د ور اړول شوي زیان په اړه څېړنه او پلټنه کوي، نو له سختو ستونزو سره به مخامخ شي او په ډېرو تیارو کې تر مزله وروسته ایله که پر دې بریالی شي، چې د یو شیز څرک پیدا کړي. زه هم له همدغې ستونزې سره مخ شوی یم، ما د هر رقم د پیدا کولو لپاره څو ځله اړونده ادارو ته مراجعه کړې خو څرنګه چې زیات څه تباه شوي، د ډېرو ان د لازمو او ضروري ارقامو او مدارکو په پیدا کولو بریالی نه شوم، کوم څه چې ترلاسه شول د همغو په رڼا کې مې دغه څو پاڼې لیکلي، له دې څخه هم څه ناڅه څرک لګي چې د هېواد

(c) ketabton.com: The Digital Library

فرهنګ او په تېره بيا د علمي کادرونو په برخه کې څه تېر شوي او اوس څه پاتې دي؟ دلته به د ناتار او غميزې په بهير کې او د هغو تر پيل لږ دمخه، د هېواد د علمي او مسلکي کادرونو پر ضايعاتو خبرې وکړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر غميزي د مخه څو کلونو په بهير کې ښوونيز او روزنيز بهير ته لنډه کتنه

د **۱۳۵۷**ل کال د غويي تر ۷ نېټې د مخه څو کلونو کې زموږ ټولنه په نسبي ډول باثباته وه، همدا ثبات د دې سبب شوی و، چې يو لړ ټولنيز، فرهنګي او د ژوند په نورو برخو کې يو لړ پرمختګونه او برياوې زموږ د خلکو په برخه شي. افغانستان د مخ پر ودې هېوادونو په ډله کې په چټکۍ سره د ودې او پرمختګ پړاوونه وهل. په نړيوال، سياسي ډګر کې د هېواد دريځ ځلنده او روښانه و. د وخت حکومت خپله زياته پاملرنه ټولنيز پرمختګ، د ښوونې او روزنې عامېدلو او ودې ته را اړولې وه.

((کله چې پر **۱۳۵۲**ل کال جمهوريت اعلان شو، نو نوي نظام د معارف لپاره د نوي پروګرام او ريفورم جوړولو وعده ورکړه او کار پيل شو. د کميت پر ځای کيفيت ته توجه وشوه، له همدې کبله پر **۱۳۵۲**ل کال نوي ښوونځي جوړ نه شول، خو له زړو ښوونځيو نه په بشپړ ډول کار واخيستل شو

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د ۱۳۵۱ل کال د زده کوونکو شمېره چې (۱۴۷) زره تنه وه (۱۲۰) زرو تنو ته لوړه شوه.

د معارف نوی ریفورم د ۱۳۵۳ل کال د مرغومي پر (۳۰مه) نېټه پیل شو، د دې ریفورم مهم ټکی د یو داسې پرمختللي معارف منځته راوړل و، چې د وخت افغاني ټولنې غوښتنو ته ځواب ووایي او ځوانان په ښه ډول تنویر کړي.

د دې ریفورم له مخې لومړنۍ زده کړې، چې وړیا او اجباري وې، له شپږو کلونو نه اتو کلونو ته لوړې شوې او منځنۍ دوره تجزیه شوه، دوه ټولګي ابتدایي ته ورکړل شول، چې په دې ټولګیو کې د محیطي معلوماتو او د نظري او عملي حرفو زده کړه هم شامله وه. د اتم ټولګي فارغان ثانوي او مسلکي زده کړو ته د کانکور له مخې نیول کېدل او یوځل په کانکور کې ناکامو شویو زده کوونکو ته، په یوه بل کانکور کې هم د ګډون حق ورکول کېده.

د نوي ریفورم پر اساس ثانوي دوره څلور کلنه شوه او نهم ټولګی ساینس او اجتماعیاتو ته د چمتوالي او مسلک ټاکلو لپاره تخصیص شو. پر خصوصي لېسو د یو شمېر عمومي لېسو د بدلولو اقدام وشو، وپتېیل شوه، چې ښوونکـــــي دې لېسانس او تر هغــــه نه لــــوړه زده کـــړې ولري او ټولې

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسې موسسې به د دولت په لاس کې وي او د پوهنې وزارت به ټول روزنيز فعاليتونه پرمخ بيايي.

ريفورم ژمنه کوله، چې دولت د ټولو افغانانو لپاره د زده-کړې د زمينې برابرولو مکلفيت لري او د معارف اداره به د مرکزيت پر اصل ولاړه وي. پر **۱۳۵۲**ل کال **۹۰** کليوالي او **۲۵** لومړني ښوونځي نوي جوړ شول، **۱۱۲** يو معلمه ښوونځي دوه معلمه ته، **۲۵** دوه معلمه ښوونځي درې معلمه ته او **۹۷** کليوالي ښوونځي ابتدايي ته لوړ شول؛ د لويانو **۱۹۰** کورسونه په کابل، **۴۱** په بغلان کې او **۳۴** په کوهدامن کې جوړ شول.

پر **۱۳۵۴**ل کال د معارف د نوي ريفورم له مخې **۲۹۴** د شپږو ټولګيو لرونکي لومړني ښوونځي او **۳۳** کليوالي ښوونځي اته ټولګيز شول، **۹** منځني ښوونځي پر لومړيو ښوونځيو بدل شول، د يو شمېر ښوونځيو پر پروګرامونو باندې د نوي ريفورم له مخې نوې نظر وشو.

جمهوري دولت د روزنيزو چارو د تمويل لپاره په **۱۳۵۳**-**۱۳۵۵**م کلونو کې لاندې بوديجه وټاکله:

کلونه/ د بوديجې ډول	۱۳۵۳	۱۳۵۴	۱۳۵۵
عادي	۹۱۰/۷	۱۱۰۰/	۱۴۳۰/۰
انکشافي	۷۸/۱	۱۳۸/۸	۲۳۳/۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټول ۹۸۸/۸ ۱۲۳۸/۸
۱۲۲۳/۲

په دې دوره کې د ښوونې او روزنې ځینې مهم شاخصونه دا دي:

کلونه/شمېر	۱۳۵۳	۱۳۵۴	۱۳۵۵
۱- زده کوونکي	۸۲۱۲۰۲	۸۲۲۸۸۰	۹۲۸۰۲۲
۲-ښوونځي	۴۰۸۵	۴۰۹۸	۴۰۰۲
الف: کلیوالي ښوونځي	۱۹۰۵	۱۸۸۱	۱۷۳۵
ب: لومړني ښوونځي	۱۴۶۸	۱۸۲۲	۱۸۷۳
ج: ثانوي ښوونځي	۷۱۲	۳۹۲	۳۹۸
۳- د ښوونکو شمېر	۲۴۷۴۵	۲۴۶۲۵	۲۶۲۷۸
الف: د کلیوالي ښوونځیو	۲۷۴۲	۱۴۰۸	۲۴۲۲
ب: د لومړنیو ښوونځیو	۱۴۸۷۳	۱۵۸۳۲	۱۷۹۲۰
ج: د ثانوي ښوونځیو	۷۱۷۲	۷۴۲۵	۶۳۲۱
۴- پر یوه ښوونکي د زده کوونکو شمېر	۳۳/۲۰	۳۵/۳۸	۳۵/۱۷
۵- له دولسمو ټولګیو څخه فارغان	۱۲۸۴۸	۱۳۸۴۵	۱۴۵۶۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ثانوي ښوونځيو د شمېر په هکله د توضيح وړ ده، چې پر ۱۳۵۳ل کال ۱۹۲، پر ۱۳۵۴ل کال ۱۹۷ او پر ۱۳۵۵ل کال ۱۹۹ منځني ښوونځي لېسو ته لوړ شوي دي.(۱)

د (۱۹۷۵-۱۹۷۶م) کال د يوې احصائيې له مخې په افغانستان کې ۱۹۱۳ کليوالي ښوونځي، ۱۵۱۷ لومړني ښوونځي، ۵۱۲ منځني ښوونځي، ۱۹۷ لېسې، ۱۷ مسلکي ښوونځي، ۱۰ دارالمعلمينه، ۱۹ ديني مدرسې او د لوړو زده کړو ۱۴ موسسې موجودې وې(۲) د يوې بلې احصائيې له مخې پر ۱۹۷۷م کال يوازې د دارالمعلمينونو شمېر ۱۵ ته لوړ شو.

د جمهوريت په دوره کې د لوړو زده کړو وزارت بوديجه په لاندې ډول تاکل شوې وه:

کلونه/ د بودجې ډول:	۱۳۵۳	۱۳۵۴	۱۳۵۵
عادي :	۲۱۰/۴	۲۱۲/۴	۲۴۹/۰
انکشافي:	۶/۵	۷۲/۸	۲۴۹/۷
ټوله:	۲۱۲/۸	۲۸۹/۱	۳۲۵/۷ ملیونه افغانۍ

دويم پنځه کلن پلان، د پوهنتون او پولي تخنيک لپاره ۹۰۰ مليونه افغانۍ تاکلې وې.

---

(۱) حبيب الله رفيع، په افغانستان کې د عصري ښوونې او روزنې پيل او پرمختيا، پېښور، ۱۳۷۷ل کال، ۱۰۸-۱۱۰ مخونه.

(۲) شباهنگ، بازسازی نهادهای فرهنگی افغانستان، د ازاد افغانستان د ليکوالو ټولنه، پېښور، ۱۳۷۶ل کال، ۷،۸ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر ۱۳۵۳ل کال د کابل پوهنتون ټول محصلین (۷۷۹۸) تنه وو، چې له دې جملې څخه ۷۴۲ تنه نجونې وې او ۲۳۹ تنو استادانو درس ورکاوه.

په ۱۳۵۰-۱۳۵۲ل کلونو کې د پوهنتونو د محصلینو شمېره:

کلونه/څانګې:	۱۳۵۰	۱۳۵۱	۱۳۵۲
طب:	۱۱۷۳	۱۲۰۵	۱۱۲۳
کرنه:	۵۵۳	۷۳۵	۲۳۵
ساینس:	۲۳۲۱	۲۵۹۱	۲۰۸۳
اجتماعي علوم:	۲۹۲۳	۳۳۲۴	۳۵۱۹
دارالمعلمینونه:	۱۴۰۵	۱۹۲۴	۱۸۱۵
ټول:	۸۴۱۵	۹۸۱۷	۹۱۷۵

همدا وخت په پوهنتون کې د کورنیو او بهرنیو استادانو شمېر په لاندې ډول و:

کلونه/شمېر:	۱۳۵۰	۱۳۵۱	۱۳۵۲
کورني استادان:	۹۱۰	۸۱۲	۷۲۰
بهرني استادان:	۱۹۸	۱۷۲	۱۷۱
ټول:	۱۱۰۸	۹۹۲	۸۹۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې ښمېر کې ننګرهار پوهنتون، د صنعت د ادارې انستیتیوت، پولیتخنیک او عالي دارالمعلمین هم شامل دي.

د جمهوریت په دوره کې د پوهنتون د محصلینو شمېره په لاندې ډول ده:

پر زده کړو بوخت:

کلونه/پوهنځي:	۱۳۵۳	۱۳۵۴	۱۳۵۵
د کابل طب:	۷۴۴	۸۳۰	۹۸۷
حقوق:	۵۲۵	۵۲۴	۴۴۷
اقتصاد:	۴۷۱	۵۹۵	۷۴۷
ادبیات:	۱۵۳۲	۱۰۲۰	۹۷۲
شرعیات:	۵۷۱	۲۷۲	۳۲۹
انجنیري:	۵۸۱	۲۸۱	۷۵۳
کرنه:	۲۸۲	۲۴۸	۷۵۲
علوم:	۹۴۵	۱۰۹۷	۱۱۰۱
فارمسي:	۲۲۳	۲۵۴	۲۸۸
وترنري:	۱۰۲	۱۹۸	۲۹۲
پولیتخنیک:	۱۱۱۷	۱۱۲۸	۱۱۵۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ننګرهارطب:	۴۴۳	۵۴۳	۶۰۱
ټول:	۷۶۸۰	۷۸۲۴	۸۴۵۲
فارغان:			
کلونه/شمېر:	۱۳۵۳	۱۳۵۴	۱۳۵۵
دکابل طب:	۸۰	۵۱	۵۵
حقوق:	۱۷۱	۱۳۲	۵۵
اقتصاد:	۲۸	۲۷	۴۱
ادبیات:	۳۵۵	۲۹۷	۳۰۲
شرعیات:	۴۶	۲۸	۲۶
انجنیري:	۴۲	۲۸	۲۹
کرنه:	۹۱	۵۹	۸۵
علوم:	۲۶۰	۲۳۰	۱۷۸
فارمسي:	۰	۰	۰
وترنري:			
پولیتخنیک:	۱۰۹	۱۴۸	۱۹۳
ننګرهارطب:	۳۸	۵۹	۸۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټول: ۱۳۸۸ ۱۱۵۷ ۱۱۹۴[۱]

تر **۱۳۵۷** ل کال د مخه افغانستان په چټکۍ سره د علمي کادرونو له پلوه موجوده خلا ډکوله، ګڼ شمېر محصلين د لوړو زده کړو لپاره د نړۍ بېلابېلو هېوادونو ته لېږل شوي وو. افغانستان د نړۍ له ګڼو هېوادونو سره ډيپلوماتيک اړيکي درلودل، نو ځکه خو د لوړو زده کړو په برخه کې هم د هغو هېوادونو مرسته او ملګرتوب څرګند يده. د هېواد د لوړو زده کړو موسسو په تېره بيا کابل پوهنتون د نړۍ د هېوادونو له ځينو نامتو پوهنتونونو سره علمي او د تواميت اړيکي درلودل، هر کال يې د پوهنتون استادان د نور لوړ تعليم لپاره بهرنيو هېوادونو ته لېږل. د کابل پوهنتون د هغه وخت استادانو د تحصيل د درجې او ځای له څرنګوالي نه څرګندېږي، چې د پوهنتون د استادانو له سلو څخه تقريباً اتيا تنو له بهرنيو هېوادونو څخه خپلې ماسترۍ او دوکتوراوې راوړې دي او ځينو تر ماسترۍ ټيټ تحصيل هم په بهر کې کړی دی. هغه وخت په هېواد کې د ټولنيز ژوند کچه هم دومره لوړه وه، چې د نړۍ د يو شمېر هېوادونو په

---

[۱] حبيب الله رفيع، په افغانستان کې د عصري ښوونې او روزنې پيل او پرمختيا، پېښور، ۱۳۷۷ل کال، ۱۱۲-۱۱۷مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اندول زمونږ هېواد د تحصیل کړو اشخاصو لپاره خپله ټولنه یوه نسبتاً سوکاله ټولنه ګڼل کېده. تعلیم او تحصیل خپل مادي ملاتړ او مادي ارزښت درلود، د هر چا ټولنیز موقف څرګند و، هر چا خپله ټولنه کې خپل ځان احساسولای شو، ځکه خو اکثرو او ان ټولو افغانانو، چې په دې موده کې په بهر کې لوړې زده کړې کړې وې څوک هم په هغو هېوادونو کې پاتې شوي نه دي او بېرته خپل هېواد ته راستانه شوي او پر دندو یې پیل کړی دی. هغه وخت د افغانستان اقتصادي کچه دومره وه، چې یو تحصیل کړي شخص او په تېره بیا د پوهنتون استاد پرې له هر پلوه خپل ژوند خړوب کړی وای. د کابل پوهنتون یو استاد د هغه وخت د استادانو اقتصادي حالت په باب وایي: ((هغه وخت کې یې مونږ ته دومره معاش راکاوه او په افغانیو کې دومره قوت موجود و، چې ما د خپل معاش او حق الزحمو له پیسو نه دومره سپما وکړه، چې په پروان کارته کې مې پرې یو پوخ دوه منزله کور جوړ کړ)).

د علمي کادرونو د تقرر په برخه کې هم له انصافه کار اخیستل کېده، له ځینو مهمو حساسو سیاسي او اداري پوستونو پرته، په مسلکي، تخنیکي او علمي پوستونو کې اکثره د خپل مسلک خاوندان مقرر وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له هېوا د څخه د مسلکي کادرونو فرار، هغه هم په ډله ییز ډول هېڅ په خوب او خیال کې هم نه راته. په ټولیز ډول دا دوره د افغانستان د علمي کادرونو د روزنې، پالنې او په خپلو ځانګو کې د ګومارنې ډېره ښه دوره ګڼل کېدی شي، ضایعات هېڅ نه وو او د نویو کادرونو د روزنې کار هم په چټکۍ سره روان و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د علمي کادرونو د فرار پړاوونه

لومړی پړاو

(۱۳۵۷ غويی- ۱۳۵۸ مرغومی)

د افغانستان د اوسنۍ غميزې د پيل لومړۍ ورځ د **۱۳۵۷**ل کال د غويي ۷نېټه ده. پر همدې ورځ په افغانستان کې جمهوري نظام ړنګ او پرځای يې د يو ګوند يانې د ((خلکو دموکراتيک ګوند)) واکمني رامنځته شوه. څرنګه چې د واک بدلون د يو پوځي عمل په نتيجه کې ترسره شوی و، نو په همغه پيل کې يې وينه تويه شوه او نوي واکمن د نورو په وينو رنګ توري سره ارګ ته ننوتل او د واک پر ګدۍ کېناستل. له دې سره جوخت لومړی ذهني او بيا وروسته، سياسي پوځي ګډوډي جوړه شوه او ورو ورو يې د هېواد د سياسي او ټولنيز ژوند ټول رګونه ونيول. دا موده په افغانستان کې د افکارو له مخې پر متضادو خواوو د ټولنې د وېشنې ښه ګرم او لومړی پړاو دی. نوي واکمن چې جوړ دولتي جوړښت او امکانات يې ترلاسه کړي وو، تر هر څه لومړی په دې لټه کې شول، چې خپل ذهني، سياسي او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوی په نومونه ((عقیده یي)) دښمنان وځپي، نو ځکه یې تر هر څه لومړی له خپلو ((مخالفینو)) څخه د دولتي دستګاه ((تصفیې)) ته ملا وتړله. هغه وخت دا سې انګېرل کېدله، هر څوک چې د واکمن ګوند غړیتوب ونه لري او یا د هغوی سیاسي تګلار ونه مني هغه نو په اصطلاح ((انقلابي))، ((مترقي)) او ((هېوادپال)) نه دی او ((ارتجاعي)) خصلت لري. د دې بهیر لومړی ګوزار په دولتي دستګاه کې همغو اشخاصو او یا هم علمي کادرونو ته متوجه و، چې په دولتي جوړښت کې یې کار کاوه، خو له واکمن ګوند سره یې ذهني او فکري تړاو نه درلود. واکمن ګوند همدا سې کسانو پسې اور لړونی راواخیست، ګڼ شمېر یې زنداني کړل، ځینې یې له دولتي او مسلکي پوستونو څخه ګوښه کړل او ځینې یې مهاجرت او فرار ته اړ کړل. د دولتي دستګاه د ملکي برخې ترڅنګ یې په پوځ کې هم دې چار ته دوام ورکړ او د ((خلقي پوځ)) د جوړولو تر سرلیک لاندې د پوځ بې شمېره روزل شوي، فني او مسلکي کادرونه، یا په مرګ محکوم شول، یا زندان ته واچول شول، یا فراري شول او یا هم له خپلو مناسبو پوستونو څخه ګوښه کړای شول. په دولت کې پر هغو علمي

(c) ketabton.com: The Digital Library

موسسو هم دا حال راغی، چې سیاست سره یې چندان تړاو نه درلود؛ یوازې فرهنګي او علمي چارې یې سمبالولې.

په دې واټن کې د افغانستان ډېر نامتو علمي کادرونه او لیکوال تر خاورو لاندې شول. پخوانی صدراعظم موسی شفیق، یوسف مېړنی، سېلاب ساپی او نور یې په سلګونو بېلګې دي. د هغو زرګونو افغانانو لست، چې د ۱۳۵۸ل کال د سنبلې تر ۲۵ نېټې وروسته خپور شو په هغه کې د وژل شویو او لادرکو کسانو له نومونو څخه څرګندېږي چې ګڼ شمېر علمي کادرونه، پوځي تکړه افسران، د قوم مخور او نور پوه افغانان، د ژوند له نعمت نه محروم شوي دي.

همدې موده کې یوازې د کابل پوهنتون د ۲۰۰ تنو استادانو له جملې څخه ۲۵ تنه استادان تلف شوي دي، چې دا پر هغه مهال د پوهنتون د استادانو تقریباً ۱۱ فیصده کېږي. یوازې د ادبیاتو او بشري علومو پوهنځي څخه دوکتور شجاعي، محمد علــــم ، خانباز تنهیوال، امیرمحمد مومند او خان اباد وزیري، د واکمنو له خوا ونیول شول او لادرک شول.

څرنګه چې واکمن ګوند ته یو روغ دولت او حکومتي امکـــــانات په لاس ورغلي وو، نو دوی کولای شول له هغــو

(c) ketabton.com: The Digital Library

څخه د خپلو موخو ، فکري او فزيکي زورواکۍ لپاره هر ډول ګټه پورته کړي. په دې پړاو کې فکري اختناق داسې پړاو ته رسېدلی و ، چې هېڅ د هېڅ خبرې او نظر څرګندولو حق نه درلود. هره سياسي او ټولنيزه خبره په بل ډول تعبيرېدلای شوه او د يو شخص يا علمي کادر د زنداني کولو لپاره يوه وړه پلمه او خبره هم بس وه. په دې پړاو کې ښوونځي، پوهنځي، علمي، توليدي او ټول دولتي مرکزونه د واکمن ګوند تر کنټرول لاندې وو او ټول هېواد لا د سراسري پاڅون پر اورني ډګر نه و بدل شوی. واکمنو کولای شول ان په کليوالي سيمو او باندېو کې هم د خپل ځواک اسونه وځغلوي، له ملي شتمنيو او لاسته راوړنو څخه هم د خپل مقصد لپاره کار واخلي. د راوروسته کلونو په انډول په دې واټن کې دولتي جوړښت روغ او سلامت پاتې و ، ځکه چې د کړکېچ د پيل کلونه وو. پر ۱۳۵۸ل کال د هېواد ټول استوګن نفوس ۱۳۰۵۱زره تنه اټکل شوی دی. په دې کې هغه کسان چې د کار لپاره مستعد دي (۱۵-۵۹) کلن دي ۲۳۳۳زره تنه ښودل شوي او د اقتصادي چارو او ګټې لپاره فعاله (بشري قوه) ۴۹۵۰ زره تنه اټکل شوي. په اقتصادي چارو کې د مصروفو فعالو کسانو شمېر ۴۵۹۱ زره تنه ښودل

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوی، چې له دې جملې څخه په تولیدي برخه کې **۴۰۷۳** زره تنه او په ناتولیدي برخه کې **۵۱۸** زره تنه بنودل شوي دي.[۱]

دغه راز پر **۱۳۵۷**ل کال ملي ناخالص محصول، چې ګټه ورڅخه پورته شوې ده (**۱۵۹،۱**) ملیارده افغانۍ او تولید شوی داخلي ناخالص محصول (**۱۴۲،۹**) ملیارده افغانۍ و[۲] د یادونې وړ ده، چې پر دې وخت افغانۍ **خپل** ارزښت درلود او یو امریکایي ډالر تقریباً په **۵۰** افغانۍ تبادله کېده.

پر **۱۳۵۷**ل کال هغه ملي عاید چې ګټه ورڅخه پورته شوې (**۱۱۱،۷**) ملیارده افغانۍ، داخلي تولید شوی عاید (**۹۵،۵**) ملیارده افغانۍ و[۳] پر دې کال د مالدارۍ محصولات د غوښې له پلوه (**۱۹۵**) زره ټنه، د شیدو له پلوه (**۷۹۲**) زره ټنه، د وړیو له پلوه (**۲۲،۷**) زره ټنه و.[۴] پر دې کال د دولتي او مختلط سکتور د صنایعو د تولیداتو ارزښت **۱۳۴۳۲،۵** ملیونه افغانۍ و[۵].

---

[۱] ګزیدۀ شاخصهای احصائیوی، د احصائیې وزارت د نشراتو ریاست، کابل ۱۳۷۰ل کال، ۸مخ.
[۲] همدا اثر ۹ مخ.
(۳) همدا اثر ۱۱ مخ
[۴] همدا اثر ۲۰ مخ.
[۵] همدا اثر ۲۷ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خصوصي سکتور د صنايعو د توليداتو ارزښت مجموعاً ۴۱۴۴،۰ مليونه افغانۍ و. د ترانسپورت په برخه کې بايد سرې ووايي، چې ۲۲،۱ زره عراده لارۍ، ۱۲،۳ زره بسونه، ۳۰،۷ زره ګړندي ګاډي او ۹،۵ زره ټکسي موټرونه موجود وو.[1]

پر ۱۳۵۷ کال د افغانستان د بهرنۍ سوداګرۍ حجم ۷۴۷ مليونه ډالره و، له بهر څخه د راوړل شويو شيانو ارزښت ۲۸۱،۴ مليونه ډالره و.[2] د نقدي وارداتو ارزښت ۴۲۰ مليونه ډالره و.[3]

د دې ارقامو له يادونې څخه مقصد دا و چې په ۱۳۵۷-۱۳۵۸ کلونو کې دولتي دستګاه جوړه پاتې وه او لا هم هېواد له نورې نړۍ څخه په بشپړ ډول بېل شوی نه و. له فکري اختناق، جبر او نورو ډول ډول ظلمونو سره سره د ژوند اقتصادي خوا دومره کمزورې نه وه، خو ورو ورو د کمزورۍ خواته روانه وه. همدغو امکاناتو واکمنو ته د دې وس ورکړی و چې د هېواد په اکثرو سيمو کې د خپلو ذهني مخالفينو او يا هم د ځنګزنو اشخاصو، په تېره بيا د تحصيل کړو او علمي کادرونو حرکتونه وڅاري، يا يې زنداني کړي او يا يې په مرګ

---

(۱) ګزيدهٔ شاخصهای احصائيوی، ۳۰-۳۳ مخونه.
(۲) همدا اثر ۳۵-۳۲ مخونه.
(۳) همدا اثر ۴۰ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

محکوم کړي. د هغه وخت واکمنو ښوونې او روزنې ته له خپل اندود سره سمه پاملرنه کوله. ځینې نوي ښوونځي او علمي مرکزونه هم جوړ شول، خو په ټولو کې د واکمن ګوند تګلاره عملي کېدله.

پر ۱۳۵۷ل کال د ټول هېواد په کچه د ښوونځیو، د سواد د زده کړو او د لوړو زده کړو د موسسو شومره والی په لاندې ډول و:

د ښوونځیو شمېر:	۳۸۴۳
له هغو څخه:	
لومړني ښوونځي	۳۵۳۰
منځني ښوونځي-لېسې	۳۱۳
د زده کوونکو شمېر	۱۰۳۴ زره تنه
له دې څخه:	
په لومړنیو ښوونځیو کې	۹۴۲زره تنه
منځینو ښوونځیو-لېسو کې	۹۲زره تنه
د فارغانو شمېر	۵۲،۳زره تنه
له دې څخه:	
لومړني ښوونځي:	۳۹،۸ زره تنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

منځني ښوونځي-لېسې:	۱۲،۵ زره تنه
د ښوونکو شمېر:	۳۵،۰ زره تنه
په دې کې د ښځينه ښوونکو شمېر	۵،۸ زره تنه

د سواد د زده کړې کورسونه ۱۵،۷ زره

د کورسونو شاملين	۵۲۲،۷ زره تنه
د فارغانو شمېر	۱۷،۸ زره تنه
د ښوونکو او سوپروېزرانو شمېر	۱۳،۸ زره تنه

د لوړو زده کړو څومره والی:

د لوړو زده کړو د موسسو شمېر	۳
د پوهنځيو شمېر	۱۸
د ټولو محصلينو شمېر	۱۱،۳ زره تنه
د شاملانو شمېر	۴،۷ زره تنه
د فارغانو شمېر	۱۵۵۳
د ټولو استادانو شمېر	۹۹۲ تنه
له دې جملې ښځه بهرنيان	۱۷۵ تنه

د منځنيو مسلکي او حرفه يي ښوونځيو شمېر ۴۴

د محصلينو شمېر	۱۲۰،۷ زره تنه
د شاملانو شمېر	۵،۴ زره تنه
د فارغانو شمېر	۱۵۹۵ تنه
د ښوونکو شمېر	۹۹۸ تنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې جملې څخه بهرني ښوونکي	۲۰ تنه
د تخنيکومونو شمېر	۲
د محصلينو شمېر	۱۷۰۶ تنه
د لومړي کال محصلينو شمېر	۴۵۳ تنه
د فارغانو شمېر	۲۰۴ تنه
د استادانو شمېر	۱۹۰ تنه
له دې جملې نه بهرنيان	۸۵ تنه
د ښوونکي دروزنې د موسسو شمېر	۱۴
د ټول محصلينو شمېر	۲،۴ زره تنه
د لومړي کال شاملان	۲،۷ زره تنه
د فارغانو شمېر	۲۴۲۱ تنه
د استادانو شمېر	۳۷۰ تنه [۱]

په دې واټن کې لکه د ټولنې د نورو برخو په څېر په علمي او کلتوري مرکزونو کې هم سخت فکري اختناق او ايډيولوژيکه زورواکي موجوده وه. هغه کسان چې ديو فکر او نظر په ځانګړي ډول د ملـــي او اسلامي اند ښتنان وو ،تر

[۱] ګزيده شاخصهاى احصائيوي ۱۳۷۰ل کال، د احصائيې وزارت، کابل، ۵۵-۵۸ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بل هر چا يې د زياتې وېرې احساس کاوه. هڅه وشوه چې په روزنيزو او تحصيلي موسسو کې په نصاب کې بدلون راوستل شي. د سياست په نوم يو مضمون په درسي نصاب کې ځای کړای شو او لږ تر لږه دوه ورځې د يوه ساعت لپاره تر شپږمو پورته ټولګيو کې تدريسېده. د زده کوونکو او محصلينو د درسي پروګرام د ياد وړ برخه دې مضمون او د دې تر څنګ ګڼو مارشونو او سياسي غونډو نيوله. په درسي چارو او نورو برخو کې د ګوندي لومړنيو سازمانونو لاسوهنه او ټولواکي هم د دې سبب شوه، چې واکمن ګوند او د علمي کادرونو ترمنځ د واټن، تضاد او دښمنۍ امکانات برابر شي. واکمنو هم د خپلې ايډيولوژۍ پر وړاندې هېڅوک او هېڅ شی نه شو زغملای، ځکه خو به يې غوڅ عمل ترسره کاوه.

د همدې وژنو، ترټنو، زندۍ کولو او فکري بحران او فشار له امله ګڼ شمېر هېوادوال د خپل ټاټوبي پرېښودلو ته مجبور شول. يوازې د ۱۳۵۷ل کال په بهير کې د پاکستان د راډيو په وينا ۵۰ زره افغانان پاکستان ته مهاجر شوي وو. د ۱۳۵۸ل کال تر مرغومي پورې په اټکلي ډول د دې کسانو شمېر تر ۱۴۰ زره تنو پورې ورسېده. په دې شمېر کې د عامو ولسي، مذهبي کسانو او د هغوی د کورنيو د ځينو غړو په ګډون د هېواد ګڼ شمېر علمي کادرونه او تحصيل کړي اشخاص هم شامل وو. د

(c) ketabton.com: The Digital Library

زیاتو علمي او پوهو کسانو اټکل ځکه کېدی شي، چې تر هر چا لومړی دوی ته زیان ګوابښ او خطر متوجه و. که د افغانستان د لوستي قشر منځنی کچ په پام کې ونیول شي یانې په سلو کې (۵-۷) تنو پورې، نو په ۱۴۰ زرو تنو کې به اټکل لس زره تنه لوستي کسان په دې موده کې پاکستان ته ور اوښتي وي او که بیا له هرو لسو لوستو کسانو څخه یو تن د لوړو زده کړو خاوند وګڼل شي نو په دې بهیر کې به اټکل یوزر تنه د لوړو زده کړو څښتنان د هېواد پرېښودو ته اړ شوي وي. په پوځ کې د بغاوتونو، په دولتي دستګاه کې د نارضایتیو او په خپله د واکمنو د زورواکیو له امله به تر دې هم زیات تحصیل کړي اشخاص د هېواد په دننه کې، زنداني، وژل شوي او یا هم تري تم شوي وي. که د کابل پوهنتون د تلف شویو استادانو او علمي کادرونو احصائیه د یو منځني حد او معیار په توګه په پام کې ونیول شي، نو لږ تر لږه به هر علمي مرکز په سلو کې لسمه برخه علمي پرسونل له لاسه ورکړی وي. د دې ترڅنګ په دولتي جوړښت کې له خپلو مناسبو پوستونو څخه د مسلکي کادرونو ګوښه کول او یا د هغو دواک سلبول او د هغو پرځای د نویو کسانو ټاکل هغه بل ناوړه عمل و، چې د هېواد مسلکي کادرونو ته یې د فرار لارې چارې برابرې کړې او ځینې یې له خپل مسلک څخه لرې کړل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې د دې پېر د واکمنو پر وړاندې د مختلفو مذهبي ډلګیو په مشرۍ وسلواله مبارزه پیل شوه، نو هغوی هم د علمي کادرونو، په ځانګړي ډول د ښوونکو پر وژلو، سپکولو او د ښوونځیو پر ړنګولو او سوځولو صرفه ونه کړه، ګڼ شمېر ښوونکي یې ووژل او ځینې نور یې له کلیو نه ښارونو او یا هم بهر ته فرار کړل.

(۱۳۵۷-۱۳۵۸ل کلونه) واټن په هېواد کې د ډله ییزو وژنو، زنداني کولو او ((فکري تصفیې)) او په ډله ییز ډول په هېواد کې د علمي کادرونو د وژنې او فرار د پیل موده ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم پړاو

(۱۳۵۸ مرغومی - ۱۳۶۵ غویی)

د ۱۳۵۸ل کال د مرغومي پر ۶ مه نېټه پر افغانستان باندې پیل شوې غمیزه د نویو واکمنو په نومونه: ((تکاملي او بشپړتیایي پړاو)) ته ورسېد. پخواني شوروي اتحاد پر افغانستان مستقیم پوځي یرغل وکړ او خپل لاسپوځي یې د کابل پر واک واکمن کړل. له دې سره جوخت د پردیو او د هغو د کورنیو پلویانو پر وړاندې سراسري ملي او اسلامي پاڅون پیل شو، ورسره له هېواده د ډله ییز مهاجرت لړۍ په ډېرې چټکۍ سره پیل شوه. روسانو پر لویو ښارونو خپل واک ټینګ کړ، خو پر کلیوالو سیمو لاسبري نه شول، ځکه نو په لومړي سر کې په کلیوالو سیمو، له ښار نه په لرې پرتو او غرنیو سیمو کې توده جګړه پیل شوه. د جګړې په ترڅ کې بې شمېره کورونه وران او په لکونو افغانان مهاجرت او مبارزې ته اړ شول، هغه ښوونځي، روزنځي او د زده کړو نور مرکزونه چې له لویو ښارونو څخه بهر وو، یا د جګړو په ترڅ کې تباه شول او یا هم د نویو واکمنو د مخالفینو له خوا د دولتي ملکیت تر

(c) ketabton.com: The Digital Library

پلمې لاندې رنګ، چور او وسېزل شول. نویو واکمنو د کورونو په رنګولو او بمبارۍ او مخالفینو د ښوونځیو په رنګولو کې خپل ټول وس چار پر کار واچوه.

د یوې احصائیې له مخې تر ۱۹۸۲م کال پورې یوازې پاکستان او ایران ته په ترتیب سره (۲،۷۰۰،۰۰۰) او (۲،۰۰۰،۰۰۰) تنه افغانان مهاجر شوي دي.[۱] او نور ځینو نورو هېوادونو ته تللي دي. دا تقریباً پنځه ملیونه افغانان دي. که چېرې په دې افغانانو کې مو د افغانستان د هغه وخت د لوستي قشر هغه ډېره کمه کچه هم په پام کې ونیسو نو لږ تر لږه به د پنځه ملیونو مهاجرو په منځ کې (۲۵۰۰۰۰) تنه لوستي افغانان شامل وي. له دې رقم څخه د لوړو زده کړو د خاوندانو شمېر هم په اټکلیز ډول څرګندېدی شي. پر دې وخت نه یوازې دا چې د پردیو او د هغو د ملګرو پر وړاندې په کلیوالي سیمو کې زیات غبرګون موجود و ،بلکې د ښارونو په لویو فرهنګي او اکاډمیکو مرکزونو کې هم د هغو پر ضد څرګندې او ناڅرګندې هڅې موجودې وې. روڼ اندو او هېواد پالو تحصیل کړو افغانانو د پردیو سیاسي او پوځي واکمنی نه شوه زغملای، نو ځکه خو یې د هغوی پر ضد یا له جهادي لیکو سره اړیکي ټینګول او یا خپلو ملي ولولو ، په ځاني او

[۱] Afghan Refugee Bulletin, UNHCR, Febaruary ۱۹۹۹, Page ۱۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډله ییز ډول مبارزو ته هڅول. روسانو او نوو واکمنو هم پـه ډېر دقت سره د هغـوی هر ډول عمل څاره او هغـوی یې پـه ډېره زوروا کی سره لـه منځـه وړل. پـه دې پـړاو کـې هـم د هېـواد بې شمېره تحصیل کړي اشخاص د زندان تورو کوټو ته دننه کړای شول، ګڼ شمېر یې له خپلو مسلکي دندو څخه ګوښـه شـول او یو زیات شمېر یې مهاجرت ته اړ شول.

په دې دوره کې بل کار دا وشو، چې د هېـواد تحصـیل کـړی قشر پر دوو متضادو لارو ووېشل شو، یو هغه چې د دولـت پـه چوکاټ کې پاتې شو او له نوي نظام سره یې فکري او روانـي اړخ ولګولای شو او بل هغه چې دا تګلاره یې غندلـه او د هغـې پر ضد یې مبارزه کوله. پر دې وخت د افغانستان د تحصیل کړي قشر زیاته فکري انرژي په ګړني او لیکني ډول، د مخالفو فکري تګلورو پـه تبلیغ او ترویج کې مصرفېدله، پـه حقیقت کـې سیاسـي فضـا پـر مسـلکي تشـبث او پلټنـو خپلـه خپسـه کېنولې وه او د اکثرو مسلکي او علمي کادرونو انرژي له دغو دوو لورو نه، په یوه کې مصرفېدله. سره له دې چې پـه عـام ډول ټول هېواد کې جګړه روانه وه، خو بیا هم واکمنو هڅه کولـه، چې په ښارونو کې ژوند په نورماله بڼه دوام ومومي، ځکه خو یې اکثره ښوونځي، پوهنځي، روزنیز او علمي مرکزونـه فعـال سـاتلي وو او پـه ځینـو برخـو کـې یې د پراختیـا هڅـه کولـه. پـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښارونو کې د دولت دستګاه تقریباً روغه پاتې وه. پر ۱۳۶۰ل کال د ټول دولت په ملکي برخه کې د مامورینو شمېر (۸۰۹۸۰) تنو او د اجیرانو شمېر (۹۱۰۱۲) تنو ته رسېده[۱]. چې د ملکي برخې د ټولو کارکوونکیو شمېر ۱۷۱۹۹۲ تنو ته رسېده.

پر ۱۳۶۱ل کال یوازې د کابل ښار د لومړنیو ښوونځیو د زده کوونکیو شمېر ۱۷۷۷۷۳ تنه وو، چې د ۵۷۲۰ تنو ښوونکو له خوا ورته درس ورکول کېده. د منځنیو ښوونځیو د زده کوونکیو شمېر ۸۸۲۰۲ تنه وو، چې د درس چارې یې د ۳۱۱۲ تنو ښوونکو له خوا پرمخ وړل کېدې.[۲]

په همدې کال یوازې دهېواد د سرو سیمو په ښوونځیو کې ۳۵۸۹۲ تنه زده کوونکي، لومړي ټولګي ته جذب شوي وو.[۳]

پر ۱۳۵۹ل کال د کابل پوهنتون د محصلینو شمېره ۸۸۴۲ تنه وه چې ۳۴۵۲ تنه نوي شامل شوي وو او ۱۹۸ تنه یې فارغان درلودل.

کابل پولیتخنیک ټول ۱۲۳۹ تنه محصلین درلودل، ۱۳۶۱ شاملین او ۲۳۶ تنه فارغان.

---

[۱] حقایق تاریخی و ارقام احصائیوی درباره ء کابل، د احصائیې مرکزي اداره، ۱۳۶۲ل کال، ۹۳ مخ.

[۲] همدا اثر، ۲۲-۲۳ مخونه.

[۳] د افغانستان کالنۍ، ۱۳۶۱ل کال، ۲۱۲ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د طب د عالي زده کړو انستیتیوت، د کابل د طب انستیتیوټ په ګډون: **۱۹۰۵** تنه شاګردان، **۵۱۳** تنه شاملین او **۵۲** تنه فارغان درلودل.

پر **۱۳۶۰**ل کال د کابل پوهنتون د ټولو محصلینو شمېر **۷۲۹۷** تنه، د نویو شاملینو **۲۰۵۵** تنه او د فارغانو شمېر یې **۱۲۳۲** تنه وو، د کابل پولیتخنیک انستیتیوټ پر همدې کال، **۱۷۷۲** تنه شاګردان، **۴۰۱** تنه نوي شاملین او **۲۳۴** تنه فارغا درلودل. د طب د لوړو زده کړو او کابل طب انستیتیوټ **۲۰۶۲** تنه شاګردان درلودل، **۱۳۶۵** تنه یې نوي شاملین او **۸۱** تنه یې فارغان درلودل.[۱]

د یو بل رقم له مخې په مجموعي ډول پر **۱۳۶۱**ل کال د لوړو زده کړو د درېو موسسو (کابل پوهنتون، کابل پولیتخنیک او ننګرهار پوهنتون د ټولو محصلینو شمېر (**۱۰۹۳۲**) تنه چې له هغې جملې ښځه (**۴۱۴۵**) تنه نوي محصلین وو. همدارنګه د لوړو زده کړو (د اداري او حسابدارۍ) او (کرنې) په موسسو کې (**۷۵۲**) تنه محصلین وو، چې له هغې جملې ښځه (**۲۴۹**) تنه نوي شاملان وو.د تخنیکم د محصلینو شمېر (**۱۰۳۲**) تنه، چې له هغې جملې نه (**۴۶۸**) تنه نوي محصلین وو او همدارنګه

[۱] حقایق تاریخی و ارقام احصائیوی درباره‌ء کابل، ۲۴ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تخنيکي حرفه يي لومړي نمبر ښوونځي شاملان (**۷۷**) تنه وو.[1]

۱۳۵۸-۱۳۶۵ کلونو په هېواد کې له ګرمې جګړې سره سره، په ښارونو، په تېره بيا په لويو ښارونو کې د ښوونې او روزنې بهير درول شوی نه و، البته پر ټولو فرهنګي، علمي او روزنيز مرکزونو، د واکمنو د فکري تګلارې سيوری خپور شوی و. د لوړو زده کړو موسساتو په هر ټولګي کې د ټولنپوهنې په نامه يو مضمون جبري و، ګوندي سازمانونو د علمي مرکزونو په اداري او علمي چارو کې د لاسوهنې او د کارونو بدلون پوره واک درلود.

ګونـدي غونـډو، مارشـونو او ميټينګونـو، د روزنيـزو، ښوونيزو او فرهنګي مرکزونو زيات وخت اخلالاوه، واکمن ګوند ته ژمن اشخاص، که څه هم پوره علمي واک يې نه درلود، خو د عملي مرکزونو د اداري چارو لپاره ګومارل کېدل. د لوړو زده کړو، پوهنتونونو او بهر ته په تحصيلي بورسونو کې د تګ په مساله کې، واکمنۍ سره د تړاو او نږدېوالي معيار په پوره ډول په پام کې نيول کېده.

د ښوونې او روزنې وزارت د لوړ کچ د يو کارکوونکي د وينا له مخې د **۱۳۵۷-۱۳۶۵** کلونو په واټن کې تر (**۴۵**) زرو تنو

[1] د افغانستان کالنۍ، کابل ۱۳۶۱ل کال، ۳۷۰ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زيات افغانان، د وخت له حکومت سره دوستو هېوادونو په ځانګړي ډول ((شوروي اتحاد)) ته تللي دي. د دې کسانو د ياد وړ شمېر تر تحصيل وروسته د څو کلونو په بهير کې بېرته هېواد ته راستون شو او ځينې يې لا په لوړو، مهمو او حساسو دولتي پوستونو کې وګومارل شول، خو په دې وخت کې هم يو شمېر هغه افغانان چې بهر ته د لوړو زده کړو لپاره تللي وو، بېرته راستانه نه شول.

له هېواد څخه د علمي کادرونو په مهاجرت کې کمی رانغی او لاهم په هېواد کې هغه لاملونه، چې د علمي کادرونو د فرار سبب کېدل، پر ځای وو. د بهرنيو يرغلګرو مستقيم واک او فشار، سياسي او فکري اختناق، د ژوند نه تضمين، د مسلکي معيار بې ارزښتي، وژنه، ترور او زنداني کول هغه عوامل وو، چې له هېواده د مسلکي کادرونو د وتلو سبب ګرځېدل. په دې واټن کې د فرار ستر لاملونه سياسي، فکري او عقيده يي وو. اقتصادي ستونزو په کې دومره اغېز نه درلود.

په دې بهير کې دولت هر کال د لوړو زده کړو په برخه کې، په بهر کې د تحصيل کوونکو افغانانو پر شمېر سربېره په منځني ډول ۲۰۰ تنه فارغان پوهنتونونو ته وراندې کول. خو له هېواد څخه د تلونکو هغو افغانانو شمېر په دقيق ډول څرګند نه دی، چې

لوړې زده کړې يې لرلې، يوازې د کابل پوهنتون ۱۰۰ تنو څخه زيات استادانو، پر هغه وخت خپله دنده خوشې کړې ده.

پر دولتي اختناق، جبر او پردي ښکېلاک د دولت مخالفينو هم، په هېواد کې د علمي کادرونو، په ځانګړي ډول، د ښوونکيو پر وژنې صرفه ونه کړه.

((يوازې د معارف په برخه کې تر (۱۳۵۷-۱۳۶۲) پورې ۲۰۰۰ څخه زيات ښوونکي وژل شوي دي))[1] چې اکثره يې د مخالفو کسانو له خوا وژل شوي دي.

غوره بېلګه يې پر همدې وخت د لغمان ولايت د الينګار په ولسوالۍ کې د ۹ تنو ښوونکو ډله ييزه وژنه ده چې د يو جهادي تنظيم له خوا وشوه. دا ښوونکي په ډېر دردوونکي ډول، د غره په يوه سمڅه کې ووژل شول او تر درې مياشتو وروسته يې خپلوانو مړي پيدا کړل.

((همدا راز په همدې واټن کې ۱۸۵۰ ښوونځي رنګ او د هغو دوه سوه زره مېزونه او څوکۍ سېزل شوي دي.

ښوونځيو کې د ماشومانو د داخلولو په شمېر کې په سلو کې ۴۰ کمې راغلی دی. دغه راز پر همدې وخت ۱۱۴ روغتيايي مرکزونه او ۲۸ روغتونونه هم تخريب شوي دي)).[1]

---

[1] پوهنمل دوکتور نجيب الله فايز، اجتماعی علوم مجله، کابل پوهنتون، ۱۳۶۸ل کال، ۱۹۱-۱۹۸ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

[۲] پوهنمل دوکتور نجیب الله فایز، اجتماعی علوم مجله، کابل پوهنتون، ۱۳۶۸ل کال، ۱۹۱-۱۹۸ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

درېيم پړاو

(۱۳۶۵ غويي - ۱۳۷۱ غويي)

پـر **۱۳۶۵**ل کـال، پـر افغانسـتان نړيوالـو فشـارونو او پـه افغانستان کې دننه ګرمو وسله والو جګړو، بهرني يرغلګر دې ته اړ کړل، چې د کابل رژيم په مشرتابه کې بدلون راولي او خپله ورو ورو له افغانستان څخه پښې سپکې کړي. د **۱۳۶۵**ل کال د غويي پر **۱۴** نېټه دا بدلون راوستل شو. له نوي بدلون سره په دولتي ادارو او نورو علمي مرکزنو کې د هغه اختناق او فشار بار ورو ورو کم شو، چې له اتو کلونو راهيسې هلته واکمن و. د دې فشار د کمېدو يو اساسي علت دا و، چې بهرني يرغلګر او کورني واکمن لړ شان پر دې پوه شوي وو، چې يوازې د برچې په ځوکه د خلکو د افکارو، عقايدو او نظريو وژنه امکان نه لري. د حکومت زياته پاملرنه د مخالفينو له خوا، فزيکي خطر او جګړې ته متوجه وه، د دولت پر ضد ګړني او ان ليکني تبليغ ته دومره په قهرجنه سترګه نه کتل کېدل. په ځانګړي ډول په وروستيو کلونو کې. د دولت فزيکي ځواک ورځ پر ورځ کمزوری کېده. جګړه له کليو، غرونو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

باندېو څخه د لويو ښارونو ترڅنډو او پر هغو باندې د مستقيم فشار راوستلو تر بريده راورسېده او ان ځينې لوی ښارونه هم د مخالفينو لاسته ورغلل، نو په دغسې يو حالت کې واکمن مجبور وو چې د يو ډول دموکراسۍ او ازادۍ تمثيل وکړي، ان تر دې چې ځينو ته د رښتيني وګړواکۍ په بڼه ښکارېدله، د بيان او قلم ازادي په وروستيو وختونو کې زياته شوه، هغه فشار چې پخوا د ښارنې، نيونې، وژنې او زنداني کولو په برخه کې موجود و، ورو ورو خپل زور او ځواک بايلود، خو بيا هم په دې پېر کې له هېواده د مسلکي کادرونو او نورو افغانانو د وتنې لړۍ بنده نه شوه. لويو ښارونو، لکه: جلال اباد، کندهار او نورو کې د درنو جګړو پيل او دوام او همدا رنګه د دوارو غاړو له خوا، د ډېرو درنو، وژونکو او عصري وسلو استعمال، ګڼ شمېر افغانان مهاجرت ته اړ کړل. د دې پړاو په لومړنيو وختونو کې د سياسي او عقيده يي اختناق له کبله يو شمېر علمي کادرونه يا ووژل شول، يا زنداني شول او يا هم فراري شول. په وروستيو وختونو کې د ښکاره وژنو او زنداني کولو شمېر لږ او وروسته بيا بېخي ناڅرګند شو، خو بياهم د علمي او مسلکي کادرونو د مهاجرت لړۍ بنده نه شوه. د دې پېر په وروستيو څو کلونو (درېو کلونو) کې اکثره خلک پر دې باوري شول، چې د رژيم پښې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټینګې نه دي، نو هر چا په ځانګړي ډول تحصیل کړو اشخاصو هڅه کوله، چې په یوه نه یو ډول ځان ته له هېواده د وتلو لار پیدا کړي. پر دې وخت ګڼ شمېر هغه کسان له هېواده ووتل، چې په لویدیزو هېوادو کې یې زده کړه کړې وه. له رواني، ذهني او مسلکي پلوه ورته ډاډه ښکاره کېده، چې که تر هېواده بهر ته لاړ شي، نو ژوند یې تضمین او خوندي شي. د مسلکي کادرونو د فرار بل اساسي لامل دا هم و، چې پر دې وخت د دولت اقتصاد ورځ پر ورځ کمزوری کېده، واکمنو زیات لګښت د جګړو په برخه کې کاوه.

د مسلکي او علمي کادرونو معاش د دې جوګه نه و، چې نور دې دوی د پخوا په شان له هغه څخه د خپل ژوند چارې سمبال او خوندي کړي. عمومي بې باوري هم بل لامل و. ان په واکمن ګوند او حکومت کې ډېر داسې مسلکي کادرونه او اشخاص وو، چې په همدې پېر کې یې خپلې کورنۍ هم بهر ته لېږدولې وې او په خپله هم د وتلو په حال کې وو. دا ډول اشخاصو ان د دولت له رسمي امکاناتو څخه په ګټې اخیستنې سره، ځانونه بهرنیو هېوادونو ته وایستل. ځینې هغه اشخاص، چې د دولت له خوا بهرنیو هېوادونو، په ځانګړي ډول پخواني شوروي اتحاد ته تللي وو، د تحصیل دوره یې پای ته رسېدلې وه، هغوی هم اکثرو هېواد ته له

(c) ketabton.com: The Digital Library

راتګ ځخه ډډه وکړه او یو شمېر نورو چې هلته یې تحصیل کړی و ، هغوی هم په دې لټه کې شول، چې له یوې لارې، بېرته ځان همغو ټولنو او هېوادونو ته ورسوي، نو په دې ډول پر دې وخت هم د عامو افغانانو او هم د تحصیل کړو افغانانو د فرار لړۍ کمزورې نه، بلکې لا ګرمه شوه. د ملګرو ملتو د مهاجرینو د یوې رسمي شمېرنې له مخې پر **۱۳۶۵**ل= **۱۹۸۲**م کال د افغانستان د ټولو مهاجرینو شمېره (۴،۷۰۲،۰۰۰) تنه وه پر **۱۳۷۰**ل= **۱۹۹۱**م کال دا شمېره (۲،۱۹۷،۰۰۰) تنو ته ورسېده،[۱]

د مهاجرینو د شومره والي په اړه به وروسته یو جدول وګورئ.

یوازې له کابل پوهنتون ځخه په دې موده کې اټکل (۱۰۰) تنو په شاوخوا کې استادان مهاجر شوي دي. همدارنګه بل هر علمي او فرهنګي مرکز هم دومره ضایعات ورکړي دي.

د ځینو علمي کادرونو ځایونه نو یو کادرونو ډک کړل، خو نه په هغه کیفیت او د ځینو لا ځایونه هم تش پاتې شول. پر دې وخت په پوځ کې په زرګونو مسلکي کادرونه، د کودتاوو او اړو دوړو په نامه له دندو لرې کړای شوي دي، بې شمېره وژل شوي او ځینې یې فراري شوي دي، خو له دې ټولو بدمرغیو، فرارونو، جګړو، وژنو، تلفاتو او ورانیو سره سره بیا هم په ټولیز ډول د دولت اډانه او چوکاټ تر زیاته حده روغ پاتې و.

[۱] Afghan Refugee Bulletin, UNHCR, February ۱۹۹۹, Page ۱۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه زېرمې چې پر دې وخت له حکومت سره پاتې وې، په ځانګړي ډول په پوځي برخه کې، که چېرې د يو رغنده ملي حکومت لاسته ورغلې وای، افغانستان به له پوځي پلوه ، که پر ځينو ګاونډيو برلاسی نه وای، نو کمزوری خو به ترې په هېڅ وجه نه وای. د شپږو لسيزو د بېلابېلو حکومتونو د ابادېو او لاسته راوړنو اکثره شتمني، په لويو ښارونو کې راټوله شوې وه، د دې وخت د حکومت ارقام او جوړښت ښيي چې پر هغه وخت افغانستان د ايډيالوژۍ له پلوه که د هر ډول حکومت درلودونکی و، خو يو ډول منظم تشکيل يې درلود.

((پر ۱۳۶۸ل کال پر پوځي تشکيلاتو سربېره د دولت د ټولو کارکوونکو شمېر (۹، ۱۷۸) زرو، پر ۱۳۶۹ل کال (۹، ۱۸۸) زرو او پر ۱۳۷۰ل کال (۱، ۱۹۲) زرو تنو ته رسېده. پر ۱۳۶۹ل کال هغه ملي ناخالصه محصول چې ګټه ورڅخه اخيستل شوې (۸، ۱۵۲) مليارده افغانۍ او پر ۱۳۷۰ل کال (۳، ۱۴۴) مليارده افغانۍ ارزيابي شوی و. په همدې دوو کلونو کې توليد شوی داخلي ناخالصه محصول په ترتيب سره (۲، ۱۱۴) او (۱، ۱۱۴) مليارده افغانۍ ښودل شوی دی. پر ۱۳۶۹ل کال هغه ملي عايد چې ګټه ورڅخه اخيستل شوې (۲، ۱۱۲) مليارده افغانۍ ښودل شوی او په ۱۳۷۰ل کال کې (۱، ۱۰۴) مليارده افغانۍ ښودل شوی دی. توليد شوی داخلي عايد پر همدې دوو کلونو په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترتیب سره (۷۴،۵) او (۷۳،۹) ملیارده افغانۍ ښودل شوې دي. د بلاعوضو مرستو له پلوه د وارداتو اندازه پر ۱۳۶۷ل کال (۲۰۹،۴) ملیونه، پر ۱۳۶۹ل کال (۲۰۴،۴) ملیونه او پر ۱۳۷۰ل کال (۸۷،۵) ملیونه ډالره ښودل شوي دي. د هېواد په پرمختیایي پروژو کې پانګه اچونه پر ۱۳۶۹ل کال (۵۳۰) ملیارده افغانۍ ښودل شوې او پر ۱۳۷۰ (۴۷۲) ارزیابي شوې ده. په ۱۳۶۹-۱۳۷۰ کلونو کې د دولتي او مختلط سکتور د فعالو تولیدي موسسو شمېر، پر ۲۹۴ ښودل شوی او پر ۱۳۷۰ کال ۷۱۷ ارزیابي شوي دي. د همدې سکتور د تولیداتو ارزښت پر ۱۳۶۹ کال (۱۳۵۲۴،۵) ملیونه افغانۍ ښودل شوي او پر ۱۳۷۰ل کال (۲۱۴۹،۳۱) ملیونه افغانۍ ارزیابي شوي دي.

د شیانو د خرڅلاو د دوران ارزښت، پر ۱۳۶۹ کال (۵۸۴۳۳) ملیونه افغانۍ و او پر ۱۳۷۰ کال (۴۵۲۲۲) ملیونه افغانۍ ښودل شوي دي.

پر ۱۳۶۸ل کال د بهرنۍ سوداګرۍ حجم (۹۱۷) ملیونه او پر ۱۳۶۹ل کال (۵۸۹) ملیونه ډالره ښودل شوي دي.

له بهر څخه د شیانو د وارداتو ارزښت، پر ۱۳۶۹ل کال (۹۲۲،۵) او پر ۱۳۷۰ (۷۴۲،۵) ملیونه ډالره ښودل شوي دي. د هېواد د صادراتو ارزښت پر ۱۳۶۹ل کال (۲۱۱) ملیونه ډالره او

(c) ketabton.com: The Digital Library

پـر ۱۳۷۰ل کـال (۵، ۲۹۰) ملیونـه ډالـره کمښل شـوی دی. د نغـدي وارداتـو ارزښت پـر ۱۳۶۹ل کـال (۷،۲۴۸) ملیونـه ډالـره او پـر ۱۳۷۰ (۶،۲۵۲) ملیونه ډالر کمښل شوی دی.

پر ۱۳۶۸-۱۳۶۹-۱۳۷۰ کلونو، د یو امریکایي ډالر پـه مقابـل کې د افغـانۍ رسمي او دولتـي نـرخ (۲،۵۰) افغـانۍ و، خـو د کابـل پـه ازاد بـازار کـې پـه ترتیـب سـره یـو امریکـایي ډالـر (۲۳، ۵۴۶)، (۸۳، ۸۵۵) او (۷۲، ۱۵۱۹) افغـــانۍ تبادلـــه کېده[1].

پـر ۱۳۶۹ل کـال دولـت (۱۴۴۳۲۱) تنـه نارینـه کـارکوونکي او (۴۴۴۹۱) تنه ښځینه کارکوونکي درلودل[2].

یو زیات شمېر کسان، چې د دولت اکثره کارکوونکي هـم پـه کې شـامل وو، پـه یـوه اتحادیـه کې، چې د (امکـا) پـه نامـه یادېدلـه شـامل شـوي وو. دا شـمېر مجموعـاً (۳۰۰۰۰۰) تنـو تـه رسېده چې لـه دې جملې څخـه (۹۲۷) تنـو د دوکتـورا، (۱۵۹۲) تنـه د ماسـټرۍ، (۱۲۷۹۵) تنـو د لېسـانس دیپلومونـه درلـودل، (۳۳۸۹۸) تنـه د ابتـدایي (۳۴۲۷۴) تنـه د خصوصـي زده کړو خاوندان وو او (۱۳۵۷۱۲) تنه نالوستي وو.[3]

---

[1] گزیده شاخصهای احصائیوی، د احصائیې وزارت، کابل، ۱۳۷۰ل کال، بېلابېل مخونه.

[2] سالنامهء احصاییوی، د احصائیې وزارت، کابل، ۱۳۶۹ل کال، ۱۷مخ.

[3] همدا اثر ۲۴۵ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

((په فرهنګي برخه کې د دې پړاو، پر ۱۳۶۲ل کال د سواد د زده کړې په برخه کې کورسونه فعال وو، چې د شاملانو شمېر يې (۴۵۳) زرو تنو ته رسېده او په منځني ډول هر کال (۱۳۸) زره تنه ترې فارغېدل. پر همدې کال د ښوونځيو شمېر (۱۳۰۸) ته رسېده، په داسې حال چې پر ۱۳۵۷ل کال ټول (۳۸۴۳) ښوونځي فعال وو. پر ۱۳۶۲ل کال د عمومي زده کړو د ښوونځيو د زده کوونکيو شمېر د (۷۷۲) زرو تنو په شاوخوا کې وو، چې د ۱۳۵۷ل کال په انډول (۲۵۸) زره تنه او يا په سلو کې (۲۵) کموالی ښيي. پر ۱۳۶۲ (۲۹) حرفوي تخنيکي تعليمي موسسې فعالې وې، چې د ۱۳۵۷ل کال په پرتله په سلو کې (۲، ۲۳) زياتوالی دی. پر ۱۳۵۷ل کال د روغتونونو د بستر شمېر (۳، ۴) زرو بسترونو ته رسېده، خو پر ۱۳۶۱ کال (۹،۷) زرو بسترونو ته لوړ شو. پر ۱۳۵۷ل کال د هرو لسو زرو تنو لپاره (۰،۸) ډاکتر، خو پر ۱۳۶۲ کال د هرو لسو زرو تنو لپاره (۱،۷) ډاکترانو ته لوړ شو، چې (۲،۱) زياتوالی ښيي.))[1]

[1] پوهنمل دوکتور نجيب الله فايز، اجتماعي علوم مجله، کابل پوهنتون، ۱۳۶۸ل کال.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې پړاو په وروستيو کلونو کې د ښوونې او روزنې او همدارنګه د لوړو زده کړو شومره والی په لاندې ډول دی:

کلونه	۱۳۶۹	۱۳۷۰
د ښوونځيو شمېر	۱۴۰۱	۱۴۲۷
لومړني ښوونځي	۵۸۳	۵۹۴
منځني ښوونځي	۸۱۸	۴۹۱
لېسې	۸۱۸	۲۴۲
د زده کوونکو شمېر	۹۰۹،۹ زره تنه	۹۱۱،۰ زره تنه
له دې جملې څخه:		
لومړني ښوونځي	۲۲۷،۹ زره تنه	۲۲۸،۷ زره تنه
منځني ښوونځي	۲۸۲،۵ زره تنه	۱۸۰،۹ زره تنه
لېسې	–	۱۰۱،۴ زره تنه
د فارغانو شمېر	۱۳۱،۲ زره تنه	۱۱۳،۴ زره تنه
له دې جملې څخه		
لومړني ښوونځي	۲۵،۸زره تنه	۷۲،۹ زره تنه
منځني ښوونځي	۱۱۸،۸ زره تنه	۴۰،۵ زره تنه
لېسې	–	–
د ښوونکو شمېر	۲۳،۵ زره تنه	۲۳،۱ زره تنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لــه دې جملــې څخــه: ښځینه ښوونکې	۱۲،۴ زره تنه	۱۲،۳ زره تنه
د کورسونو شمېر		
د سواد زده کړې	۱۵،۲ زره	۱۲،۰ زره
شاملین یې	۳۳۰،۵ زره تنه	۳۳۲،۵ زره تنه
فارغان یې	۲۹،۴ زره تنه	۱۲۳،۰ زره تنه
د ښــــــــوونکو او سوپروایزرانو شمېر	۳،۷ زره تنه	۳،۷ زره تنه

د لوړو زده کړو د موسسو او محصلینو شومره والی په دې ډول دی:

د لـــــوړو زده کـــړو د موسسو شمېر	۱۳۶۹	۱۳۷۰
پوهنتون	۳ بابه	۷ بابه
د پوهنځیو شمېر	۳۷	۳۷
د محصلینو ټول شمېر	۱۲،۵ زره تنه	۱۸،۳ زره تنه
د شاملانو شمېر	۷،۲ زره تنه	۷،۵ زره تنه
د فارغانو ټول شمېر	۱۵۴۳ تنه	۱۷۸۲ تنه
د استادانو ټول شمېر	۱۴۲۷ تنه	۸۸۲ تنه
د منځنیو مسلکي حرفه	۵۲ بابه	۲۵ بابه

(c) ketabton.com: The Digital Library

يي ښوونځيو شمېر		
دمحصلينو ټول شمېر	۸،۵ زره تنه	۳،۷ زره تنه
د شاملانو شمېر	۳،۲ زره تنه	۱،۲ زره تنه
د فارغانو شمېر	۱۱۷۲تنه	۸۱۲ تنه
د ښوونکو شمېر	۹۲۵ تنه	۴۸۹ تنه
د تخنيکمونو شمېر		
ټول	۹ بابه	۹ بابه
د محصلينو شمېر	۲۲۰۵ ته	۳۷۲۴ تنه
د لومړي کال د محصلينو شمېر	۱۸۸۵ تنه	۱۰۲۵تنه
د فارغانو شمېر	۱۵۰ تنه	۵۷۲ تنه
د استادانو شمېر	۵۰۲ تنه	۵۱۵ تنه
د ښــــوونکو د روزنـــــې موسسې	۱۱ بابه	۱۱ بابه
ټول محصلين	۲،۲ زره تنه	۲،۸ زره تنه
د شاملانو شمېر	۱،۰ زره تنه	۱،۳ زره تنه
د فارغانو شمېر	۲۴۹ تنه	۸۲۴ تنه
د استادانو شمېر	۱۲۹	۵۱۸

د دې پړاو په وروستيو درېو کلونو کې د طبي برخې ځومره والی په دې ډول وو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د روغتونونو شمېر	۱۳۶۸	۱۳۶۹	۱۳۷۰
ټول	۱۰۴ بابه	۱۱۱بابه	۱۱۱بابه
د بسترونو شمېر	۱۰،۵ زره بستره	۱۰،۳ زره بستره	۱۰،۴ زره بستره
د هـرو لســو زرو تنــو لپاره د بستر شمېر	۲،۳ بستره	۲،۴ بستره	۲،۳بستره
د ډاکترانو شمېر	۳۲۷۹ تنه	۳۵۳۵ تنه	۳۵۹۰ تنه
دهــرو لســو زرو تنــو لپاره د ډاکترانو شمېر	۲،۱ تنه	۲،۲ تنه	۲،۲ تنه
د منځنیو طبي زده کړو پرسونل	۲۲۵۳ تنه	۲۲۷۳ تنه	۷۱۷۲تنه
اساسي صحي مرکزونه	۷۵ بابه	۱۰۳ بابه	۷۵ بابه
د ایکسریزونو شمېر	۱۱۴	۱۱۳	۱۱۳
د درملتونونو شمېر	۱۲۲۵	۱۷۳۷	۱۹۷۰
د درمــل جوړوونکــو شمېر	۷۲۲ تنه	۸۵۸ تنه	۱۹۹۸ تنه[1]

[1] گزیده شاخصهای احصاییوي، بېلابېل مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولیز ډول د دې پړاو پر وروستیو دوو کلونو زیات شمېر علمي او مسلکي کادرونه له افغانستان نه ووتل. ورځ پر ورځ د دولتي نظام کمزوري، پر چارو نه واکمني، د نظام پر پایښت بې باوري، دجګړې ګواښونه، زیاته اقتصادي تنګلاسي، د پوهې او علم د مادي ارزښت کمېدل او ځینې نور عوامل، د دې سبب شول، چې زیات شمېر تحصیل کړي اشخاص ،خپل ټاټوبی پرېږدي او پردیو هېوادونو ته پناه یوسي.

تر دې وخت پورې تر ۲ ملیونو زیاتو افغانانو په بهر کې استوګنه غوره کړې وه، چې هغه وخت تقریباً د هېواد د ټول نفوس ۳۷ فیصده وګړي جوړوي، نو که چېرې پر دې وخت د هېواد د ټولو تحصیل کړو اشخاصو مهاجره برخه معلوموو نو هلته هم کېدی شي، همدا سلنه په پام کې ونیول شي، یو اټکل هم کېدی شي، هغه دا چې تر ۱۳۷۰ل کال پورې د ټول نفوس په حساب ۳۷ فیصده افغانان مهاجر شوي وي، نو کېدی شي د تحصیل کړي اشخاصو شمېره دهغوی د سلنې (فیصدی) له مخې تر دې ۳۷ فیصدو څه ناڅه کمه ځکه وي، چې د افغانستان تحصیل کړي خلک اکثره په لویو ښارونو کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

راټول شوي وو او تر دې وخته لوی ښارونه او په تېره بیا مهم روزنیز تحصیلي او تعلیمي مرکزونه د واکمنو په لاس کې وو او د کلیوالي سیمو په اندول ډېر مصئون پاتې وو. په دې وخت د مهاجرو افغانانو ګڼ شمېر نالوستي کسان وو، چې د عقیده یي، فکري عواملو، د جګړې او مرګونو د پرله پسې خطرونو له امله مهاجر شوي وو. د ارقامو له مخې د همدې پړاو پر وروستیو کلونو ((د مجاهدینو د لنډمهالي حکومت د ښوونې او روزنې وزارت په (۱۲۰۸) ښوونځیو او مدرسو کې (۴۰۳۲۹) تنو افغانانو زده کړه کوله. په دې شمېره کې (۱۰۵۷) ښوونځي او مدرسې په سرحد صوبه، سند او اسلام اباد، (۲۰۲) په بلوچستان، (۸۹) په ایران او (۱۲۲) په هغو سیمو کې وو، چې په افغانستان کې د دوی لاسته ورغلې وې.

د دې ترڅنګ (۱۵) ښوونځي او مدرسې نورې هم وې، چې افغاني نجونو په کې زده کړه کوله.))[1]

---

[1] شباهنگ، بازسازی نهادهای فرهنگی افغانستان، د ازاد افغانستان د لیکوالو ټولنه، ۱۳۷۲ل کال، ۳۲ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم پړاو

(۱۳۷۱ غویی-۱۳۷۵ تله)

(۱۳۷۱-۱۳۷۵) کلونه د افغاني ټولنې هغه دردونکي او کړوونکي کلونه دي، چې زموږ ټولنې د خپلې مادي او مانيزې شتمنۍ ډېره برخه په کې له لاسه ورکړه. د ۱۳۷۰ کال په وروستيو مياشتو کې د واک د نيولو لپاره ائتلافونه او سازشونه پيل شول، د همدې سازشونو په پايله کې يوه ډله تر نورو د مخه کابل ته د ننه کړای شوه. هغه جګړه چې تر ۱۳۵۷ کال وروسته د غرونو له سرونو پيل شوې وه، پر ۱۳۷۱ کال د ښارونو زړونو ته ورسېده. تر دې د مخه چې کومه مانيزه او عامه شتمني په کليوالو سيمو کې وه، هغه خو د پرله پسې جګړو، بمباريو او لوټنې له کبله له منځه وړل شوې وه. يوازې په لويو ښارونو کې ګڼ شمېر ښوونيز، روزنيز او فرهنګي مرکزونه او د غه راز اقتصادي تاسيسات پاتې وو، چې هم پرې د هېواد زيات شمېر علمي، مسلکي او فني کادرونه راټول وو او هم هغه عام ولس، چې په ښارونو کې مېشته و. سره له دې چې جګړې افغانستان ډېر زيات ځپلی و، خو بيا هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

مختلف وسله وال تنظیمونه ښارونو ته، په ناکنټروله ډول ورننوتل، نه یوازې دا چې په ښارونو کې درنه جګړه پیل شوه، بلکې په شعوري او نا شعوري، قصدي او نا قصدي ډول پر لوټ، تالان او رنګونې هم لاس پورې شو. علمي مرکزونو هم په دې لړ کې دومره زیانونه وزغمل، چې تصور یې هم نه کېده.

په لویو ښارونو کې له هغې جملې په کابل ښار کې، چې تر ټولو نه زیات د درنو جګړو مرکز و، د اکثرو ښوونځیو، روزنیزو او علمي مرکزونو شتمني لومړی لوټ او بیا څه چې پاتې وو وسېزل شول. ښوونه او روزنه په ډېرو ولایتونو کې پر ټپه ودرېده. هغه ولایتونه چې د کابل د چاروا کو په واک کې نه وو، د هغو ښوونځیو او نورو روزنیزو مرکزونو ته څکه پیسې نه ورکول کېدې، چې د دوی په اند هغه د دوی د مخالفینو په لاس کې وو او مخالفینو خو څکه ځانته مسوولیت نه راجع کاوه، چې ځان یې د یو تنظیم په توګه مطرح کاوه او د کابل د چاروا کو په شان یې پر ځان د ((اسلامي دولت)) ماسک نه و غوړولی، نو څکه خو یې د ښوونځیو تمویل د دولت کار او مسوولیت ګاڼه. په دې پېر کې هېواد ته اساسي او ستر ګوزار همغه په ښارونو کې د درنو جګړو پیل و. کله چې د ۱۳۷۱ ل کال د غویي پر میاشت مختلف تنظیمونه ښارونو ته ننوتل، نو په هېواد کې د پخواني سیاسي، فکري او ان فزیکي نظام ټوله

(c) ketabton.com: The Digital Library

بڼه بدله شوه. د جګړې شدت، فکري اختناق، ترور، وژنې، نا امنۍ، او نامسولیتۍ، په ډله ییزډول د ښارونو وګړي دې ته مجبور کړل، چې خپل کورونه او دندې پرېږدي او د مهاجرت لاره ونیسي.

په دې بهیر کې تر ټولو زیات زیان تحصیل کړو اشخاصو ته ورواوښت. د ۱۳۷۱ کال د غويي تر پېښې وروسته، چې ځو مره تحصیل کړو اشخاصو خپل هېواد پرېښود، پر بل هېڅ وخت د دې مهال په اندول دومره تحصیل کړي کسان او هغه هم له ښارونو او علمي مرکزونو څخه بل وخت نه وو وتلي. د هغو احصائیو له مخې چې د غربي راډيوګانو له خوا خپرې شوي، په دې څلور کلن ناورین کې څه د پا سه اتیا زره بې ګناه کسان په کابل ښار کې وژل شوي دي. دا هغه شمېر دی چې نړیوال سره صلیب او نورو خیریه موسسو هم نشر کړی دی)).[1] دغه راز ویل کېږي، چې پر دې وخت یوازې په کابل ښار کې تر (۲۰) زرو څخه زیات کورونه رنګ کړای شوي او په لکونو افغانان د هېواد په داخل کې بې ځایه شوي او بهر ته مهاجر شوي دي. په همدې لړ کې د مهاجرینو ستر کمپونه، د ننګرهار په لویو دښتو کې جوړ شول او هم ګڼ شمېر کورنۍ پاکستان او ایران ته مهاجرې شوې.

---

[1] پوهنیار محمد نبي فراهي، هیله مجله، ۱۳۷۲ ل کال، ۲ ګڼه، ۲۲ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ملګرو ملتو د کابل د (UNHCR) د ادارې د **۱۹۹۵**م کال د جولای-نومبر د یوې سروې له مخې د کابل ښار په سلو کې (۴۸،۳) کورونه ویجاړ شوي دي، سره له دې چې په دې پېر کې له بهر نه، په ځانګړي ډول له پاکستان او ایران څخه د افغانستان بېلابېلو سیمو ته زیات مهاجرین بېرته ستانه شوي خو له ښارونو څخه د علمي او مسلکي کادرونو د فرار بهیر تر بل هر وخت څخه زیات ګړندی و. په همدې پېر کې د افغانستان منظم وسله وال پوځ، چې په عصري او مجهزو وسلو سمبال او له پوځي پلوه یو غښتلی پوځ و، په لسګونو زره مسلکي او تخنیکي کارکوونکي، افسران او کارپوهان یې درلودل اکثره بې برخلیکه او له دندې ګوښه کړای شول.

تر ۱۳۷۱ل کال دمخه د افغانستان وسله وال پوځ په تېره بیا د ملي دفاع وزارت د پوځیانو شمېر یو لک تنو څخه زیاتېده او که د هغه وخت د وسلوال پوځ نورې ځانګې، ملي امنیت او ځارندوی په پام کې ونیول شي نو دا شمېر ان څو لکو وسلوالو ته رسېږي.

تحصیلي او رزنیزې ادارې پر دې وخت ټولې رنګې بنګې او د ځینو تشکیلاتي حضور هم ختم کړای شو. راډیو ټلویزیون، ښوونې او روزنې، د لیکوالو، هنرمندانو او ژورنالیستانو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنې، تر زیاته برید ه له منځه لاړې، چې وروسته به یې په جلا څپرکي کې یادونه وشي.

د هېواد او پـه تېره بیا د کابـل ښـار د لـوړو زده کـړو زیـاتره مرکزونه تر ډېرې مودې تړلي او له فعالیت لوېدلي پاتې شول. په دې واټن کې کابل پوهنتون (۱۸) میاشتې تړلی و، چې ټول تلف شوی وخت یې (د محصلینو د شمېر په اندول) ۲۱ ملیونو درسي ساعتونو تـه رسېږي. د کابـل طب انسـتیتیوت، کابـل پولیتخنیـک هـم لـږ تـر لـږه لـس لـس ملیونـه درسـي سـاعتونه ضـایع کـړي دي. همدارنګـه هـوایي او حربـي پوهنتونونـه، د علومـو اکـاډمی، د پولیسـو اکـاډمی، د کابـل پیـداګوژي او د ښـوونکو د روزنـې (۱۴) بېلابېلـې موسسـې، تخنیکمونـه او نورو، هم کادري او هـم علمـي زیانونـه زغملـي دي. لـه دې ټولـو علمي موسسو څخه د کـادرونو تېښـتې دوام وموند، لـه کابـل پوهنتـون څخـه تقریبـاً (۱۰۰) تنـه اسـتادان دنـدې پرېښـودو او مهـاجرت تـه اړ شـول. د علومـو اکـاډمی تقریبـاً پـه سلو کـې د (۲۵) برخې پـه شـمېر علمـي کادرونـه لـه لاسـه ورکـړل، د راډیـو ټلویزیـون د هنـري، تخنیکـي او علمـي کـادرونو ضـایعات تـر ټولو زیات دي او همدارنګه د نورو علمي مرکزونو.

په دې پـړاو کـې، چې د پخوانیو کـادرونو پرځـای کـوم نـوي کسان وګومارل شول، هغه په هېڅ ډول د هغو پخوانیو ځـای نـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شو ډکولای. هغه افغانان چې پخواني رژیم د زده کړو لپاره بهرنیو ملکونو ته لېږلي وو او شمېر یې سلګونو نه، بلکې زرګونو ته رسېده، د دې حالت په راتلو سره خپل هېواد ته د بېرته ستنېدلو ټول خوبونه، تدبیرونه او خیالونه له سره وایستل. ځینې په همغو هېوادو کې پاتې شول او ځینو هم خپل تحصیل نیمګړی پرېښود او له هغو هېوادو څخه هم نورو هوسا ټولنو ته د تګ په لټه کې شول.

د دې پړاو بل رنځوونکی ګوزار دا و، چې افغانستان کې د هرې خبرې حل، د برچې په څوکې پورې وتړل شو، د منطق او استدلال جنازه بار شوه، تعلیم او تحصیل نه یوازې خپل مانیز ارزښت بایلود، بلکې مادي ملاتړ یې هم له لاسه ورکړ. په دې پړاو کې دا خبره عملي کېږي، چې څنګه قلم د کلاشینکوف پر وړاندې د ډوډۍ ګټلو په لوبه کې ماته خوري او علمي اشخاص مجبورېږي، خپل مسلک خوشې او د یوې مړۍ ډوډۍ د پیدا کولو لپاره دویم، یا درېیم کار ته لاس واچوي. کله چې یو مسلکي شخص له خپل آر (اصل) مسلک څخه د ژوند د خړوب لپاره دویم یا درېیم کار ته لاس اچوي، نو تر هر څه لومړی له خپل مسلک او څانګې سره د ده په ذهني تړاو کې یوه پوله رامنځته کېږي، ورو ورو ددوی ترمنځ اړیکې شلېږي، خپل مسلک سره بې تفاوته کېږي، بیا لرې کېږي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

یانې د مسلک د پرېښودلو سبب یې کېږي او په دې ډول د یو مسلک او پوهې خاوند د وخت په تېرېدو سره پر یوه عادي شخص اوړي. د مسلک پرېښودل او یا د هغه د پرېښودلو د زیانونو کچه خورا لوړه ده. کوم مسلکي او علمي کادرونه، چې په هېواد کې پاتې وو او بهر ته د تګ وسه یې نه درلوده، د هغو اکثره د مسلک د پرېښودلو له امله، د مسلکي کادرونو له لیکې ووتل. په تېرو نظامونو او یا هم په سیاسي جریانونو کې د ځینو علمي او مسلکي کادرونو، د ذهني او عملي برخې اخیستنې له امله هم ډېر مسلکي اشخاص یا مهاجر شول او یا هم له دندې ګوښه کړای شول.

اقتصادي ستونزو او د پیسو انفلاسیون هم د علمي کادرونو او ثابت عایده خلکو نقدي پانګه وتروړله، هغوی یې د پولۍ تېک ته کېنول. واکمنو د خپلې بقا لپاره په دې پړاو کې دومره پیسې چاپ کړې، چې ساری به یې نه یوازې زموږ په تاریخ، بلکې د وخت د انډول له مخې ((د نړۍ په تاریخ کې هم نه وي. د ځینو ارقامو له مخې د دې پېر چارواکو په څلورو کلونو کې (۸۰۰۰) ملیارده افغانۍ چاپ کړي، چې سریال نمبر یې په بانک کې شته، پردې سربېره د نورو چاپ شویو پیسو اندازه (۱۷) زره ملیاردو افغانیو ته رسېږي.))[1] ((د دې پېر د

[1] ډاکتر محمد اکبر، هیله مجله، ۱۳۷۲ل کال، ۱ګڼه، ۲۷-۲۸مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکومت د ۱۳۷۳ل کال بودیجه (۲۳۵) ملیارده افغانۍ ټاکل شوې ده، خو دولت یوازې (۸۰-۹۰) ملیارده افغانۍ عاید ترلاسه کړای شول تر (۵۰۰) ملیارده افغانیو څخه زیات لګښت یې د بودجې د کسر یانې د نوټونو په چاپ پوره کړ))[۲] دې پېر کې پیسې په شمېر نه، بلکې په ټنونو چاپ شوې، د یوې فرضي او اټکلیزې شمېرنې له مخې د دې دورې ټولې چاپ شوې پیسې (تر ۱۳۷۵ تلې پورې) تر سل زره ملیارده افغانیو هم زیاتی کوي، که دا پیسې د افغانستان پر ټول نفوس وېشل شوې وای نو هر افغان ته به په لکونو افغانۍ ور رسېدلې وای، خو د دې پیسو زیاته برخه د جګړې د دوام او د ځاني ګټو لپاره وکارېدله او همدا راز یې د هېواد د وګړو په تېره بیا د ثابت عایده دولتي مامورینو او علمي کادرونو نقدي زېرمه هم له منځه یوړه. په دې پېر کې انفلاسیون تقریباً په سلو کې (زرځله) اوچت شو خو د دولتي مامورینو او مسلکي اشخاصو معاش ایله په سلو کې (۳۰-۳۵) اوچت کړای شو.

دغسې اقتصادي تنګسیا هم د ډېرو تحصیل کړو اشخاصو ژوند خپېټه او تریخ کړ، یا د مسلک او یا هم د هېواد د پرېښودلو ته اړ شول.

[۲] دافغانستان د بهرنیو چارو وزارت یو ګزارش، کابل، ۱۳۷۷ل کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغو تحصیل کړو اشخاصو، دپلوماتانو، متخصصینو او نورو مسلکي اشخاصو چې په تېر پړاو کې یې په بهرنیو هېوادو او ملګرو ملتو کې د افغانستان په سفارتونو او نماینده ګیو کې کار کاوه، د نوي پړاو په راتګ سره، یو هم بېرته خپل هېواد ته رانغی او تقریباً ټولو په بهرنیو هېوادونو کې سیاسي پناه واخیستله.

د (۱۳۶۵-۱۳۷۱) ل کلونو په بهیر کې افغانستان د بهرنیو هېوادونو په دې ښارونو کې سفارتونه او نماینده ګۍ درلودې:

۱ لندن
۲ روم
۳ پاریس
۴ صوفیه
۵ برلین
۶ بوداپست
۷ وارسا
۸ بلګراد
۹ بن
۱۰ پراګ
۱۱ عدن

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۲	مسکو
۱۳	هاوانا
۱۴	پیکنګ
۱۵	اولان باتور
۱۶	ادیسه بابا
۱۷	هانوی
۱۸	ډهلي
۱۹	کویټ
۲۰	طرابلس
۲۱	قاهره
۲۲	دمشق
۲۳	جاکارتا
۲۴	ډاکه
۲۵	توکیو
۲۶	تهران
۲۷	انقره
۲۸	ویانا
۲۹	اسلام اباد
۳۰	پیونګیانګ
۳۱	هراري

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۲ بغداد
۳۳ په نیویارک کې د ملګرو ملتونو په سازمان کې د افغانستان نماینده ګي
۳۴ په ژنیو کې نماینده ګي
۳۵ په بمبیي کې د افغانستان جنرال قونسلي
۳۶ په تاشکند کې قونسلي
۳۷ په مشهد کې قونسلي
۳۸ په کراچۍ کې قونسلي
۳۹ په پېښور کې قونسلي
۴۰ په کویټه کې قونسلي[۱]

له دغو نماینده ګیو او سفارتونو څخه سړی اټکل کولای شي چې څومره مسلکي کادرونه او تحصیل کړي اشخاص به په کې مصروف وو، هغوی ټولو له دې نوي پړاو سره د ذهني، فکري مخالفت او په هېواد کې د ګرمې جګړې له امله نورو هېوادونو ته پناه یوړه او په دې ډول افغانستان د یو زیات شمېر هغو دپلوماتانو له لرلو څخه هم بې برخې شو، چې کلونه کلونه یې پرې لګښت کړی و او بیا یې په عملي کار کې یو څه تجربه هم ترلاسه کړې وه.

[۱] د افغانستان کالنۍ، کابل ۱۳۶۶ل کال، (۲۸۱-۲۸۲) مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه راز په دې پېر کې له بهرنيو چارو وزارت څخه هم (**۲۵**) تنه کارکوونکي، چې د ماسترۍ او لېسانس تحصيلي درجې يې لرلې، له دندو څخه ګوښه شوي دي.

سيمه ييزو، ژبنيو، فرهنګي، مذهبي، تنظيمي، سياسي او ځينو نورو کينه ييزو قصدي هڅو هم، په دې پړاو کې له هېواد نه د مسلکي کادرونو په ايستلو کې اغېز درلود. د کار د اهلو او پوهو کسانو پرځای، پر سياسي، ژبنيو، توکميزو او نورومعيارونو د نا اهله کسانو ګومارل، بل هغه لامل و، چې ګڼ شمېر روڼ اندي او مسلکي کسان يې مهاجرت ته مجبور کړل.

د دې پېر پر وروستيو دوو کلونو (**۱۳۷۳-۱۳۷۴**) واکمنو ته له مخالفينو څخه، د کابل ښار ځينې برخې په لاس ورغلې، چې په هغو کې د کابل پوهنتون او طب انستيتيوت هم شامل وو. کابل پوهنتون چې په همدې پړاو کې د کابل د مرکزي برخو د چارواکو او د هغو د مخالفينو له خوا وران او ويجاړ شوی و، يو ځل بيا د سياسي هدفونو مرکز وګرځېد، واکمنو هڅه وکړه، د پوهنتون د بيا رغونې په برخه کې چې د جګړې په ترڅ کې ورته تر (**۵۰**) مليونه ډالرو زيات زيان اوښتی و، يو څه لګښت وکړي. له ځينو پوهنځيو پرته چې ډېر درووند زيان ورته

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوښتي و، د پوهنتون د فزيکي بيا رغونې کار تقريباً په سلو کې (۷۵) ترسره شو.

په همدې پړاو کې هڅه وشوه، چې يو شمېر نوي کسان هم د پوهنتون علمي کادر کې شامل شي. په مجموعي ډول په دې پړاو کې د هېواد د محصلينو او استادانو شمېر په دې ډول دی:

((پر ۱۳۷۱ل کال کابل پوهنتون په خپل ورځني ټايم کې (۹۷۷۵) تنه محصلين او مازيگرني ټايم يا شپې پوهنځيو کې (۱۱۰۲) تنه درلودل، اسلامي پوهنتون (۹۰۸) تنه، ننگرهار پوهنتون (۱۵۱۴) تنه، بلخ پوهنتون، (۱۱۲۸) تنه، هرات پوهنتون (۵۲۵) تنه او کابل پوليتخنيک (۲۸۷۹) تنه محصلين درلودل.

پر ۱۳۷۲ل کال د کابل پوهنتون ټولو محصلينو شمېر (۱۱۲۷۷) تنه، د ننگرهار پوهنتون (۷۴۷) تنه، د هرات پوهنتون (۸۷۴) تنه، د کابل پوليتخنيک (۱۲۱۳) تنه د بلخ پوهنتون (۱۷۱۸) تنه و.

پر ۱۳۷۳ل کال دا شمېر کابل پوهنتون (۱۰۱۷۵) تنه، ننگرهار پوهنتون (۹۸۲) تنه، کابل پوليتخنيک (۱۲۵۲) تنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د بلخ پوهنتون (۱۸۱۰) تنه و.))[1] د استادانو ټول شمېر (۷۳۱) تنه و.

پر ۱۳۷۴ل کال کابل پوهنتون د محصلینو شمېر (۵۵۷۱) تنه (ورځ)، (۱۴۰۲) تنه د شپې پوهنځیو، (۱۲۵۲) تنه د ننګرهار پوهنتون، (۹۲۵) تنه د هرات پوهنتون، (۲۹۲۰) تنه د کابل پولیتخنیک، ۱۱۱۲ تنه د کابل پیداګوژۍ د انستیتیوت محصلین وو.

د هېواد له نورو علمي مرکزونو څخه کابل پوهنتون ته د واکمنو پاملرنه زیاته وه، کېدی شي سیاسي لامل په کې زیات اغېز ولري.

هغه پاملرنه چې کابل پوهنتون ته وه، بل هېڅ علمي او روزنیز مرکز ته نه وه، که په ټولیز ډول د دې دورې په باب خبره مطرح کېږي، نو سړی ویلای شي، چې د افغانستان په تاریخ کې نه یوازې له سیاسي، اخلاقي، اقتصادي او امنیتي پلوه دا دوره یو ډېره کرغېړنه دوره وه، له علمي پلوه هم د افغانستان د علمي کادرونو او علمي مرکزونو لپاره یوه تباه کوونکې او وژونکې دوره ګڼل کېږي.

[1] سالنامه احصائیوي، ۱۳۷۲-۱۳۷۳کلونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم پړاو

(۱۳۷۵تله- ۱۳۷۸ وری)

دا پړاو پر داسې وخت پیل شو، چې تر دې دمخه ځلورنیم کلنې انارشۍ د ټول هېواد د ژوند رګونه نیولي وو. کابل په وینو کې غوټې وهلې او نور ښارونه ورځ پر ورځ پر یوه مړاوي او مړژواندي برخلیک اخته کېدل. د ښارونو، کلیو او بانډو ټول او سېدونکي، د لوټ، تالان، بدلمنۍ، جګړې، وژنې او ورانۍ له ګوزارونو څخه ستړي شوي او تر پوزې راغلي وو، ټول د یو ژغورندویه الهي ځواک په هیله وو. د ډېرو په سترګو یو ازې تیاره ښکارېدله او د رڼا څرک نه لګېده. په پای کې داسې یو ځواک پیدا شو، چې پخواني ټوپکیان یې ټول له یوې مخې پسې په مخه کړل، له کلیو او ښارونو یې وشړل او وسلې یې ترې راټولې کړې. د **۱۳۷۵**ل کال د تلې پر **۵** نېټه دې ځواک د کابل پخوانۍ جنجالیزه اداره راوپرځوله او خپله د واک پر ګدۍ کېناست. خلک چې له جګړو بې حده زیات ستړي شوي وو، د نوي ځواک راتګ او بري ته یې هر کلی وو ایه! نوي ځواک که هر څومره سوله او امن ټینګ کړل او

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلک یې د وېرې او ډار له ځپو څخه ډاډمن او ارام حالت ته راوګرځول، خو دا ارامي له یو لړ داسې بندیزونو سره مله شوه، چې ورو ورو د ډېرو خلکو د ذهني ستړیا سبب شوه. له مذهب نه یو بل ډول ځانګړي تعبیر، د سیاسي افکارو څارنه، د ازاد فکر د وزرونو تړل، ډول ډول بندیزونه او نور فشارونه د دې سبب شول، چې د واکمنو او تر حکم لاندې اشخاصو، په تېره بیا د پخوانیو دولتي کارکوونکو ترمنځ یو ډول واټن څرګند شي. د دې پړاو په بهیر کې یو ځل بیا د ښار تحصیل کړې قشر یوه ډله مهاجرت ته اړ شوه او د ډول ډول بندیزونو تاب یې رانه وړای شو. په دې دوره کې پر ښځینه تحصیل کړې او تحصیل کوونکي قشر د لګول شوي بندیز له امله ډېرو خپله دنده له لاسه ورکړه او نورې یې له تحصیل څخه (پر دې مهال) بې برخې شوې، ویل کېږي چې تر دې دورې د مخه په ټول دولتي جوړښت کې د ښځینه کارکوونکو شمېر تر ۴۰ زرو تنو پورې رسېده. سره له دې چې دې ښځو ته هماغه پخوانی معاش ورکول کېږي، د دې کتاب د چاپ پر مهال معاش ورکول کېده خو وروسته بیا پرې دا معاش هم بند شو. خو د چټک انفلاسیون په وجه د هغو د معاش ارزښت په نشت حساب دی. هغه تحصیل کړې ښځې، چې د ازاد ښاري کلتور په رڼا کې یې خپل ژوند اوډلې او عیار کړی و، له دې نویو

(c) ketabton.com: The Digital Library

بنديزونو سره يې کلتوري او ذهني پيوستون رانغی او د هېواد پرېښودو ته اړې شوې. دغه راز په دې بهير کې واکمنو په پخوانيو دولتونو کې د ځينو مامورينو او دولتي کارکوونکو د دريغ پلټنه هم پيل کړه او هم يې د ځينو اشخاصو او مسلکي کادرونو فکري لوري او د تحصيل ځايونه وڅارل او په نښه کړل. د دې ترڅنګ چا چې په تېرو کمونيستي رژيمونو کې، په هر نامه کوم ستاينليک يا مډال اخيستی و، د هغو څارنه هم وشوه، هغه شمېر تحصيل کړي اشخاص چې د تېرو نظامونو له څپو نه په يو نه يو ډول تر دې دمه په خپلو ځايونو کې پاتې وو، يو ځل بيا له ګواښ سره مخامخ شول. په دې ترڅ کې اکثره وزارتونه وپلټل شول او هغه کسان، چې له نويو وضع شويو مادو څخه په يوه هم برابر نه وو، د ((نامطلوب)) په نامه له خپلې دندې ګوښه شول، په اکثرو وزارتونو کې دا کار وشو، خو په لويه څارنوالۍ او عدليه وزارت کې د دې تصفيې کچه ډېره زياته وه. په بهرنيو چارو وزارت کې (۳۴) تنه کارکوونکي، چې دوکتورا، ماستري او لېسانس ډيپلومونه يې لرل، له خپلې دندې منفک شول. د لوړو زده کړو له وزارت څخه د لوړو زده کړو د موسسو (۱۱۷) تنه استادان نامطلوب وګڼل شول، چې په دې کې (۵۳) تنه د کابل پوهنتون استادان وو. وروسته بيا پر دې ((نامطلوبو)) کسانو يو ځل بيا غور

(c) ketabton.com: The Digital Library

وشو، چې د کابل پوهنتون له (۵۳) نامطلوبه کسانو څخه (۲۸) بېرته ((مطلوب)) او (۲۵) نامطلوب وګڼل شول او له دندې ګوښه کړای شول. په دې موده کې د کابل پوهنتون د محصلینو شمېر تقریباً (۳) زرو تنو ته رسېده. د همدې پېر د دوو کلونو د فارغانو شمېر هر کال تقریباً (۴۰۰) تنو ته راټیټ شو. ځینو استادانو له سیاسي او فکري کیس پرته، خپله له پوهنتون سره علاقه وشلوله. پر دې کلونو په ځینو ولایتونو، لکه کندهار، ننګرهار، هرات او بلخ کې هم پوهنتونونه فعال وو. له طب او پیداګوژۍ پرته پر ۱۳۷۲ل کال د ننګرهار پوهنتون استادانو، محصلینو او څانګو شمېر په لاندې ډول دی.

ګڼه	پوهنځي	استادان	محصلین	څانګې
۱	انجنیري	۱۵ تنه	۲۰۰ تنه	۳
۲	کرنه	۲۰ تنه	۸۷ تنه	۳
۳	تعلیم او تربیه	۱۸ تنه	۲۷ تنه	۳
۴	ادبیات	۱۴ تنه	۲۸ تنه	۳
۵	اقتصاد	۱۲ تنه	۹۴ تنه	۲
۶	شرعیات	۱۸ تنه	۵۲ تنه	۳
۷	وترنري	۳ تنه	۷۲ تنه	۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

((پر دې کال ننګرهار پوهنتون له طب او پیداګوژۍ پرته (۱۰۵) تنه استادان، ۲۲۲ تنه محصلین او ۲۱ ځانګې لرلې او له ۱۳۵۷ل کال راپه دېخوا یې په ټولیز ډول (۲۳۲۲) تنه انجنیران، متخصصین، ښوونکي او دیني عالمان ټولنې ته وړاندې کړي دي.))[1]

پر ۱۳۷۷ل کال د ننګرهار پوهنتون دوه تنه استادان هم ووژل شول او له دې سره د پوهنتون د استادانو یوه ډله پېښور ته مهاجره شوه، چې ځینې یې بېرته ستانه شول او ځینې یې پاتې شول.

په دې پړاو کې د افغانستان په دولتي جوړښت کې یو چورلټ شکلي بدلون پېښ شو. مسلکي او حرفه یي زده کړې په دولتي جوړښت کې د ګومارنې او په تېره بیا په لوړو پوستونو کې د تقرر عامل ونه ګڼل شوې، بلکې په دولتي چارو کې د استخدام تګلوري او واک په یوه مشخص فکري ګروپ پورې وتړل شو. داسې ښکاري چې تر عمومي مدیریت پورې ټول لوړ پوستونه د همدې ځانګړې ډلې د غړو او یا هم د هغې د نږدې پلویانو لپاره مختص شوي دي. په یوه دولت کې د دوو ډولونو معاشونو دود بدل، چې د افغانستان په ټول دولتي جوړښت کې یې بېلګې نه شته، هم د عامو دولتي

[1] پوهاند غونچه ګل حبیب ساپی، ننګرهار مجله، ۱۳۷۷ل کال، ۴ګڼه، ۲۲مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کارکوونکو، په تېره بیا د مسلکي کادرونو او واکمنو ترمنځ د زړونو او ذهنونو فاصله زیاته کړه. ذهني، ذوقي، سلیقه یي بندیزونه او دغه راز وچ حاکمیت هم په دې پړاو کې د مسلکي کادرونو د فرار بل عامل و.

د هېواد په داخل کې د مسلکي کادرونو فرار او تېښتې او نورو ډول ډول نیمگړتیاوو سره سره په دې پړاو کې اساسي او بنسټیز کار دا وشو، هغه سیمې چې د دې مشخص تحریک په لاس کې کېوتې، هلته بشپړ امن تامین شو او له امن سره په لومړي گام کې په بشپړه توگه د هېواد د فزیکي ویجاړۍ مخه ونیول شوه او همدا راز د بیا رغونې او زرغونولو کار هم ورو ورو پیل شو. د ۱۳۷۱-۱۳۷۵ پړاو په بهیر کې په ټول هېواد کې داسې یو لوټ او تالان گډ و، چې که تر اوسه یې دوام موندلی وای، نو په ټول هېواد او په تېره بیا په کابل کې به هېڅ هم پاتې نه وو، خو د پنځم پړاو واکمنو ستر انساني او هېوادنی رسالت ترسره کړ، د هېواد د تجزیې خطر یې پر او سمهال محوه او یا هم ډېر کمزوری کړ او په نیول شویو سیمو کې یې د نورې ورانۍ او ویجاړۍ مخه ونیوله. په همدې وجه د دې پېر په بهیر کې گڼ شمېر افغان مهاجرین له پاکستان او ایران څخه بېرته خپل هېواد ته ستانه شول. په ستنو شویو افغانانو کې د تحصیل کړو افغانانو شمېر خورا لږ دی، اکثره لوستو

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانانو د خپل هېواد پرځای، نورو هېوادونو ته مخه کړه او په دې ډول د ټولې غميزې په بهير کې د نړۍ يو زيات شمېر هېوادونو کې مېشته شول. اوس به د نړۍ ډېر کم هېوادونه پيدا شي، چې هلته دې افغانانو د خپل ژوند د پاتې برخې د تېرولو لپاره سر نه وي ښکاره کړی، خو په ټوليز ډول له هغو هېوادونو څخه چې ګڼ شمېر افغانانو ورته پناه وروړې ده د دغو هېوادونو نومونه اخيستلای شو: پاکستان، ايران، هالند ،فرانسه، ډنمارک، استراليا ، ناروې، سويډن، سويس، ايټاليا ، بلجيم، هندوستان، کاناډا ،امريکا ځينې عربي هېوادونه، ترکيه، چک، سلواک، نوی زيلانډ د پخواني شوروي ځينې جمهوريتونه او داسې نور هېوادونه. د يادونې وړ ده چې دې هېوادونو ته اکثره تحصيل کړو افغانانو پناه وړې ده او ځينو يې بيا خپلې کورنۍ هم له ځان سره وړې دي. د يو تحصيل کړي افغان عبدالمالک ببکسيار په وينا ، چې په ډنمارک کې اوسېږي، لږ تر لږه ډنمارک ته تراوسه پورې (دوه زره) افغانانو پناه وروړې ده، په دې دوه زره کسانو کې د اټکل له مخې تر (۵۰۰) تنو پورې انجنيران، ډاکتران او په بېلو بېلو څانګو کې د لوړ تحصيل خاوندان دي.

د نړۍ په اکثرو هېوادونو کې د غميزې له پيل نه تراوسه پورې د مېشتو افغانانو د دقيق شمېر جاج معلوم شوی نه دی،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځکه چې لا اوس هم افغانان د ورتګ په حال کې دي او یا هم لـه یو هېواد څخه بل هېواد ته ځي او د تحول په حال کې دي، خو د ملګـرو ملتـو اداري UNHCR لـه (۱۹۸۰-۱۹۹۹) پـورې پـه پاکستان، ایران، هند ، روسیې او د منځنۍ اسیا په هېوادونو کې د افغان مهاجرینو هغه شمېر خپور کړی، چې لـه دوی سره په بېلابېلو وختونو کې ثبت شوي دي. د دې شمېر څرنګوالی په دې ډول دی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

کال	پاکستان	ایران	هند	روسیه	قزاقستان	گرجستان	تاجکستان	ترکمنستان	ازبکستان	ټول
۱۹۸۰	۴۰۰،۰۰۰	۲۰۰،۰۰۰	–	–	–	–	–	–	–	۶۰۰،۰۰۰
۱۹۸۱	۱،۴۰۰،۰۰۰	۵۰۰،۰۰۰	–	–	–	–	–	–	–	۱،۹۰۰،۰۰۰
۱۹۸۲	۳۷۵،۰۰۰	۸۰۰،۰۰۰	۳،۰۰۰	–	–	–	–	–	–	۳،۱۷۸،۰۰۰
۱۹۸۳	۲،۷۰۰،۰۰۰	۱،۲۰۰،۰۰۰	۴،۰۰۰	–	–	–	–	–	–	۳،۹۰۴،۰۰۰
۱۹۸۴	۲،۸۰۰،۰۰۰	۱،۵۰۰،۰۰۰	۵،۰۰۰	–	–	–	–	–	–	۴،۳۰۵،۰۰۰
۱۹۸۵	۲،۹۰۰،۰۰۰	۱،۸۰۰،۰۰۰	۶،۰۰۰	–	–	–	–	–	–	۴،۷۰۶،۰۰۰
۱۹۸۶	۲،۷۰۰،۰۰۰	۲،۰۰۰،۰۰۰	۶،۰۰۰	–	–	–	–	–	–	۴،۷۰۶،۰۰۰
۱۹۸۷	۲،۸۷۸،۰۰۰	۲،۲۲۱،۰۰۰	۶،۰۰۰	–	–	–	–	–	–	۵،۱۰۵،۰۰۰
۱۹۸۸	۳،۱۵۶،۰۰۰	۲،۷۰۰،۰۰۰	۵،۰۰۰	–	–	–	–	–	–	۵،۸۶۱،۰۰۰
۱۹۸۹	۳،۲۵۵،۰۰۰	۲،۹۰۰،۰۰۰	۵،۰۰۰	–	–	–	–	–	–	۶،۱۶۰،۰۰۰
۱۹۹۰	۳،۲۷۲،۰۰۰	۲،۹۴۰،۰۰۰	۸،۰۰۰	–	–	–	–	–	–	۶،۲۲۰،۰۰۰
۱۹۹۱	۳،۱۸۵،۰۰۰	۳،۰۰۰،۰۰۰	۱۲،۰۰۰	–	–	–	–	–	–	۶،۱۹۷،۰۰۰
۱۹۹۲	۳،۰۷۷،۰۰۰	۲،۹۰۰،۰۰۰	۱۰،۰۰۰	–	–	–	–	–	–	۵،۹۸۷،۰۰۰
۱۹۹۳	۱،۶۲۷،۰۰۰	۲،۷۰۰،۰۰۰	۱۱،۰۰۰	۱۲،۰۰۰	–	–	–	–	–	۴،۳۵۰،۰۰۰
۱۹۹۴	۱،۴۷۷،۰۰۰	۱،۸۵۰،۰۰۰	۲۴،۰۰۰	۱۶،۰۰۰	–	–	–	–	–	۳،۳۶۷،۰۰۰
۱۹۹۵	۱،۰۵۳،۰۰۰	۱،۶۲۳،۰۰۰	۲۲،۰۰۰	۱۷،۰۰۰	–	–	–	–	–	۲،۷۱۵،۰۰۰
۱۹۹۶	۱،۲۰۰،۰۰۰	۱،۴۲۰،۰۰۰	۲۰،۰۰۰	۱۹،۰۰۰	۲،۰۰۰	۱،۰۰۰	۱،۰۰۰	۲،۰۰۰	۳۰،۰۰۰	۲،۶۹۵،۰۰۰
۱۹۹۷	۱،۲۰۰،۰۰۰	۱،۴۰۰،۰۰۰	۱۹،۰۰۰	۲۰،۰۰۰	۲،۰۰۰	۱،۰۰۰	۱،۰۰۰	۲،۰۰۰	۳۰،۰۰۰	۲،۶۷۵،۰۰۰
۱۹۹۸	۱،۲۰۰،۰۰۰	۱،۴۰۰،۰۰۰	۲۰،۰۰۰	۱۷،۰۰۰	۲،۰۰۰	۱،۰۰۰	۲،۰۰۰	۱،۰۰۰	۳،۰۰۰	۲،۶۷۵،۰۰۰
۱۹۹۹	۱،۲۰،۰۰۰	۱،۴۰۰،۰۰۰	۲۴،۰۰۰	۱۶،۰۰۰	۴۰۰	۶۰۰	۳۶۰	۱۰۰	۳۷۰۰	۲،۶۴۹،۰۰۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

په روسیه کې (۱۲۰۰۰) تنه افغانانو یوازې سیاسي پناه غوښتې ده، خو اټکل (۱۵۹) زره ته افغانان د روسیې په فیډریشن کې اوسېږي.[۱]

په ټولیز ډول د دې پړاو په باب سرې ویلی شي، چې دا دوره هم لکه څنګه چې ځینې تحصیل کړي او مسلکي کادرونه او فني کارکوونکي په کې ((نامطلوب)) وګڼل شول، همدا سې د هېواد تحصیل لرونکي قشر ته ((نامطلوبه)) دوره وه. په دې دوره کې د روزنیزو، ښوونځیو او نورو کلتوري مرکزونو د ودانیو فزیکي اعمار ته زیان ونه رسېده او د هغو د ساتنې هڅه وشوه، خو البته ځینې ښوونځي، روزنیز او علمي مرکزونه له مشخص مرام، نصاب او تګلارې څخه واړول شول او د یو بل ډول درسي نصاب تابع شول. د درسي نصاب ګډوډول، یوه هغه ستره روزنیزه او ښوونیزه ستونزه ده چې په تېرو کلونو کې زموږ د هېواد تعلیمي سیستم ورسره لاس او ګرېوان و او په نړۍ دې راتلونکي کې هم د یو واحد معیاري تحصیلي او تعلیمي نصاب رامنځته کېدل یو ستونزمن کار ښکاري. ۱۳۷۵-۱۳۷۸ کلونه د هېواد د زیاتې برخې لپاره د امن او سولې په برخه کې بریاوې، خو د روزنیزو چارو په برخه کې نیمګړتیاوې او ان پر شاتګونه لري.

[۱] Afghan Refugee Bulletin, UNHCR, February ۱۹۹۹, Page ۱۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ارزښتونو کمزوري کېدل او د فرار ګرندي کېدل

افغانستان ته د تېرو دوو لسیزو په ترڅ کې ډول ډول درانه زیانونه اړول شوي دي. د ټولنې کلتوري استحکام او ارزښتونو ته هم دومره زیانونه ور واړول شول، چې ډېرې برخې یې کمزورې شوې، ځینې یې کم ارزښته او ځینې یې وپاشل شوې. د غمیزې په لومړي پړاو کې د یو فکر او عقیده یې معیار له مخې دواړو غاړو جګړې ته ملا وتړله. ذهني جګړه په ګرمۍ پیل او ورپسې فزیکي جګړه توده شوه. په لومړي پړاو کې دواړو غاړو د خپل فکري ښوونځي تر سیوري لاندې ځان حق په جانب ګاڼه او تر یو ډول رواني ډاډ لاندې یې جګړې ته دوام ورکاوه. په دې پړاو کې چې څه تحصیل کړي اشخاص هېواد پرېښودلو ته اړ شوي وو، نو زیاتره په پاکستان او ایران کې مېشته وو، یو ډېر کم شمېر یې نورو هېوادونو ته پناه ور وړې وه. د شوروي په یرغل سره، چې ځپې ځپې افغانان او په هغو کې تحصیل کړي اشخاص پاکستان او ایران ته مهاجر شول، نو بیا هم د جګړې، قربانۍ او د هېواد د خپلواکۍ روحیه ډېره پیاوړې لا څه چې اورنۍ شوه. خپل هېواد او اسلام

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره مینه په ځپو وه او هغو ته ټول په ډېر لوړ ارزښت یاني د ژوند د قربانۍ په بیه قایل وو، ځکه نو د پردیو پر وړاندې د افغانانو د مبارزې مورچل له فکري، رواني او عقیده یي پلوه ډېر غښتلی و. په دې پېر کې هم، افغانان د نړۍ په ډېرو هېوادونو کې خواره شول، د خوربدو یو علت یې هم دا و، چې اکثرو جهادي تنظیمونو هلته دفترونه پرانیستي وو او د شوروي پر ضد، د مبارزې لپاره د مرستو راټولولو په لټه کې وو. ډېر کم شمېر افغانان په دې نیت ورغلي وو، چې هلته دایمي پناه واخلي او د هغه ځای تابعیت ومني.

اکثرو افغانانو ته دا خبره ببخي شرم او ننګ ښکارېده چې څنګه خپل قومي او ملي هویت پرېږدي او د بل هېواد تابعیت ومني، سره له دې چې پر هغه وخت د زیاتو تحصیل کړو او ان عادي افغانانو لپاره د دې خبرې امکانات وو، چې د وی د همغو لویدیزو هېوادونو په لګښت هلته لاړ شي او بیا هلته ومنل شي. داسې انګېرل کېږي، چې لویدیزوالو دا ګڼله، چې د شوروي تر وتلو وروسته باید واک داسې یوې ډلې یا اشخاصو ته ولېږدول شي، چې د لویدیځ پلویان وي. نو له دې کبله یې زیات شمېر تحصیل کړو افغانانو ته خپله غېږه خلاصه کړې وه او د پناه امکانات یې ورته برابر کړي وو. هغوی غوښتل چې له همدغو افغانانو څخه په راتلونکي کې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکومت جوړولو د عملي ځواک په توګه ګټه پورته کړي. هغه وخت دا فکر او اټکل نه کېده، چې شوروي اتحاد دې په دې بڼه وپاشل شي او بیا دې دومره ذلیل شي، چې د خپل ځان د راټولولو وس دې هم پیدا نه کړي او افغانستان دې خپل هغه پخوانۍ سیاسي او پوځي ارزښت بایلي.

سره له دې چې پر دې وخت د یاد وړ افغانان لویدیځ ته مهاجر شول، خو اکثرو د خپل هېواد د ازادۍ لپاره شپې او ورځې شمېرلې او له رواني او فکري پلوه په دې فکر کې نه وو، چې دوی به په لویدیځ کې پاتې کېږي او د هېواد راتلونکي شرایط به د دوی د راتګ مخه نیسي او یا به هم داسې حالت راځي، چې د دوی هغه پخوانۍ ولولې مړاوې او ځیني نور ارزښتونه کمزوري کړي.

په بل پړاو کې چې د شوروي لښکرې له افغانستان څخه وایستل شوې، د جګړې عقیده یې لوری هم ورو ورو بدلېده او هغه پخوانی ځواک او جوش یې ورو ورو له لاسه ورکاوه. خو دې پېر کې بیا هم لویدیځ ته د تحصیل کړو اشخاصو د بهیر لړۍ تمه نه شوه. پاکستان د دې ډول اشخاصو د تګ لپاره مناسب ځای و، له همدې ځایه اکثرو افغانانو غرب ته پناه یووړه، په دې پېر کې هم ځینو هغو روڼ اندو تحصیل کړو اشخاصو چې پخوا یې د ((کمونستي نظام)) پر ضد جګړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوله، ورو ورو یې هغه پخوانۍ ولوله او روانې ډاډ کمزوري کېدل، نو ځکه خو له یو سترې ژوند څخه د یو ارام ژوند په لټه کې شول. د فزیکي ارامتیا لپاره ورته نو تر لوېدیزو هېوادونو نوره غوره ټولنې په نظر نه ښکارېدې.

سره له دې چې عقیده یې او کلتوري جوړښت یې د هغو ټولنو تر وګړو هم افراطي بڼه لرله، چې دوی یې پرضد جګړه کوله. پر دې ټولنو وا کمن فکري تګلوری او کلتوري فضا نه یوازې دا چې د افغاني ټولنې له عقیده یي جوړښت او کلتوري رغښت سره اړخ نه لګاوه، بلکې دواړه سره په رنګ او مانا کې تضاد هم لري. پر دې وخت چې کومو سیاسي تحصیل کړو اشخاصو غرب ته پناه یوړه نو هغوی پر خپل ایډیال نظام او د هغه پر بري بې باوره شان ښکارېدل او یا هم کېدی شي وویل شي، چې د شعار او عمل ترمنځ یوه تېر ایستونکې پرده موجوده وه او د عام ولس د ذهن او سترګو لید تر دې پردې اخوا د واقعیت د لیدلو ځواک نه درلود.

په څلورم پړاو کې چې د کابل د پخواني نظام د تخت تخته واړول شوه، په اصطلاح نوی ((اسلامي نظام)) رامنځته شو، نو د دې نوي نظام د ناوړه کړنو په نتیجه کې ټولو هغو عقیده یي او ملي ارزښتونو ته زیان واوښت، چې (۱۴) کاله زموږ ولس د هغو د ګټنې لپاره جګړې او مبارزې ته هڅول شوی و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسلام په نوم داسې اسلام ضد کارونه وشول، چې چا يې تصور هم نه کاوه، دې سره هم د جګړو له وېرې او هم د پښتانو حسابونو د تصفيې له ډاره، د پښتاني حکومت ګڼ شمېر کادرونه او نور علمي اشخاص، له افغانستان څخه ووتل او لويديځ ته يې د پښتاني حکومت د غړو او کار کوونکو په توګه پناه يوړه. تر دې دمخه چې به څوک لويديځ ته تلل، نو د سياسي کيس د منلو وجه به يې له کمونستي رژيم سره د مخالفت مساله وه، خو تر دې وروسته له بنسټپالو سره مخالفت او وېره د منلو عامل وګرځېد. کمونيزم پلوه اشخاصو کې داسې کسان هم شته، چې پر خپل وخت يې زموږ د بېر هېوادوال د ((امپرياليزم)) د ګوډاګيانو، زامنو او لاسپوڅو په نامه له دندو ګوښه کړي، زنداني کړي، توهين کړي او وژلي دي. تر ۱۳۷۱ل کال وروسته د جګړو پرله پسې دوام د ښارونو لوټونه، ورانونه او عامه وژنه د دې سبب شول چې پښتاني جهادي تنظيمونه هم خپل پښتانی حيثيت او ارزښت بايلي.

پر دې وخت ټول هغه ارزښتونه، چې په تېرې لسيزې کې زموږ د ولس دواړه خواوې د هغو د ساتنې او پالنې لپاره جګړې کې راښکېل شوې وې، له منځه لاړل، په دې پړاو کې نور په لويديځ کې د پښتانيو ((مجاهدينو)) په اند ول دې نويو ((ملحدينو)) ته هلته د منلو شرايط اسانه وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژوند ستونزې هم ورځ پر ورځ دومره زیاتېدې، چې ډېر کسان یې د بېته مجبورول، چې لویدیزو هېوادونو ته پناه یوسي. دا سې کسان هم پر دې وخت لویدیځ ته د تګ پر لاره لیدل شوي، چې پخوا یې تصور هم نه کاوه.

د دې پړاو په بهیر کې په لکونو افغانان نورو هېوادونو ته مهاجر شول. وروسته وروسته چې شرایط نور هم سخت شول او په هېواد کې د خدمت ټول امکانات تر ډول ډول ګردونو لاندې راغلل او د محوه کېدو تر بریده ورسېدل، نو ډېرو افغانانو په ځانګړي ډول تحصیل کړو اشخاصو ته ښکاره ده چې پاتې نه شو.

پر راوروستو وختونو لویدیزو هېوادونو ته د تګ شرایط ډېر سخت شول، خو بیا هم ورتلونکو افغانانو ډول ډول ستونزې وزغملې او د خپلې شخصي پانګې او یا هم په لویدیځ کې د خپلو دوستانو په مالي مرستې یې ځانونه هلته ورسول او دا لړۍ لا دوام لري. دا چې د دې افغانانو مهاجرت افغانستان ته څومره زیان دی او که نه؟ ایا دا خلک به بېرته خپل هېواد ته راشي او که نه؟ په دې باب به وروسته یو اټکلیز نظر وړاندې کړو.

دې پورتنیو ګڼو لاملونو زموږ د هېواد زیات تحصیل کړي اشخاص او علمي کادرونه مهاجرت ته اړ کړل، اوس د هېواد

(c) ketabton.com: The Digital Library

هر علمي، هنري، روزنيز او ښوونيز مرکز نه زيات شمېر علمي او خپل ضروري پرسونل کډه کړې ده. مونږ به دلته د هېواد د دې ډول علمي، فرهنګي او هنري مرکزونو له جملې څخه پر يو يا څو مرکزونو او د تللو علمي کادرونو پر شومره والي لنډه رڼا واچوو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان راډيو ټلويزيون

د نـورو فرهنګـي، هنـري او روزنيــزو مرکزونــو ترڅنـګ د افغانستان راډيو او ټلويزيون ته هم ډېر زيانونه اړول شوي دي. له ۱۳۵۷ل کال نه تر ۱۳۷۱ل کـال پـورې د افغانسـتان د راډيـو او ټلويزيون په بېلابېلو برخو کې زيات پرمختګونه او بدلونونه رامنځتـه شـوي وو. پـه دې دوره کـې راډيـو او ټلويزيـون څـه فزيکي زيانونه او د ويجاړۍ ګوزارونه نه وو ليدلي. پر کابـل سربېره پـه يـو شـمېر ولايتونـو کـې هم راډيـويي او ټلويزيـوني دستګاوې فعـالې او د نصبېدو پـه حـال کې وې، خو بيـا هم د واکمن سياسي فکر او د هغـو د ځينو چلندونو لـه امله راډيـو ټلويزيـون، خپـل ځينـې تخنيکـي پرسـونل لـه لاسـه ورکـړ. پـر ۱۳۷۱ل کال، چې پر کابل او ټول هېواد کومه وبا خپره شوه، نو د هغـې پـه تـرڅ کـې راډيـو ټلويزيـون هـم بـې شـمېره زيانونـه وزغمـل. پـه مجمـوعي ډول د راډيـو ټلويزيـون ټولـو برخـو او تاسيساتو د ۳۰۰ مليونو ډالرو په شاوخوا کې زيان زغملی دی. د پرسـونل لـه مخې هم پـه دې دوره کـې د راډيـو ټلويزيـون ګـڼ شــمېر وينــدويان، ژورناليســتان، تخنيکــي کــارکوونکي، انجنيران او هنرمندان مهـاجرت تـه اړ شـول، ورپسـې د ۱۳۷۵ل

(c) ketabton.com: The Digital Library

کـال د تلـې د شـپږمې نېټې بـدلون راغـی، دې سـره ټلويزيـون چورلټ بند شو او پاتې پرسونل يې هم څه منفک او څه هم مهاجر شو. په دې دوره کې بيا هم راډيو ټلويزيون د پرسونل لـه مخې ډېر زيات زيانونه څکه وزغمل چې نويو قوانينو کې هغـو ته د فعاليت هېڅ ځای پاتې نه و، په ځانګړي ډول سندرغاړو او د ځينو برخو هنري پرسونل ته. د ۱۳۷۸ل کال په پيل کې د راډيو ټلويزيون ځينو کارکوونکو په دې تېرو بېلابېلو دورو کې د پرسونل له پلوه د راډيو ټلويزيون د ضايعاتو فيصدي دا ډول ښودلې ده:

له ۱۳۵۷-۱۳۷۱ل کال پورې، په راډيو او ټلويزيون کې ۷۰ پـه سلو کې ويندويان، ۷۰ په سلو کې د موسيقۍ هنرمندان، ۸۰٪ ژورناليستان، ۹۰٪ د تياتر هنرمندان او ۹۰٪ تخنيکي پرسونل پاتې و او نور يا زنداني شوي، يا يې دنده خوشې کړې، يا مهاجرت ته اړ شوي او ځينې يې مړه شوي هم دي.

لـه ۱۳۷۱-۱۳۷۵ پورې ۱۰٪ ويندويان، ۲۰٪ تياتر هنرمندان، ۱۰٪ موسيقۍ هنرمندان، ۲۰٪ ژورناليستان او ۱۰٪ تخنيکي پرسونل پاتې وو او نورو راډيو ټلويزيون کې دنده خوشې کړې وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له **۱۳۷۵** څخه تر **۱۳۷۸** کال پورې **۳٪** ویندویان، **۲٪** تیاتر هنرمندان، **۵٪** ژورنالیستان او **۳٪** تخنیکي پرسونل پاتې وو او نور ضایعات لري.

دلته به د راډیو ټلویزیون د تخنیکي، هنري او ژورنالیستیک پرسونل د ځینو مشهورو اشخاصو نومونه واخلو، چې په دې تېرو پړاوونو کې یا منفک شوي، یا یې راډیو تلویزیون پرې ایښی او یا مهاجر شوي دي.

ویاندان (نطاقان)

۱- سیف الرحمن ابراهیم خېل	۱۱- کریمه طهوري	۲۲- عبد الطیف ستانیکزی
۲- غلام نبي پاکتین	۱۲- ذکیه کهزاد	۲۳- محمد اغا الکوزی
۳- سهیلا حسرت ناظیمي	۱۳- زیبا خادم	۲۴- حسیب خاورې
۴- ثریا خادم	۱۴- عبد الغفور وياند	۲۵- لطیفه کبیر سراج
۵- تورپېکۍ خادم	۱۵- سید افضل اکبر	۲۶- نفیسه محمود
۶- رشاد بهیر	۱۶- ډاکتر حسن شینواري	۲۷- شریفه شریف
۷- عبدالله شادان	۱۷- محمد عارف همدم	۲۸- مینه بکتاش
۸- سیما شادان	۱۸- عنایت شریف	۲۹- لطیفه قریشي
۹- ډاکتر حیدر یوازې	۱۹- عبدالهادي شکور	۳۰- فریده پاکتین
۱۰- فریده انوري	۲۰- وکیل احمد ابوي	۳۱- ګل جان انند
	۲۱- خطاب عمر	۳۲- انیسه لطیف
۳۳- مستوره شال (په	۴۲- قاسم یوسفزاده	۵۳- نیره

(c) ketabton.com: The Digital Library

پېښور کې مړه شوه)
۳۴- فریده هوډ
۳۵- نصیر سهام
۳۶- عبدالقدوس تندر
(په جرمني کې مړ شو)
۳۷- قمرسید
۳۸- نجیبه حیدر
۳۹- شریفه پاڅون
۴۰- بصیر امین زاده
۴۱- هاشم پکتیانی (په
پېښور کې ووژل شو)

۴۳- آمنه ځیرک
۴۴- قمرسید
۴۵- نجیب جان نصیر
۴۶- نجیب یوسفزاده
۴۷- حامد نوري
۴۸- علـــي محمـــد صادقیار
۴۹- پروین ملال
۵۰- پروین هاشم منصور
۵۱- تاج محمد اکبر
۵۲- نبیله همایون

۵۴- عبدالوهاب شادان
۵۵- اقلیما مخفي
۵۶- مقدسه مخفي
۵۷- مسعود خلیلي
۵۸- مسعود مجروح
۵۹- لطیف جلالي
۶۰- سلام جلالي
۶۱- ظاهر توتاخېل

او ځینې نور

(c) ketabton.com: The Digital Library

سندرغاړي او هنرمندان

ظاهر هويدا	فرهاد دريا	وحيد قاسمي
رحيم بخش	عبدالله شادکام	مهوش
هماهنګ	فيض کاريزي	سلما
احمدولي	سيف الدين	رحيم جهاني
هنګامه	شېرغزنوي	حيدرسليم
رخشانه	اسد بديع	حسين ارمان
ژيلا	جاويد الهي	قاسم لوګرى
مېرمن پروين	رحيم مهريار	سلام لوګرى
ژينوس	پرستو	ګلزمان
ايوب	مرجان	حکيم نور اکاخېل
نعمت الله	رعنا	سيدعلم
قمرګله	مرين	سحرګل
احمدشاکر	سيما ترانه	شاه ولي
عبدالله مقري	سليم بخش	افسانه
منګل	قاسم بخش	الفت هروي
نغمه	وکيل روف	يونس
ځلاند	عبدالحميد کندهارى	وجيهه رستګار
سهيلا ځلاند	ظاهر چاريکارى	فريد رستګار
سارا ځلاند	مختار مجيد	اميرجان صبوري
حامد شکران	وحيدصابري	ظاهر شباب
ګلشن	منور (په پېښور کې	غوث زلمى

(c) ketabton.com: The Digital Library

عزیزه افغان
اسمعیل پیروز
نورجهان
زمان شوقي
بېلتون
ناشناس
الفت اهنګ
الطاف حسین
اکبرنېکزاد
استاد صابر
استاد شیدا
میا شیدایي
استاد موسی قاسمي
حفیظ الله خیال
ریحان
خالو شوقي
رشیده ژاله
نادیه
ریتا وږمه
شاه محمد کندهاری
سید محمد کندهاری
دین محمد
مرتضی فرحتیار
عبدالاحد میهن یار

مړشو)
خیرمحمد خندان
او ځینې نور...

نور کارکوونکي:

غلام حسن نیر
ضیا احمد جاهد
عبدالله افاقي
عبدالغني مهم
عزیز ایشانزاده
اصغر افضلي
نیازمحمد بنایي
حبیب الله تخاري
اسحق ایماقي
عزیز اسوده
وحید صمدزی
شهسوار سنګروال
ګل احمد ذهاب
سید جان ملال (په پېښور کې مړشو)
زلمی بابا کوهي
انجنیر لطیف
لطیف بهاند
ناصر طهوري
عبدالله غمخور
پروین ملال
شکریه رمل
شکریه عمر
داود فاراني
نورجهان فاراني
شفیقه بشارت
پرتونادري
عبدالحی عابر
نجیب الله ساکب
حسین هدی
غلام حسین فعال
جلال نوراني
عرب شاه مموزی
لطیف ناظمي
فوزیه عظیمي
عبدالوهاب مددي
نورمراد
محمد انور وفا
نورمحمد صدیقي
اسدالله ساپی
امین نوابي
حمید پژمان

(c) ketabton.com: The Digital Library

احد ژوند	اسمعیل فروغي	ظاهر طنین
احد پیغام	محمد سرور انوري	عبدالواحد نظري
شېراحمد پیغام	عایشه جلالي	اقا سعید نسیان
عبدالغفور اميني	صدیق توخی	
محمد حسن میرزی	عزیز رؤف	او ځینې نور

د دې ترڅنګ د ولایتي راډیوګانو او ټلویزیونونو ضایعات هم خورا زیات دي. پر سندرغاړو، نطاقانو او خبریالانو سربېره د راډیو ګڼ شمېر ممثلین، لکه حاجي محمد کامران، منان ملګری، ف. فضلي، ف عبادي، بایقرا او نور په لسګونو هم، فرار او هېواد پرېښودو ته اړ شوي دي. دغه راز د افغان فلم کارکوونکي او د سینما مشهور لوبغاړي او نور تخنیکي پرسونل د تېرو شلو کلونو، په تېره بیا د راوروسته (۱۳۷۱-۱۳۷۲) کلونو په بهیر کې مهاجرت ته اړ شوي دي. له دې کسانو څخه یو شمېر پر بېلابېلو وختونو یا په خپل مرګ مړه شوي دي، ځینې یې وژل شوي هم دي او نور اکثره یې په بهرنیو هېوادونو کې له خپل هېواده لرې ژوند کوي.

ټولنیز- فرهنګي سازمانونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- د هنرمندنو اتحادیه:

د هنرمندانو اتحادیه، چې د افغانستان د هنر د پرمختیا او ودې لپاره او همدارنګه د هنري استعدادونو د غوړېدو، راټوکېدو او راټولولو لپاره جوړه شوې وه، ((پر ۱۳۶۱ل کال یې د نقاشۍ په برخه کې ۱۴۰، د تیاتر په برخه کې ۱۰۲، د موسیقۍ په برخه کې ۳۳۱، د سینماتوګرافۍ په برخه کې ۲۵۰، د مهندسۍ په برخه کې ۱۰۰ تنه غړي درلودل او دا ټول شمېر ۹۰۳ تنه کېږي. تر دې وخته په ۱۴ ولایتونو کې، د ۱۷۰۰ تنو په شاوخوا کې هنرمندانو، د ټولنې غړیتوب ترلاسه کړی و.))[1]

تر ۱۳۷۱ل کال دمخه تقریباً د لسو کلونو په بهیر کې د هېواد یو شمېر هنرمندان، چې په هغو کې ډېر وتلي او نومیالي سندرغاړي هم شامل وو، له هېواده بهر شول. خو له ۱۳۷۱کال څخه تر ۱۳۷۵ل کاله پورې، چې ټول هېواد او په تېره بیا د کابل ښار یوې سراسري ګډوډۍ او انارشۍ نیولی و، د هنرمندانو زیاته برخه د جګړو له وېرې او د نورو تنګسیاوو له امله، له هېواده ووتله. په همدې پېر کې پر موسیقۍ او د هنر پر ځینو نورو برخو یو لړ بندیزونه هم ولګول شول، دا بندیزونه

[1] د افغانستان کالنی، کابل، ۱۳۶۱ل کال، ۴۸ ګڼه، ۹۵ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پيل کې ډېر ټينګ وو، خو وروسته وروسته د نرمۍ پر لوري روان شول او ان هغه چا چې لومړی يې پر دې ډول سختيو ټينګار کاوه، خپله د نرمښت خوا ته روان شول، خو په دې پېر کې د هېواد عمومي حالات داسې وو، چې د هېچا لپاره د ژوند او تنفس امکان نه و، نو ځکه خو د اکثرو تحصيل کړو افغانانو په څېر د دې ډلې زياته برخه هم هېواد پرېښودلو ته اړ شوه.

د **۱۳۷۵**ل کال له نوي بدلون سره د سندرغاړو پر سندريزو پروګرامونو، په ځانګړي ډول د موسيقۍ له وسايلو سره پر ساز او سرود ټينګ بنديز ولګول شو او د سرغړونې په صورت کې د درنې سزا اعلان هم وشو. دا وخت که کوم يو سندرغاړی په هېواد کې پاتې و او د موسيقۍ له لارې يې د خپل ژوند چارې خړوبولې، نو هغوی هم مجبور شول، چې هېواد پرېږدي.

د ۱۳۷۱-۱۳۷۸ل کلونو په بهير، په ځانګړي ډول تر **۱۳۷۵**ل کال وروسته واټن کې، تر بل هر ټولنيز قشر څخه دا برخه ډېره خواره او ناچله شوه.

۲- د ژورناليستانو ټولنه:

((د **۱۳۵۹**ل کال د سنبلې مياشتې پر **۲۵**مه نېټه د خپلې لومړۍ کنګرې د جوړېدو په ترڅ کې، چې ۴۰۰ ژورناليستانو په کې ګډون کړی و، جوړه شوه، پر همدې کال يې د غړو شمېر

(c) ketabton.com: The Digital Library

له **۳۷۰** څخه ۷۰۰ تنو ته لوړ شو))[1] ((تر **۱۳۶۲**ل کال پورې د دې ټولنې د غړو شمېر **۱۹۵۱** تنو ته ورسېده، په کابل ولایت کې **۲۲** څانګې او په ۱۲ ولایتونو کې یې ولایتي شوراګانې درلودلې. د **۱۹۵۱** تنو ژورنالیستانو له جملې څخه **۱۳۹۳** تنه په کابل ښار کې وو، چې **۱۰۲۲** تنه یې نارینه او **۳۷۱** تنه یې ښځې وې.

د **۵۵۸** تنو له جملې څخه، چې په ولایتي شوراګانو کې تنظیم وو، **۵۰۲** تنه نارینه ژورنالیستان او **۵۲** تنه ښځینه ژورنالیستانې وې.

په همدې ډول د ټولنې له **۱۹۵۱** غړو څخه **۱۲** تنه ډاکتران، **۷۷** تنه ماسټران، **۷۹۹** تنه لېسانس او نور تر لېسانس نه د ټیټ تعلیم څښتنان وو.))[1]

تر **۱۳۷۱**ل کال پورې د ژورنالیستانو د ټولنې کار او فعالیت د خپلو امکاناتو تر بریده پرمخ روان و، په دې واټن کې د ژورنالیستانو ټولنې د نړۍ د ځینو هېوادونو د ژورنالیستانو له ټولنو سره اړیکې ټینګ کړل. د ټولنې ځینو غړو په لسګونو نړیوالو غونډو کې برخه واخیسته او هم د دوی په بلنه له بهر نه ګڼ شمېر بهرني ژورنالیستان، د دوی غونډو ته وبلل شول. تر

---

[1] د افغانستان کالنۍ، کابل، ۱۳۶۱ل کال، ۴۸ ګڼه، ۹۴۸مخ.
[1] د افغانستان کالنۍ، ۱۳۶۲ل کال، ۴۸ ګڼه، ۲۱۷ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۳۶۵ل کــال وروســـته د ژورنالیســـتانو ټــولنې لــه خــوا د ((سباوون)) په نوم یوه ذوقي مجله هم خپرېدله.

د **۱۳۷۱ل** کال په بدلون سره د ژورنالیستانو ټولنه هم، لکه د نورو ټولنو پـه شـان زیانمنه شـوه، څو توغونـدي د ټـولنې پـر ودانـۍ ولګېدل او شتمني یې لوټ شوه، غړي یې پخوا پـه انفرادي توګه مهاجرت ته اړ شوي وو، خو تـر دې وروسـته یـې په ډلـه ییـز ډول د مهـاجرت لاره ونیـوه او د نړۍ پـه ګـوټ ګـوټ کـې خـواره شـول. لـه ۱۳۷۱ل نـه تـر **۱۳۷۵ل** پـورې تشـکیلاتي جوړښـت روغ و، خـو یـوازې تشـریفاتي بڼـه یـې درلودلـه، پـه واقعیت کې یې نه څومره والی او نه هم څرنګوالی له پخوا سره د پرتلـې وړ و. تـر **۱۳۷۵ل** کـال وروسـته یـې هغـه تشـکیلاتي جوړښت هم رنګ شو او اوس پـه دې نامـه هلتـه کومـه ټولنـه نـه شته.

۳- د حقوقپوهانو ټولنه:

((د افغانستان د حقوقپوهانو ټولنه د خپل لومړني کنفرانس په ترڅ کې، چې د **۱۳۶۴ل** کال د سلواغې میاشتې پر **۲**مه نېټه په کابل ښار کې جوړ شوی و او **۵۰۰** تنو منتخبو حقوقپوهانو په کې برخه اخیستې وه، جوړه شوه.

تګلاره یې تصویب شوه او پر فعالیت یې پیل وکړ. وروسته د حقوقپوهانو ټولنې خپلې لیکې پراخې کړې او پر **۱۳۶۶ل** کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې په تشکيلاتي برخه کې ۲۰۳ تنه حقوقپوهان جذب او د غړيتوب کارتونه يې ورته ورکړل. په مرکز کې يې په ۱۸ ارګانونو کې د حقوقو د ساتنې څانګې جوړې کړې او همدارنګه په ۷ ولايتونو کې د حقوقپوهانو ټولنې جوړې او پر فعاليت يې پيل وکړ.))[1]

تر ۱۳۷۱ل کاله پورې د حقوق پوهانو ټولنې په مرکز کې په لسګونو حقوقي مسايل څېړلي او د دولت په ځينو ارګانونو کې يې د حقوقي مسايلو او ستونزو د حل په اړه هغو ته مشورې او لارښوونې کړې دي.

دغه راز يې د بشر د مدني، تعليمي او نورو حقوقو په اړه وخت پر وخت حکومت ته خپل غږ رسولی دی. کله چې پر بشري حقوقو د دولت له خوا تېری شوی او يا له نافذو قوانينو څخه سرغړاوی شوی، نو دوی پر هغو اعتراض کړی، دا چې دې نيوکو او اعتراضونو د هغه وخت پر حکومت څه اغېز شيندلی شو او که نه؟ په دې باب دومره ويل کېدی شي، چې څه ډېر ښکاره او ژور اغېز يې ځکه نه شو شيندلی، چې دا ټولنه خپله هم د دولت له خوا جوړه شوې وه، خو د يوې حقوقي سرچينې او ټولنې په توګه او يا دا چې د ګڼ شمېر حقوقپوهانو د يو مرکز په توګه يې اړتيا زياته محسوسه وه، د څه ناڅه

[1] د افغانستان کالنی، کابل، ۱۳۶۲ل کال، ګڼه، ۲۳۸-۲۳۹ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اجرايي ځواک له درلودلو سره سره يې مانيز او حقوقي ځواک هم درلود.

ټولنې تر ۱۳۷۱ل کال وروسته خپل تشکيلات وساتل، خو پر دې وخت يې هېڅ ډول اغېز پاتې نه و، ځکه چې په هېواد کې هېڅ ډول حقوقي نظام ټينګ نه و، د دې ټولنې دفتر هم په کابل ښار کې ځو ځايو ته کډه وکړه او غړي يې هم اکثره خواره واره شول، زيات شمېر يې بهرنيو هېوادونو ته لاړل، تر ۱۳۷۵ل کال وروسته نه د دې ټولنې د جوړښت او نه يې د اغېز پته ولګېده.

۴- د ليکوالو ټولنه:

د افغانستان د ليکوالو ټولنه د ۱۳۵۹ل کال د تلې پر ۱۲مه نېټه په کابل ښار کې جوړه شوه. ټولنه د يوې ټګلارې او ځانګړو تشکيلاتو لرونکې وه، چې لاندې برخې يې درلودلې:

ـ د ځوانو ليکوالو انجمن، د بين المللي اړيکو څانګه، د تشکيلاتو څانګه، د پښتونخوا د ادبياتو څانګه، د کره کتنې څانګه، د داستان څانګه، د شعر څانګه.

ټولنې د خپل فعاليت په بهير کې تر ۱۴۵ عنوانو زيات علمي، ادبي او هنري کتابونه چاپ کړل، د ((ژوندون)) په نوم يې په دوو (پښتو او دري) په جلا جلا ډول ځانګړې ادبي، څېړنيزه مجله خپروله او هم يې د قلم په نوم يوه جريده درلوده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په مرکز کې یې د غړو شمېر سلګونو لیکوالو ته رسېده، دغه راز یې په ځینو ولایتونو کې د ټولنې ولایتي څانګې پرانیستې. د ځوانانو ادبي انجمن د کابل ښار په بېلابېلو لېسو او تعلیمي مرکزونو کې خپلې څانګې جوړې کړې وې چې د دوی شمېر هم سلګونو تنو ته رسېده. د لیکوالو انجمن یوه مرکزي شورا لرله.

د لیکوالو ټولنې تر ۱۳۷۱ل کال پورې د ګڼو کتابونو ترڅنګ په لسګونو لویې او وړې غونډې، مشاعرې او سیمینارونه جوړ کړي دي. پر ۱۳۷۱ل کال د لیکوالو پر انجمن هم ستر ناورین راغی، کتابتون او د کتاب ساتنې ځایونه لوټ شول او ګڼ شمېر غړي یې نورو هېوادونو ته مهاجر شول. ټولنې تر ۱۳۷۱-۱۳۷۵ کال پورې یوازې د ژوندون مجلې ۲ ګڼې او د قلم جریدې څو ګڼې خپرې کړای شوې، یو څو ادبي غونډې یې جوړې کړې، د پخوانیو غړو کمښت او د پانګې نشتوالي، ټولنه ورځ پر ورځ کمزورې کړه تر ۱۳۷۵ کال وروسته د ټولنې پخوانی تشکیل له منځه یوړل شو او پرځای یې په اطلاعاتو او کلتور وزارت کې د شعر او ادب امریت په نامه یوه کوچنۍ نوې اداره جوړه شوه، دې ادارې په تشکیل کې یو تن د امر، یو تن د شعر، یو تن د کیسې او یو تن د کره کتنې، یو تن د ځوانو لیکوالو لپاره په پام کې نیول شوي وو، یو تن د جریدې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مدیر په حیث او یو تن د چاپ د امر په توګه په تشکیل کې نیول شوي وو. یانې ټول تشکیل یې په دې ډول دی:

((۱- رسمي مسلکي کارکوونکي ۷ تنه، شته کارکوونکي ۵ تنه.
۲- رسمي اداري کارکوونکي ۳ تنه، شته کارکوونکي ۲ تنه.
۳- مسلکي اجیر کارکوونکي ۴ تنه، شته کارکوونکي ۱ تن.
۴- نا مسلکي اجیر کارکوونکي ۵ تنه، شته کارکوونکي ۴تنه.))[1]

اوسنۍ اداره کې د غړو لیکوالو شمېر په رسمي ډول ثبت شوی نه دی، که د شعر او ادب اوسنۍ اداره د لیکوالو ټولنې له پخواني جوړښت سره پرتله کړو، نو په تشکیلاتي جوړښت کې په سلو کې تقریباً (۸۰) او په خپرنۍ برخه کې په سلو کې سل کموالی ښیي.

[1] د اطلاعاتو او کلتور وزارت د شعر او ادب اداري یو راپور، کابل، ۱۳۷۸ل کال.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کابل پوهنتون

کابل پوهنتون د هېواد تر ټولو ستر علمي مرکز دی، چې د خپل جوړښت له پیله یې تر دې وخته پورې هېواد ته ګڼ شمېر علمي او مسلکي کادرونه وړاندې کړي دي. له ۱۳۱۱ل کال څخه تر ۱۳۶۲ل کال پورې، کابل پوهنتون په ټولیز ډول ۴۰ زره فارغان ټولنې ته وړاندې کړي دي. لکه څنګه چې د مخه مو یادونه وکړه، په بېلابېلو پړاوونو کې پر کابل پوهنتون سختې نادودې او تیارې راغلې او په سوونو استادان یې زنداني شوي، وژل شوي، له دندو ګوښه شوي او یا مهاجرت ته اړ شوي دي. تر ۱۳۷۱ل کال وروسته، چې پر کابل پوهنتون کوم ناورین راغی، هغه نو د پوهنتون په ټول تاریخ کې بې ساری دی.

د پوهنتون مرکزي کتابتون، یو موزیم، یوه ګالري او د څوارلس ګونو پوهنځیو کتابتونونه له منځه لاړل، نه یوازې د پوهنتون استادان فرار او مهاجرت ته اړ شول، بلکې خپله پوهنتون هم د کابل ښار د بېلابېلو سیمو ته مهاجر شو، په یوه ځای کې به یې لا دمه جوړه کړې نه وه، چې بل ځای ته به لېږد ته اړ شو. د همدې اړو دوړ په نتیجه کې د کابل پوهنتون ځینې

(c) ketabton.com: The Digital Library

استادان له پوهنتون سره بې ارتباطه شول. د جګړو په ترڅ کې د پوهنتون څو تنه استادان د خپل ژوند له نعمت نه هم بې برخې شول. پوهنتون په ډېر چټک ډول استادان له لاسه ورکړل، د استادانو د وتلو هغه بهیر، چې له تېرې لسیزې څخه پیل شوی و، په دې لسیزه کې لوړ کچ ته ورسېد. په ځانګړي ډول د هغو استادانو د مهاجرت شمېره خورا زیاته ده، چې په بهرنیو هېوادونو کې یې لوړې زده کړې کړې وې. د غمیزې تر پیل دمخه، کابل پوهنتون د نړۍ د یو شمېر هېوادونو له معتبرو پوهنتونونو سره اړیکې درلودل او د کابل پوهنتون اکثره استادان د ماسترۍ او دوکتورا لپاره هغو هېوادونو ته تلل او تر خپلو زده کړو وروسته بېرته راستنېدل. تر ۱۳۵۷ل کال وروسته دا بهیر څه ناڅه ټکنی شو، خو بیا هم په شپېتمو کلونو کې یو شمېر هغو هېوادونو ته د استادانو د لېږنې بهیر دوام درلود، چې د وخت له دولت سره یې اړیکې ښه وو. تر ۱۳۷۱ل کال وروسته د دنیا له ټولو پوهنتونو سره د کابل پوهنتون اړیکې پرې شول. پخواني استادان او یا هغه استادان، چې په بهرنیو هېوادونو کې یې لوړې زده کړې کړې وې، شمېر یې ورځ پر ورځ په کمېدو شو، نوي روزل شوي کادرونه نه د کمیت او نه هم د پوهې د څرنګوالي له پلوه دومره وو، چې د پخوانیو او تلونکو استادانو ځای ډک کړي. له دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

امله په راوروسته کلونو کې د پوهنتون اصلي تشکیل، چې ۷۵۰ تنه استادان ګڼل کېدل، هېڅوخت هم پوره نه شو، ان چې نیمايي ته يې هم شمېر ونه رسېده.

له ۱۳۷۱ل څخه تر ۱۳۷۵ل پورې د پوهنتون د ټولو استادانو شمېر (په دې پړاو کې له نويو کادرونو سره سره) تر ۳۰۰ تنو څخه لوړ نه شو. تر ۱۳۷۵ل کال وروسته، سره له دې چې بیا هم یو شمېر نوي استادان جذب شول، خو د انفکاک او مهاجرت له امله دا شمېر ۲۷۰ تنو ته راټیټ شو، په دې ټولو کړکېچونو او ستونزمنو شرایطو کې، کابل پوهنتون خپل ډېر تکړه استادان له لاسه ورکړل، چې عمومي شمېر يې سوونو ته رسېږي. په شپېتمو کلونو کې بیا هم په کابل پوهنتون کې د پخوانیو استادانو شمېر زیات و. دې استادانو اکثرو په بهرنیو هېوادونو، په ځانګړي ډول په لویدیزو هېوادونو کې لوړې زده کړې کړې وې. د ساري په توګه به ۱۳۴۲-۱۳۴۳ کلونه په پام کې ونیسو، پر دې وخت د پوهنځیو په ترتیب د استادانو څومره والی او د رتبې څرنګوالی په لاندې ډول دی:

پوهنځی	لیسانس	ماستر	داکتر	پوهاند	پوهنوال	پوهندوی	پوهنمل	پوهنیار	پوهیالی	بهرني استادان
حقوق	۱۸	۷	۲	۰	۰	۴	۳	۳	۱۷	۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

طبیعي علوم	۲۲	۲۴	۱۲	۴	۱۰	۱۰	۸	۶	۲۰	۴
ژبې اوادبیات	۷۶	۳۵	۱۰	۵	۵	۱۳	۱۷	۱۹	۶۲	۲۴
شرعیات	۹	۱۰	۰	۲	۴	۱	۳	۳	۶	۰
انجنیري		۱۴	۴	۰	۳	۵	۸	۵	۱۰	۰
زراعت	۱۱	۲۵	۸	۹	۳	۱۳	۸	۲	۹	۲
اقتصاد	۱۰	۸	۸	۳	۲	۶	۴	۴	۷	۱۲
فارمسي	۱۶	۰	۱۱	۳	۶	۲	۲	۳	۱۱	۰
وترنري	۱۴	۱۰	۷	۱	۲	۳	۳	۸	۱۴	۴
اجتماعي علوم	۲۸	۱۱	۵	۵	۵	۵	۸	۵	۲۳	۹
تعلیم وتربیه	۵	۱۵	۴	۱	۱	۸	۵	۷	۴	۲
ځمکپوهنه	۱۱	۱۲	۴	۳	۲	۷	۷	۳	۱۰	۰[1]

ددغو استادانو له جملې څخه ډېر کم شمېر يې په خپل طبيعي مرګ او يا هم د تقاعد له امله پوهنتون څخه وتلي دي.
هغه شمېر استادان چې لويديزو هېوادونو کې يې لوړې زده کړې کړې وې، د هغوی په سلو کې ۹۰ د وخت په تېرېدو او د فرصت په موندلو سره، لويديزو هېوادو ته پناه وړې ده.
هغو استادانو، چې په پخواني شوروي او يا هم د کمونيستي بلاک په ځينو نورو هېوادونو کې يې زده کړې

---

[1] د کابل پوهنتون کتلاک، ۱۳۶۲-۱۳۶۳ل کال، ۱۲۴مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړې وې دهغوی زیاته برخه هم یا همغو هېوادو ، یا هم د هغو له لارې لویدیزې نړۍ او یا هم نورو هېوادونو ته پناه وړې ده.

ـ هغه استادان چې په پورتني لیست کې پر ۱۳۶۳ل کال، په پوهنتون کې پر تدریس بوخت وو ، د یوې لسیزې په ترڅ کې یې په سلو کې ۹۰ تنو کابل پوهنتون پرېښود. همداسې که په بېلابېلو پړاوونو کې وګورو ، وژنې، نیونې، ترور، جبري انفکاک او نور په پام کې ونیول شي، نو په دوو لسیزو کې کابل پوهنتون د ټولو تلف شویو ، مهاجر شویو استادانو شمېر له ۵۰۰-۷۰۰ تنو پورې اټکل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان د علومو اکاډمۍ

د افغانستان د علومو اکاډمۍ د هېواد د ستر څېړنيز او علمي مرکز په توګه د خپل تاسيس له وخته تر ۱۳۷۱ل کال پورې د يادونې وړ علمي او فرهنګي خدمت کړی دی. پر دې کلونو په علومو اکاډمۍ کې په سوونو پوهانو او څېړونکو ګڼې علمي پروژې څېړلي او په سوونو عنوانه کتابونه يې چاپ کړي دي. د علومو اکاډمۍ پر ۱۳۵۹ل کال ۲۱۰ تنه علمي غړي درلودل. د وخت په تېرېدو سره لکه د نورو علمي مرکزونو په څېر د علومو اکاډمۍ ضايعات په وروستيو لسيزو کې زيات وو. د اکاډمۍ کارکوونکو د يوې اټکليزې احصائيې له مخې وايي، چې په کادري برخه کې اکاډمۍ له ۱۳۵۸-۱۳۶۵ل کال پورې په سلو کې دوه، له ۱۳۶۵-۱۳۷۱ پورې په سلو کې اته، له ۱۳۷۱-۱۳۷۵ پورې په سلو کې ۳۵ تنه علمي غړي له لاسه ورکړي دي. دا غړي په دې پړاوونو کې يا مهاجر شوي او يا هم له دندې ګوښه شوي دي. تر ۱۳۷۵ل کال وروسته په يو ځايي ډول د اکاډمۍ ۲۴ تنه علمي غړي منفک شوي دي. د ۱۳۷۸ل کال په پيل کې په مجموعي ډول د علومو اکاډمۍ کې ۱۰۰ تنه غړي پاتې وو. په دې موده کې د علومو اکاډمۍ څو تنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اکاډمیسنان، کاندید اکاډمیسنان، تر **۱۵** تنو زیات ډاکتران، ګڼ ماستران او په لسګونو لېسانسه، چې بېلابېلې علمي رتبې یې درلودلې، مهاجر شوي، تلف شوي او یا له دندو ګوښه شوي دي.

په دې موده کې یوازې دعلومو اکاډمي د ټولنیزو علومو مرکز **۵۸** تنه خپل علمي کادرونه او څېړونکي له لاسه ورکړي دي. د ژبو او ادبیاتو مرکز او همدارنګه د پښتو څېړنو نړیوال مرکز هم، تر **۵۲** تنو څخه زیات کادرونه له لاسه ورکړي دي. په همدې انډول د علومو اکاډمۍ نورو څانګو لکه د لرغونپوهنې مرکز، د ځمکپوهنې مرکز، د اسلامي علومو معاونیت هم، خپل ګڼ شمېر کادرونه او څېړونکي له لاسه ورکړي دي. دیادونې وړ ده، چې هر کله نوي پرله او د زاړه پر ځای نیولی، نو له علومو اکاډمۍ څخه یو شمېر علمي کادرونه تللي دي، پرځای یې ورو ورو نور کادرونه مقرر شوي دي. که چېرې په تېرو شلو کلونو کې د علومو اکاډمۍ د ټولو ضایع شویو او مهاجر شویو علمي کادرونو او څېړونکو شمېر په پام کې ونیول شي، نو اټکلیز شمېر به یې **۵۰۰** تنو ته نږدې شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پایله او څو وړاندیزونه

لکه څنګه چې د مخه مو، په بېلا بېلو پړاوونو کې له هېواد څخه د مسلکي کادرونو د فرار عوامل وڅېړل او همدا رنګه مو په هېواد کې له اصلي دندو څخه د مسلکي کادرونو د لرې کېدو او د دندو پر پرېښودلو خبرې وکړې او هم مو د هغوی د ژوندانه ځینې ستونزې وڅېړلې، دغسې له هېواده بهر هم د بېر تحصیل کړي افغانان د ژوند او کار له سختو ستونزو سره مخامخ شوي دي. هر کله چې هر مسلکي شخص له هېواد څخه وتلی، نو په بل هېواد کې تر هرڅه لومړی، د ژوند له ستونزو سره مخامخ شوی دی.

پر دې وخت دې شخص ایله دومره فکر کولای شو، چې څنګه خپل ژوند له وژونکو ستونزو او ګوابښونو څخه وژغوري. د مسلک او یا هم د مسلکي کار خبره خو ځکه ورسره دومره نه مطرح کېده، چې د ده مسلکي زده کړې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپلې ټولنې د اړتیا لپاره وي، نه د نورو ټولنو لپاره. تر هغو پورې، چې دوی د نورو ټولنو د قانوني اتباعو په توګه منل کېدل او بیا د دوی د مسلک ارزونه کېدله، دې کې نو ډېر وخت تېرېده، د مسلکي کادر او د هغه د مسلک ترمنځ ډېر زیات ذهني واټن رامنځته کېده. ډېرو کمو مسلکي اشخاصو په پاکستان، ایران او ځینو نورو هېوادونو کې په هغو خیریه موسسو کې، چې د افغانستان او افغانانو لپاره یې کار کاوه، خپل مسلکي او یا هم مسلک ته نږدې کارونه پیدا کړل. ځینو په همدې موسسو کې د خپل مسلک مخالف او مغایر کار هم له دې کبله مانه، چې ژوند یې له ورپېښو خطرونو څخه خوندي شي. د ژوند له ستونزو پرته تحصیل کړي افغانان د هجرت په چاپېریال کې له فکري، سیاسي او نورو ستونزو سره هم مخ وو. دا ستونزې په پاکستان او ایران کې تر نورو زیاتې محسوسې وې. په دې هېوادونو کې په تحصیل کړو افغانانو د ژوند ساحه ډېره تنګه وه، ان دا چې د دوی ژوند یې له سختو خطرونو او ګوابښونو سره مخ کړی و. ځینو افغان پوهانو، چې د سیاسي، فکري او نورې بې عدالتۍ او د ګاونډیو د ناوړه نیتونو پر وړاندې څه غبرګون ښوده، نو د واکمنو او د هغو د اغېزمنو سیاسي او پوځي ډلو له خوا په چټکۍ سره وژل کېدل. د بښنې نړیوال سازمان د یو ګزارش له

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخې په تېرو څو کلونو کې يوازې په پاکستان کې ۲۱ تنه افغان پوهان او تحصيل کړي اشخاص ترور شوي دي. پوهاند دوکتور بهاءالدين مجروح، دوکتور نسيم لودين، عزيزالرحمن الفت او نور يې څرګندې بېلګې دي. همدغه چار او لامل تحصيل کړي افغانان له هجرت نه بل هجرت ته مجبور کړل. ډېر افغانان د نړۍ په ګوټ ګوټ کې خواره شول، هر چا چې هر هېواد ته پناه يوړه، نو خپل اصل مسلک ترې پاتې شو، هلته يې له سره نوی ژوند پيل کړ او د نوي کار او مسلک په لټه کې شول. په پرمختللو هېوادو کې ډېر کم شمېر هغو افغانانو له خپل مسلک سره سمه دنده پيدا کړه، چې په همغو هېوادونو کې يې لوړې زده کړې ترسره کړې وې. لنډه دا چې، بېلابېل عوامل د دې سبب شول، چې ډېر تحصيل کړي افغانان لومړی د خپل هېواد پرېښودو ته اړ شول او بيا په نورو ټولنو کې د خپل مسلک پرېښودو ته. اوس په هېواد کې د پخوا په انډول د لوستو کسانو شمېره ډېره راټيټه شوې ده.

د تحصيل کړو افغانانو شمېر خو بېخي ډېر راټيټ شوی دی. اوس په افغانستان کې د مسلکي کادرونو د نشتوالي او کموالي يوه لويه خلا احساسېږي، له کادري پلوه د ټولنې د اړتيا پوره کول به يوه هغه لويه ستونزه وي، چې راتلونکي

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکومتونـه بـه ورسـره مـخ وي، خـو د هېـواد د دې کـادري ضـايعې ترخنګ يـوه د خوشالۍ خبره داده، چې د جګړې پـه بهير کې چې کوم افغانان بهرنيو هېوادونو تـه لاړل، د هغـوی د ځوان پښت يوې برخې او نوي نسـل پـه همغـو ټولنو کې پـر زده کړو پيل وکړ. د دې زده کړو ستندرډ او معيـار تـر هغـو زده کړو هم پورته و، چې پر دې تېرو کلوو پـه جګړه ځپلي افغانسـتان کې روانې وې. افغانانو په دې ټولنو کې د وخت نوي او عصري علـوم زده کـړل او پـه بېلابېلـو علمـي ځـانګو کـې يـې ځانونـه ورسول، دا چې دا افغانان به بېرته خپل هېواد ته ستانه شي او کـه نـه؟ هغـه اساسـي پوښـتنه ده، چـې سـرې ورتـه د شـک او ګومـان پـه سـترګه کـتلای شي او د افغـاني ټـولنې د ژونـد پـه ښېرازۍ او د چارو په سمون پورې تړلې ګڼل کېدی شي.

ځينې هغه افغانان، په ځانګړي ډول تحصيل کړي اشخاص، چې د نړۍ په بېلابېلو هېوادونو کې استوګن شوي او د عمر زياته برخه يې په خپل هېواد کې تېره کړې ده، هغـوی سره لـه دې، چـې پـه هغـو ټولنـو کـې د ژونـد د نـورو اړتيـاوو لـه پلـوه سوکاله او بسيا دي، خو له رواني او ذهني پلوه خپل هېـواد او ټـولنې پسـې ډېـر ځـورېږي. د دې ډول اشخاصـو لپـاره کـه پـه هېواد کې يو څه د تـنفس ساحه برابره شي، نو زيـات امکـان شـته، چـې بېرتـه خپـل هېـواد تـه راوګرځـي، خـو د دې ډول

(c) ketabton.com: The Digital Library

تحصیل کړو اشخاصو په باب باید وویل شي، چې دوی د ژوند او خپلو علمي تجربو یو اوږد پړاو تېر کړی او ازمویلی دی، دوی ته د فزیکي او ذهني کار د ېر کم وس او ځواک پاتې دی، دا کسان که خپل هېواد ته بېرته راهم شي، نو دوی به یوازې له رواني پلوه خپل ځانونه ډاډمن کړي، خو هېواد ته به ډېر کار ونه کړای شي. بل اټکل دا هم دی چې په نورو ټولنو کې د دوی د ژوند د هوساینې اقتصادي کچه تر هغه وخته هم زیاته اوچته شوه، چې دوی پخوا په خپله ټولنه کې درلوده، دا امکان هم لرې ښکاري، چې افغاني ټولنه دې له اقتصادي پلوه د دوی په عمر کې هغه کچ او معیار ته ور رسېږي، نو کېدی شي د اقتصادي کچې د ټیټوالي او د رواني ډاډ په یوه حایله فضا کې ژوند وکړي، د دې ټولو ستونزو د یادونې ترڅنګ اصلي خبره همغه د دوی د عمر خبره ده، چې د دوی عمر نور څومره اټکلېدی شي او انسان په څومره عمر کې د څومره کار کولو جوګه وي؟

دویمه ډله هغه افغانان دي، چې د خپل عمر په نیمایي برخه کې یې هېواد پرې ایښی دی. ځینو یې لوړ تحصیل کړی او له ځینو نیمګړی پاتې شوی، دا ډول اشخاص هم کېدی شي له خپل ولس او هېواد سره خپله مینه وپالي او د حالاتو په رغون او سمون سره بېرته راتګ ته لېواله شي، خو دوی به هم په

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسانۍ سره د هغو ټولنو نورمال او متمدن ژوند ، چې اوس په
کې اوسېږي، يوازې د خپل احساس قرباني نه کړي او ژر به
هېواد ته ستانه نه شي، يوازې احساس نه شي کولای د ژوند
چارې خړوبې کړي، تر هغه چې د ژوند رغنده توکي، د افغاني
ټولنې ژوند سوکاله او هوسا نه کړي. ولولې، احساس او
شعارونه به ډېر کار ورنه کړای شي.

دويمې ډلې ته له دې امله د راتګ هيله کېدی شي، چې دوی
لا د عمر په نيمايي واټن کې دي. که چېرې په دې ترڅ کې لوی
خدای(ج) زموږ پر ولس د رحمت باران وورويي او د سوکالۍ
پرښتې په خپلو وزرونو زموږ ولس ته مينه او سوکاله ژوند
ډالۍ کړي، نو بيا د دې اټکل کېدی شي، چې يو شمېر تللي
افغانان بېرته خپل هېواد ته راستانه شي.

درېيمه ډله هغه افغانان دي ، چې د ژوند لږه برخه يې په
افغانستان کې تېره کړې او زياته برخه يې په نورو هېوادونو
کې، د دې ډول افغانانو ملي احساس او ولوله د پورتنيو دوو
ډلو په انډول لږ شان کمزوري ځکه برېښي، چې دوی د همغو
ټولنو رنګ اخيستی او اخلي يې، زده کړې، کلتور، عادتونه
او نور يې ضرور د همغو ټولنو اغېز زغمي. له خپلو افغان
کورنيو سره د ژوند ، تماس او اړيکو له امله به په کې يو څه

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغاني ځانګړنې هم راوټوکېږي، خو نه د بشپړو افغانانو په شان.

په حقیقت کې د دې درې واړو کټګوریو افغانانو د ټګ له امله افغاني ټولنې زیات زیان زغملی دی. د دې زیانونو ترڅنګ د دې اشخاصو ټګ زموږ ټولنې ته یو څه ګټې هم رسولې او رسوي یې او د نورو ګټو اټکل هم کېدی شي.

هغه افغانان چې بهرنیو او پرمختللیو هېوادونو ته تللي او اقتصادي ژوند یې د افغانستان په اندول ډېر ښه رازه دی، هلته د کار او استوګنې له کبله زیاتې پیسې ترلاسه کوي، دا پیسې نه یوازې د خپل ژوند د خړوبولو لپاره لګوي، بلکې یوه یاد وړ برخه یې دلته خپلو کورنیو، خپلوانو او دوستانو ته هم رالېږي او په دې ډول د دوی د ژوند د ستونزو په اوارۍ کې برخه اخلي.

افغانان هره میاشت له لویدیزو هېوادونو څخه په اټکلیز ډول په ملیونونو ډالره رالېږي، چې په پېښور او د افغانستان کې پرې د ژوند چارې سمبالېږي. دژوند د چارو ترڅنګ په بهر کې مېشته افغانانو په علمي برخه کې هم زیات خدمتونه او هڅې ترسره کړي او تر سره کوي یې. دوی نه یوازې د پوهې او عصري علومو په نویو څانګو کې زده کړې کوي، بلکې دعلمي، ادبي او تاریخي کتابونو پر لیکلو او چاپ هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

مصروف دي. دغه راز دهېواد د نورو پوهانو اوليکوالو د اثارو په چاپ کې هم زياته ونډه اخلي. که يوازې په وروستيو پنځو کلونو کې د علمي، ادبي او تاريخي کتابونو د چاپ بهير ته پام وکړو، نو په دې ترڅ کې د همدغو لويديځ مېشتو افغانانو په مالي مرستو او هڅو په سلګونو عنوانه کتابونه، چې د چاپ شمېر يې لکونو ټوکو ته رسېږي، چاپ شوي دي. د اټکل له مخې دا تر ۱۳۷۱ل کال وروسته د افغانستان د جنجاليزو حکومتونو د ټول فرهنګي کار څو برابره کار ګڼل کېږي، يانې بهر مېشتو افغانانو د خپل هېواد فرهنګ ته تر وروستيو حکومتونو سلګونو ځله زيات ګټور کار کړی دی. که د حکومتونو له خوا د هېواد کلتور ته د ور اړول شوي زيان جاج په پام کې ونيسو، نو بيا خو د بهرمېشتو ګټور او د زورواکانو زيان رسوونکی کار هېڅ سره پرتله کېدلای نه شي.

دا افغانان هلته له نړيوال تمدن او پرمختګ سره زيات بلد شول او اوس عملاً خپله هم په کې برخه اخلي، نو که چېرې يو ملي حکومت جوړ شي او ټولنه د سوکالۍ پر لوري روانه شي او د دوی د راتګ امکانات برابر شي، نو دا به د افغانستان د يو ريزرف کادر په توګه کار وکړي. اوس دا پوښتنه رامنځته کېږي چې ايا د دې امکانات به پيدا شي، چې دا افغانان بېرته خپل هېواد ته راستانه شي؟ دا امکانات به کوم او په څه ډول

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي؟ په دې باب سړي ويلای شي، چې که چېرې په افغانستان کې په رښتيا هم يو ملي او مترقي حکومت جوړ شي، چې اصلي موخه او هدف يې يوازې او يوازې د هېواد پرمختيا او د خلکو هوساينه وي، نو بيا خو کېدی شي، د هرې ستونزې حل ولټول شي. ملي حکومت بايد تر هر څه دمخه ستونزه تشخيص او بيا يې د علاج په لټه کې شي.

که چېرې يو حکومت وغواړي، چې دا افغانان بېرته خپل هېواد ته ستانه شي، نو تر هر څه دمخه بايد يوه سالمه ذهني فضا رامنځته کړي، فکري اختناق، سياسي زورواکي او نورې ربړې، چې د ټولنې د لوستي قشر د فرار سبب شوي، له منځه يوسي.

مسلکي او علمي معيار په پام کې ونيول شي (کار د کار اهل) ته خبره عملي شي، پوهنيز کار خپل مادي ملاتړ ترلاسه کړي او مانيز ارزښتونه بېرته پرځای شي. هغه افغانان، چې په نورو هېوادونو کې اوسېږي، هغو ته د افغانستان د نورو خلکو په شان د هېواد د برخليک په ټاکلو کې برخه ورکړل شي او هغوی په هېوادنيو چارو کې برخمن وګڼل شي. دا کار به له خپل هېواد سره د هغوی په دايمي ذهني پيوستون کې لا مرسته وکړي او د لرې والي احساس به يې له منځه لاړ شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بهر مېشته افغانانو ته د تګ راتګ اسانتياوې برابرې شي، دوی وهڅول شي چې له خپلې خوښې سره سم، د هېواد په اقتصادي او فرهنګي رغونه کې برخه واخلي. هغو افغانانو، چې په بهر کې يې لوړې زده کړې کړي، د نويو عصري علومو په برکت کولای شي، چې د هېواد په فرهنګي او اقتصادي رغونه کې کارنده ونډه واخلي. هغه ذهني ستونزې او دېوالونه، چې پخوا د ټولنې د بېلابېلو قشرونو ترمنځ رامنځته شوي وو، هغه بايد له منځه لاړ شي، يوه د مينې او صميميت فضا رامنځته شي.

هغه افغانان چې د بهرنيو هېوادونو تابعيت يې منلی، خپل هېواد کې بايد ورته د موقتي او يا دايمي استوګنې په برخه کې اسانتياوې رامنځته شي.

که ملي حکومت له هغو هېوادونو سره، چې افغانان په کې مېشته دي، داسې يوه مفاهمه وکړای شي، چې کوم مادي امتياز چې دغه هېوادونه يې اوس افغانانو ته ورکوي، که دا هغوی ته، افغانستان ته د بېرته ستنېدنې په حالت کې هم ورکړي، نو دا کار به هم د ځينو هېوادوالو په راستنېدنه کې اغېزناک واقع شي.

ورځ پر ورځ تخنيکي پرمختګونه زياتېږي، ملي حکومت کولای شي، د نويو تخنيکي وسايلو په واسطه په بهر کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

مېشته افغانانو سره خپل تماس ټينګ کړي او له دې لارې د هغو راتګ او يا هم د مرستو د جلبولو زمينه برابره کړي.

ملي حکومت کولای شي، د افغانستان د سفارتونو لارې په هغو هېوادو کې، له مېشتو افغانانو سره همېشني تماس ټينګ کړي، کلتوري غونډې جوړې او نورې ملي هڅې وکړي، دا به له خپل هېواد سره د هغو افغانانو په رواني پيوستون کې ډېره مرسته وکړي او د بېرته راستنېدو روحيه به په کې پياوړې کړي او د اسې يو لړ نورې لارې چارې.

خو اوسمهال د دې ډول يادونو عملي کېدل ناشوني ښکاري، د ملي حکومت جوړېدو هيله لا ډېره ګړندۍ او ځلنده نه ښکاري، ټولنيز، اقتصادي او پوځي کړکېچ لا اوس هم دوام لري او اوس هم په زرګونو افغانان، لکه د سېلاب په شان، نورو هېوادونو ته د تلو په حال کې دي، چې ګڼ شمېر يې تحصيل کړي افغانان دي.

که دا لړۍ په همدا سې چټکۍ سره دوام ومومي، نو په راتلونکو څو کلونو کې به د يوې ادارې پر سر يو د لوړو زده کړو خاوند هم پاتې نه شي، نو که اوسني حکومتونه د نورو افغانانو د راتللو وس نه لري، نو دومره خو دې وکړي، چې د ولس د ژوند په ټولو برخو کې دې وچ ذهني اختناق ختم او يو څه نرمښت دې راولي، چې هر چاته يو څه د ژوند او تنفس

(c) ketabton.com: The Digital Library

ساحه برابره او پراخه شي او په دې ډول دې بهر ته د نورو تلونکو افغانانو مخه ونيول شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخځونه

۱- حبیب الله رفیع، په افغانستان کې د عصري ښوونې او روزنې پيل او پرمختيا، پېښور، ۱۳۷۷ل کال.
۲- شباهنگ، بازسازی نهاد های فرهنگی افغانستان، د ازاد افغانستان د ليکوالو ټولنه، پېښور، ۱۳۷۶ل کال.
۳- گزيدهٔ شاخصهای احصائيوی، د احصايې وزارت د نشراتو رياست، کابل، ۱۳۷۰ل کال.
۴- Afghan Refugee Bulletin, UNHCR, Februray, ۱۹۹۹.
۵- حقايق تاريخی و ارقام احصائيوی دربارهٔ کابل، د احصايې مرکزي اداره، ۱۳۶۲ل کال.
۶- د افغانستان کالنۍ، کابل، ۱۳۶۱ل کال.
۷- پوهنمل دوکتور نجيب الله فايز، اجتماعي علوم مجله، کابل پوهنتون، ۱۳۶۸ل کال.
۸- سالنامهٔ احصائيوی، د احصايې وزارت، کابل، ۱۳۶۹ل کال.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۹- پوهنیار محمد نبي فراهي، هیله مجله (۲) گڼه، پېښور، ۱۳۷۶ل کال.
۱۰- ډاکټر محمد اکبر اکبر، هیله مجله (۱) گڼه، پېښور، ۱۳۷۶ل کال.
۱۱- د افغانستان د بهرنیو چارو وزارت یو گزارش، کابل، ۱۳۷۷ل کال.
۱۲- د افغانستان کالنۍ، کابل، ۱۳۶۶ل کال.
۱۳- پوهاند غونچه گل حبیب ساپی، ننگرهار مجله، ۱۳۷۷ل کال.
۱۴- د اطلاعاتو او کلتور وزارت د شعر او ادب اداري یو راپور، کابل، ۱۳۷۸ل کال.
۱۵- د کابل پوهنتون کتلاک، کابل، ۱۳۶۲-۱۳۶۳ کلونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د محمد اسمعیل یون لنډه پېژندنه

محمد اسمعیل یون د حاجي محمدخان زوی پر ۱۳۴۲ل کال، د لغمان ولایت د الینگار ولسوالۍ دنیازیو په یوې روښنفکرې کورنۍ کې زېږېدلی دی.

لومړنۍ زده کړې یې د الینگار ولسوالۍ د سلینگار په لومړني ښوونځي کې سرته رسولي دي، تر هغه وروسته کابل ته راغی او په خوشال خان لیسه کې شامل شو. پر ۱۳۶۲ل کال له نوموړې لیسې څخه په دویم نومره بریالی او پر ۱۳۶۷ل کال د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي د پښتو څانګې محصل شو. پر ۱۳۷۰ل کال له نوموړې څانګې څخه اول نومره بریالی او پر همدې کال بېرته د پښتو څانګې د کدر غړی شو. پر ۱۳۸۵ل کال په نوموړې څانګه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې د ماسټرۍ دوره پیل شوه، یون په ډېر ښه او بریالي ډول دا دوره پایته ورسوله.

محمد اسمعیل یون له ۱۳۷۰ل کال څخه بیا تر ننه پورې د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي تدریسي غړی او د(پوهندوی) علمي پوړۍ ته رسېدلی دی، پر استادۍ سربېره، استاد یون د ((کابل پوهنتون))، ((هیلې)) او((شمشاد))مجلو د چلوونکي دنده هم په ښه ډول ترسره کړې ده. په پېښور کې د چاپېدونکې ((معارف)) مجلې کتونکی غړی هم و. همدارنګه د یو شمېر نورو چاپي خپرونو همکار هم پاتې شوی دی.

استاد یون پر ۱۳۸۱ل کال، په جلال اباد کې بېړنۍ لویې جرګې ته د ختیزو ولایتونو د انتخاباتو د دفتر مشر شو، د دې جرګې لپاره تر ټاکنو وروسته د جرګې غړی، بیا د جرګې د غړو له خوا د بېړنۍ لویې جرګې دلومړي منشي په توګه انتخاب شو. استاد یون په دې جرګه کې تر خپل وروستي وسه خپل ملي او تاریخي مسولیت ادا کړ او د هېواد دښمنه عناصرو د توطیو مخه یې ونیوله.

تر دې جرګې وروسته، کله چې د افغانستان د اساسي قانون د تدوین بهیر پیل شو، نو استاد یون بیا د دې بهیر لپاره د ختیزو ولایتونو د دارالانشاد دفتر مشر وټاکل شو. په ختیزو ولایتونو کې د اساسي قانون د لویې جرګې لپاره انتخابات هم د همدې دفتر له

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوا ترسره شول استاد یون د اساسي قانون د تصویب په لویه جرګه کې د نوموړې جرګې د دارالانشا د غړي په توګه خپل فعال رول ادا کړ. ټاکل شوې وه، استاد یون په ختیزو ولایتونو کې د افغانستان د جمهوري ریاست لپاره د عمومي ټاکنو د دفتر مسول شي، خو په کابل کې د لویو جنګسالارانو او ځینو تنظیمي مشرانو له خوا پر حکومت او ملګرو ملتونو د زیات فشار له امله له کاره ګوښه شو. ملګرو ملتونو (UNAMA) استاد یون ته وړاندیز وکړ، چې په کابل کې به تر دې لوړه دنده درو سپارو، خو استاد یون ونه منله او خپلې استادۍ ته یې دوام ورکړ.

درې کاله وروسته یې د ځینو ملګرو په زیات ټینګار او غوښتنه، د جمهوري ریاست د ملي امنیت شورا په دفتر کې د فرهنګي چارو د ریاست دنده ومنله او په کابل پوهنتون کې پر استادۍ سربېره لا تر اوسه دا دنده پر مخ وړي استاد یون پر ۱۳۸۵ل کال د افغانستان او پاکستان د امن ګډې جرګې لپاره د افغانستان له خوا د منشي په توګه غوره شو او دا دنده یې هم په ښه ډول ترسره کړه.

استاد یون د خپلو اکیلیکوال په توګه په تېرو شلو کلونو کې ګڼ شمېر فرهنګي او ټولنیز خدمتونه ترسره کړي، په ګڼو چاپي، رادیویي او ټلویزیوني مرکو کې یې د واقعیتونو او حقایقو د څرګندیدو له امله د خلکو په زړونو کې ځای نیولی دی. که څه هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېر خلک د يون ليکنې، مرکې او نظريات خوښوي، خو يو شمېر داسې خلک هم شته، چې د يون سرسختي مخالفين دي. د هغه ملي او ګټورو نظرياتو ته هم غلط رنګ او تعبير ورکوي، دا ډول اشخاص، چې اکثره يې زورواکي او د سياسي ډلو ټپلو غړي او مشران دي، د استاد يون نظريات خپلو شخصي او تنظيمي ګټو ته خطر بولي، نو ځکه يې په ټينګه مخالفت کوي. زه د دې شاهد يم، هر کله چې يون کومه ليکنه او مرکه کړې، نو دده پر وړاندې يې مثبت او منفي غبرګونونه دواړه راپارولي دي، منفي غبرګونونه اکثره وخت د هغو اشخاصو او ډلو له خوا وي، چې په تېر کړکېچن سياسي بهير کې يې ډېرې نامشروع ګټې ترلاسه کړي او ځانونه يې مطرح کړي دي.

مثبت غبرګونونه اکثره د ولس د مشرانو، روښنفکرانو او نورو مخورو له خوا وي، خو استاد يون په داسې سختو اغزنو او تنګو شرايطو کې بيا هم خپل فرهنګي، سياسي او ټولنيز کار ته دوام ورکوي.

دا اوسنی فرهنګي کار، چې تاسو يې اوس په مسلسل ډول ګورئ، دا د تېرو شلو کلونو کارونه دي، چې له تېر يو نيم کال راهيسې پرې په منظم ډول کار شوی، اوډل شوي او دادی ستاسو مخې ته اېښودل کېږي، په داسې يو دولتي دفتر کې چې بوختياوې په کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېرې وي، د منظم او ستر فرهنګي کار سرته رسول اسانه کار نه دی. استاد یون پر خپلو فرهنګي کارونو سربېره د ګڼو فرهنګي ټولنو د غړي، همکار او موسس غړي په توګه هم خپل فرهنګي رول ادا کړی، په پېښور کې یې د دوو المان مېشتو فرهنګي ټولنو (د افغانستان د کلتوري ودې ټولنې) او (د پښتني فرهنګ د ودې پراختیا ټولنې) د همکار په توګه د بېلابېلو لیکوالو په لسګونو اثار، ایډېټ او چاپ کړي دي. دغه راز یې په سلګونو کورنیو مشاعرو، ادبي غونډو او سیمینارونو کې ونډه اخیستې ده، خپله یې هم په لسګونو مشاعرې، سیمینارونه او علمي ورکشاپونه جوړ کړي دي.
سربېره پر دې، په یو زیات شمېر، ملي او نړیوالو کنفرانسونو کې یې په ښه ډول د خپل هېواد استازي کړې ده. دلته به یې د اثارو یادونه وکړو:

اثار

الف- پنځونې:

کتاب نوم	څرنګوالی	چاپکال
• متکور	لومړۍ شعري ټولګه	دویم ۱۳۸۷
• په اورونو کې سندرې	دویمه شعري ټولګه	دویم ۱۳۸۷

ب- راټولونې:

(c) ketabton.com: The Digital Library

- هیلې   ګډه شعري ټولګه   دویم ۱۳۸۷
- نیمګړي ارمانونه   د حیران شعري ټولګه   دویم ۱۳۸۷
- د لوونو فصل   ګډه شعري ټولګه   دویم ۱۳۸۷
- د نازو انا یاد   د سیمینار د لیکنو ټولګه   دویم ۱۳۸۷
- د استاد الفت نثري کلیات   د استاد الفت نثرونه   دریم ۱۳۸۷
- سیندونه هم مري   د اسحق ننګیال شعري منتخبات   دویم ۱۳۸۷

ج- ژباړنې:

- د ټولنپوهنې له نظره: په افغانستان کې د واک جوړښتونه
  د پوهنوال روستار تره کي اثر   دویم ۱۳۸۷
- .د افغانستان فرهنګي میراثونو ته یوه کتنه
  د نینسي دوپرې اثر   دویم ۱۳۸۷
- په افغانستان کې د جګړې جنایتکارانو محاکمه
  د پوهنوال روستار تره کی اثر   دویم ۱۳۸۷

د- یونلیکنې:

- د اماراتو سفر   د اماراتو یونلیک   دویم ۱۳۸۷
- که یون دی یون دی   د اروپا یونلیک   لومړی ۱۳۸۷
- د پنټاګون ترخنډو   د امریکا یونلیک   لومړی ۱۳۸۷

هـ- څېړنې او شننې:

- د محمد ګل خان مومند اند و ژوند ته یوه لنډه کتنه   دویم ۱۳۸۷
- استاد زیار د پښتني فرهنګ یو ځلاند ستوری   دویم ۱۳۸۷
- د کابل پوهنتون د ادبیاتو پوهنځي پښتو کتابښود   دویم ۱۳۸۷
- د افغانستان فرهنګ ته اوښتي زیانونه   دویم ۱۳۸۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د پښتو شعر هندسي جوړښت شپږم ۱۳۸۷
- له افغانستانه د مسلکي کادرونو د فرار عوامل دویم ۱۳۸۷
- ساینسي پرمختیاوې دویم ۱۳۸۷
- ببرڼۍ لویه جرګه ولسواکي او زورواکي دویم ۱۳۸۷
- اندیال خوشال لومړی ۱۳۸۷
- هیله د خپلو سریزو په لمن کې لومړی ۱۳۸۷
- کلتوري یون لومړی ۱۳۸۷
- فرهنګي فقر لومړی ۱۳۸۷
- مرکه او مرکې لومړی ۱۳۸۷
- خوشال په خپل ایډیال لومړی ۱۳۸۷
- د کتابونو په ورېمو کې لومړی ۱۳۸۷
- افغانستان په سیاسي کړلېچ کې لومړی ۱۳۸۷
- پښتو لیکنی سمون لومړی ۱۳۸۷
- اوسنی رسنۍ لومړی ۱۳۸۷
- که نړیوال ماته وخوري؟ لومړی ۱۳۸۷

خدای (ج) دې استاد یون ته ډېر عمر ورکړي او جرئت دې ورته هم تاند لري، الله (ج) دې دی له هر ډول بدو بلاوو وژغوري، په فرهنګي کارو زیار کې ورته د نور زغم او وسېلې هیله لرم.

په درناوي

وفاالرحمن وفا

کابل- افغانستان

(c) ketabton.com: The Digital Library

Causes of Afghan Brain Drain

By:

M. Ismael yoon

ISBN 978-9936-500-15-0

9 789936 500150 >

د خپرونو لړ: (۱٦)

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library